

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**MINDER
FRA HAANDVÆRK
OG INDUSTRI**

RASMUS BERG

RASMUS BERG

MINDER
FRA HAANDVÆRK
OG INDUSTRI

Udgivet af Erhvervsarkivet

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1954

INDLEDNING

I februar 1954 døde i Præstø håndværkshistorikeren, forhenværende kontorchef Rasmus Berg, godt 88 år gammel. Få måneder forinden havde han afsluttet nedskrivningen af sine erindringer, som i manuskriptform blev afleveret til Industriforeningen i København, hvor han i mange år havde haft sin gerning. Af Industriforeningen blev manuskriptet deponeret i Erhvervsarkivet, hvor i forvejen foreningens ældre arkiv befinder sig.

Straks ved den første gennemlæsning af manuskriptet blev man fængslet af det billede, det gav, dels af livet i vore fædres og bedstefædres jævne borgerskab, dels af de forhold, som danner forudsætningen for Rasmus Bergs betydelige, historiske forfatterskab. En gennemført subskription viste, at det var muligt at udgive erindringerne, der hermed forelægges som den sidste frugt af et flittigt livs arbejde.

Rasmus Berg blev født i Århus den 15. september 1865. Hans forældre, sadelmager J. F. Berg og hustru Nielsmine, f. Eriksen, var jævne håndværkerfolk, der i de unge år ofte kun havde det mest nødvendige, undertiden næsten ikke det. Trods utvivlsomme evner for en grundlæggende uddannelse i latinskolen fik Rasmus Berg ikke en sådan, forældrenes penge strakte ikke så vidt, næppe heller deres interesser. Rasmus Berg fortæller i erindringerne om en tidlig vakt historisk interesse, og den og anden litterær higen fik han lejlighed til at dyrke, da han som ganske ung — 1882 — kom ind i jernbanens kontortjeneste. De ret små krav, som statsbanetjenesten, først

VI

i Århus, siden i København, stillede til ham, gav mulighed for at udnytte tiden til videre uddannelse, ikke med henblik på embedskarriøren, men med en litterær virksomhed for øje. Endnu mens han var ansat i statsbanerne, fremkom hans første større arbejde, en række afhandlinger i »Nationaløkonomisk Tidsskrift« om dansk jernbanepolitik, afhandlinger som historikere endnu stadig må søge tilbage til.

Af erindringerne fremgår, hvordan assistent Rasmus Berg i 1899 blev sekretær i Industriforeningen. I denne stilling fik Berg mulighed for at udfolde det initiativ og den flid, der var et særkende for ham livet igennem. I foreningen blev flere og flere opgaver overdraget til ham: 1900—17 redigerede han »Tidsskrift for Industri«, en lang række udstillinger i ind- og udland blev henvist til hans praktiske tilrettelægning, foredragsvirksomheden overlodes også hans ledelse; fra 1910 ændredes hans stilling til kontorchef. Da Rasmus Berg i 1917 forlod Industriforeningen, fortsatte han endnu i nogle år som lærer ved Teknologisk institut, bl. a. i nationaløkonomi og kunsthåndværkets historie. Sine sidste år tilbragte Rasmus Berg i Præstø, stadig optaget af et travlt forfatterskab.

Allerede før århundredskiftet kom det første af Rasmus Bergs håndværkerhistoriske arbejder. Han indledte hermed et omfangsrigt forfatterskab, der navnlig kom til udtryk gennem jubilæumsskrifter for forskellige organisationer. De var livligt skrevne, og selv om den kritiske vurdering undertiden kunne svigte, bragte de dog nye, påagtelsesværdige resultater, og der er al grund til at tro, at Rasmus Bergs skrifter er blevet og fortsat bliver læst med større interesse, end det sædvanligt er tilfældet med jubilæumsskrifter.

Erindringerne nedskrev Rasmus Berg i de sidste måneder, han levede. Dele af dem når dog betydelig længere tilbage, idet han allerede i 1935—36 i »Årbøger udgivne af Historisk samfund for Århus stift« havde offentliggjort sine erindringer

VII

fra det gamle Århus. I hovedsagen svarer disse artikler til denne bogs første kapitler, men nogen omarbejdelse har fundet sted; og man har anset det for værdifuldt at tage også dette med i bogform, fordi det da i højere grad vil blive bemærket.

Som erindringerne foreligger, rummer de i virkeligheden to mænds minder, idet Rasmus Berg lader sin slægt og sine egne nærmeste forudsætninger træde frem ved at indlede med faderens kortfattede rids af sit levnedsløb, indtil han sætter bo. Faderens erindringer, som er afleveret til Erhvervsarkivet af Rasmus Bergs datter, fru Agnete Schiødte, fortsætter videre op og fortæller om hans sidste år, hvor han, nu som eskadronsadelmager, var en kendt skikkelse blandt byens håndværkere og som veteran fra 1864 var en sikker mand ved kongemodtagelserne.

Sprog og retskrivning har voldt adskillige vanskeligheder ved udgivelsens tilrettelægning. Den gamle sadelmager var ikke uden stilistisk evne, mundret falder ordene, og de jævne udtryksformer — for eksempel i skildringen af tilbageet fra Danevirke — kan ikke undlade at gøre indtryk på læseren. Store ortografiske vanskeligheder har han dog haft at kæmpe med, og Rasmus Berg har i manuskriptet gennemført en vis normalisering, uden at det dog har fået præg af at være skrevet af en pennevant forfatter. Sønnen er ikke gået så vidt, at han har normaliseret stavemåder som for eksempel »pusses«, »Strabaser« eller ændret stilen, blot fordi den ikke var i overensstemmelse med den almindelig anerkendte sprogbrug. Fuldt klar over, at Rasmus Bergs normalisering af faderens retskrivning og sprog ikke er konsekvent og tilbundsående, har man foretrukket at bibeholde den i udgaven, fordi den dog i det store og hele svarer til retskrivningen før 1948 eller måske snarere til Såbys ordbog fra 1890'erne, og alligevel i dens afvigelser har en vis stilistisk virkning.

I de af Rasmus Berg selv forfattede erindringer har man valgt som hovedregel at følge manuskriptets sprog, ortografi

VIII

og tegnsætning. Navnlig den sidste afviger fra den almindelig brugte, da Rasmus Bergs jævnlige ikke bygger på sætningsadskillelsen, især ikke ved ledsætninger, men derimod på læsemåden. Ortografien har sit præg af, at forfatteren tilhørte en anden generation, og af, at han — som så mange skribenter — med årene tillagde sig visse selvvalgte retskrivningsnormer. Man har ikke ment at burde gennemføre nogen ændring af Rasmus Bergs skriveform, undertiden er dog skudt et komma ind, ligesom utvivlsomme skrivefejl er rettede; man har også så vidt muligt søgt at sikre sig, at de nævnte afvigelser er gennemført konsekvent. Kapitelinddelingen med overskrifterne skyldes udgiveren; manuskriptet har ikke nogen kapitelinddeling.

Ved udgivelsen ønsker man at udtrykke Erhvervsarkivets oprigtige tak til fru *Agnete Schiødte* og forpagter *M. R. Schiødte*, Rasmus Bergs datter og svigersøn, der har bistået på forskellig måde.

Århus, den 16. oktober 1954.

Vagn Dybdahl.

1. SLÆGTEN

Da jeg i Aaret 1910 opholdt mig i Bruxelles som General-commissær ved den danske Afdeling af Verdensudstillingen der, var jeg en Aften i et Selskab, hvor Talen faldt paa, hvor langt man kunde føre sit Stamtræ tilbage i Tiden. Da Spørgs-maalet kom til mig, svarede jeg, at jeg rimeligvis stammede fra en Bondefamilie i Stenalderen, men at jeg blot ikke kendte Mellemlæddene.

Dette er den bogstaveligste Sandhed, eftersom jeg kun er i Stand til at føre min Herkomst tilbage til c. 1780, da en Sko-magersvend ved Navn Andreas Berg opholdt sig i en Landsby i Djursland. Her forsaa han sig paa en Pige, eller ogsaa var det hende, der forsaa sig paa ham. Hvorom alt er, Frugten deraf blev min Bedstefader Rasmus Berg, der var Bødkermester i Grenaa og døde en Gang sidst i Fyrrerne af forrige Aarhundrede. Om hans tidligere Skæbne, eller hvorledes det er gaaet til, at han landede i Grenaa, ved jeg intet.

Et af hans Børn var min Fader, Sadelmagermester Jens Frederik Berg, der blev født i Grenaa den 6. August 1841 og døde i Aarhus den 20. Juni 1922.

I tre Slægtled har mine nærmeste Forfædre saaledes været Haandværkere, og alle mine Brødre og deres Børn igen er gaaet den samme Vej. Jeg er den eneste, som er gaaet udenfor Familietraditionen, selvom jeg som Skribent i en Del Bøger har dyrket Standens Historie.

Men for at vende tilbage til min Bedstefader, saa efterlod

han ved sin Død sin Familie i den yderste Fattigdom. Den maatte ernære sig ved, hvad min Bedstemoder kunde tjene ved tilfældigt Arbejde for Folk i Byen, Vask og Rengøring og deslige, og naar Fortjenesten herved ikke slog til, maatte hun ty til Fattigvæsenet. Hun boede indtil sin Død med sine Børn i en Slags Fattigstiftelse i Grenaa, og da hun døde, opslidt af Arbejde, blev Børnene udliciterede til højre og venstre, nogle i Byen, andre paa Landet.

Om sin Barndom har min Fader efterladt nogle Optegnelser, hvori det hedder:

»Min Fader var Bødkermester af den Slags, som stod og arbejdede med egne Hænder. Jeg kan endnu mindes, at jeg har redet paa hans Ryg fra et Loft og nedad en Stige. Om han havde sit Materiale deroppe eller ej, staar mig ikke klart, kun kan jeg huske, at han hamrede og bankede paa Tønder eller Baller. Hans Navn var Rasmus Andreas Berg. Hvor han stammede fra, eller hvor han er født, har jeg ingen Erindring om, kun kan jeg huske, at han havde en Halvbroder, som bar Navnet Jakobsen. Min Moder hed Caroline Marie Berg, født Toldboe, hendes Fader var Drejermester, og hos ham kan jeg huske, at jeg har færdedes meget, det staar nemlig tydeligt for mig, at der blev fremstillet en Masse store og smaa Ting, der blev sværtet, afpudset, blandet og sammensat til Rokker og Garnvinder og paa store Læs kørt til Markeder, der den Gang var af Betydning for mange Haandværkere.

Efter hvad mine ældre Søskende har fortalt, døde min Fader, da jeg var omkring de 5 Aar gammel; noget tydeligt kan jeg dog ikke mindes derom. Efter mine Søskendes Udsagn døde han af en Broksskade, som man vist paa den Tid ikke kendte til at behandle med Brokbind eller anden Slags Bandager. Rimeligvis har denne hans Sygdom taget Overhaand, og saa kan man jo let forstaa, at det stadigt er bleven værre, saa han er død i saa tidlig en Alder som 45—48 Aar.

Min Moder med 7 Børn stod efter min Faders Død ene og

forladt. Der var ingen som helst Midler efter ham. Min Moder fik Bolig i den saakaldte Fattiggaard paa Nørregade i Grenaa. Det var en Fribolig i et stort et-Etages Bindingsværkshus, som slet ingen Indgang havde fra Gadesiden, men inde i Gaarden var der flere Indgange. Vor Bolig kom til at bestaa af en større Stue, hvor der var et Vindue og Træloft med Bjælker. Gulvet var af Leer og ikke jævnt, det blev fejtet med en Lime og paastrøet med Sand efter Fejningen. Foruden den nævnte Stue var der et stort Fælleskøkken, hvorfra forskellige Døre ledte til andre Stuer for enkelte Personer. Jeg husker saaledes en ældre Mand ved Navn Didrik, han var Blikkenslager og hamrede og loddede Kander og alt gammelt Skrammel; han arbejdede og pustede med en Blæsebælg samt en Puster og sang: Didelumdei. Jeg tilbragte megen Tid inde hos ham. I det store Køkken var en stor aaben Skorsten, som man kunde se op igennem. Paa denne Skorsten var der forskellige Fyrsteder, saa der kunde koges af flere paa en Gang ved Hjælp af Trefødder af Jern, hvorunder der blev tændt Ild, naar Gryden eller Kedlen var paasat. I Stuen var der en Bilæggerovrn, i hvilken der blev fyret fra Skorstenen i Køkkenet.

Min Moder gik paa Arbejde saa at sige hver Dag. Hun vadskede for Folk og udførte ogsaa anden Gerning for 24 Skilling om Dagen. Nogle af mine Søkende var hjemme hos os smaa Børn, og jeg husker tydeligt, at der var flere Senge i Stuen og en Vugge af Træ af den gamle Slags. Min yngste Broder Rasmus var jo den Gang lille, nogle af mine store Søkende var ude at tjene; min ældste Søster Caroline var 10 Aar ældre end jeg, saa hun maa den Gang have været 16 Aar, den derefter følgende Søster, Amalie, var 2 Aar yngre og tjente ogsaa ude, saa kom min Broder Andreas, som er 5 Aar ældre end jeg og derefter min Søster Mathilde, 2½ Aar ældre. Derpaa fulgte jeg selv og tilsidst min Søster Ane og min Broder Rasmus. Hvad min Moder fik af Byen eller Kommunen er mig ikke klart, men en Del maa hun i hvert Fald have faaet

for at kunne ernære sine Børn, for hun var da ikke saa sjældent hjemme, og noget skulde der jo til til 5 Børn. Efterhaanden som jeg voksede til, skulde jeg ogsaa virke og tjene noget. Det første, jeg i den Henseende mindes, var, at jeg gik paa Landet med en Pose, til Landsbyer, som laa ganske nær Byen, saaledes Bredstrup, Aastrup og Dolmer. Jeg skiftede mellem disse Byer og gik fra Gaard til Gaard og bad om lidt, og i Reglen, ja jeg kan vel sige altid, havde jeg noget i Posen, enten Brød, Gryn og undertiden et Stykke Flæsk. Jeg kan ikke huske, at jeg er kommen tomhændet hjem, og min Moder tog ogsaa altid kærligt imod mig med det Udraab: Du er en god Dreng Jens Frederik. Mangen Gang var det vanskeligt at komme ind i Byen Grenaa, for der skulde jo betales Accise ved alle Indgange af alt, hvad man førte med sig. Jeg husker som det var i Gaar, at Toldbetjenten er løben efter mig og raabte: »Jeg skal lære dig, din Satans Dreng, vil Du komme her med Posen,« men i Reglen blev han ked af at løbe og lod mig slippe, jeg havde jo heller ingen Penge at betale med, og en Skilling var jo altid den laveste Takst.

Efterhaanden som jeg blev større, kom jo Skolegangen. Det var vist med mit syvende Aar. Skolen har jeg nu altid holdt meget af. Jeg kan ikke mindes, at jeg nogensinde har skulket fra den. Den rummedes i en lang Bygning og havde tre Benævnelser: Realskolen, Borgerskolen og Friskolen, hvilken sidste var min. I Klasseværelset sad Drengene paa den ene Side og Pigerne paa den anden, adskilte af en Gang i Midten. For Enden af denne stod Pulten, hvor Læreren havde sin Plads. Undervisningen bestod af Bibelhistorie og Katekismus, og de Bøger, vi brugte, var smaa, saa dem kunde vi hurtigt, efter at vi først havde lært at læse. Der var en Bog, som hed »Børnevennen«, som Læreren læste op af for os, især naar han var i godt Humør. Saa havde vi Regning og Skønskrivning. Fædrelandshistorie og Geografi var der slet ikke Tale om. Læreren forklarede os somme Tider, hvor den eller den By laa paa Kor-

tet, men ellers fik vi ingen Besked om saadan noget. Skoletiden var altid 3 Timer om Dagen, og det var hele vor Undervisning. Saa lærte vi nogle Salmer, som vi altid kunde udenad, da vi blev større.

Da jeg saaledes havde den halve Dag fri, skulde den jo anvendes til en eller anden Virksomhed. Jeg samlede saaledes Ben og Klude, og naar der var Torvedage, hvad der i Reglen var Onsdag og Lørdag, var jeg den første, der stillede ved Slagterens Vogn for at faa det Job at gaa rundt i Gaderne og raabe, at der var fedt Oxekød paa Torvet til 4 Skilling Pundet. Derfor fik jeg selv 4 Skilling. De Penge, jeg paa den og anden Maade tjente, bragte jeg altid hjem til min Moder, og om det end ikke var store Summer, saa hjalp alt jo til, og vi var altid glade ved at være hjemme i vor Stue hos Moder. Om Søndagen kom de store Søskende hjem, saa vi alle var samlede og fik en Kaffetaar, som den Gang blev lavet saaledes, at en stor Kedel blev sat paa Trefoden, og naar Vandet kogte, kom der Bønner og Cikorie paa; saa nok et Opkog, og saa blev Kedlen sat ind paa Kakkelovnen, hvor Paasætningen skulde synke, for den Gang kendte man ikke til Kaffeposer. Saaledes gik Tiden til mit elvte Aar, da indtraf det meget sørgelige, at vor Moder døde, ogsaa i en forholdsvis ung Alder, ikke 50 Aar. Det var en tidlig Morgen, jeg blev vækket af en anden Kone i Huset med det Udraab: »Jens Frederik, nu skal du op, din Moder er sovet hen.« Hvorlænge Moder i Grunden var syg staar mig ikke klart, men Folk i Huset sagde, at hun havde slidt sig ihjel.

Nu kom der jo en ny Periode i mit Liv; alle vi unge Børn, vi var 4, blev udsat til Folk for en lille Betaling til vor Konfirmation. Jeg kom saaledes til Sadelmagermester C. von Seelen, hvor min Broder Andreas alt var i Lære, min Søster Mathilde kom til at tjene, hvor husker jeg ikke mere, men jeg troer, at det var hos min Onkel, Drejermester Peter Funder Toldboe, mine to smaa Søskende Ane og Rasmus kom ud paa Landet

et Par Mil fra Grenaa i en Landsby, der hed Kni. Saaledes blev vort Hjem opløst. Jeg husker endnu tydeligt Mandens Navn, hos hvem de to Søkende blev anbragt. Han hed Rasmus Høiholdt og ejede en lille Halvgaard. Der var mine Søkende i flere Aar, ja Ane blev endda konfirmeret derfra.

Der opstod nu et helt andet Liv for mig. Om Morgenens op Kl. 5 om Sommeren, straks til Arbejde med at spidse Traade og bege dem, og det skulde gaa rask, alt hvad vi havde for; naar Kl. var 8 skulde jeg i Skole, og derover var ingen gladere end jeg. Derfor var det vist, at jeg fik en saadan Lyst til alt i Skolen, jeg kan tydeligt huske, at jeg i lange Tider sad øverst, lige til min Konfirmation. Om Sommeren holdt Arbejdet paa Værkstedet i Reglen op Kl. 7, det vil sige, den var jo nærmere 8, inden Mesteren sagde: »Nu holder vi op.« Saa skulde man jo tro, at vor Dagsgærning var endt, men det var langt fra, jeg skulde ned i Gaarden og gøre rent hos Svinene, vi havde nemlig altid 2 Grise, som blev slagtet om Efteraaret. Naar det var endt, skulde jeg ud at plukke Grønt i en stor Pose, det var Græs og Brændenælder, der kom i en stor Tønde med Vand paa, det skulde staa, til det var blevet surt, saa var det et fortrinligt Svinefoder. Dernæst skulde jeg passe Børnene, vugge dem og synge for dem. Om Vinteren havde vi en anden Arbejdstid, vi begyndte da, saasart vi kunde se om Morgenens og blev ved til Kl. 10 om Aftenen og holdt ikke op, før Vægteren sang sit: »Hov Vægter, Klokkeren er slagen 10, nu er det paa de Tider, man føjer sig til Sengs, vær klog og snild, vogt Lys og Ild.« Efter en saa lang Arbejdstid var jeg, Barn som jeg var, træt og faldt straks i Søvn.

Saaledes gik den ene Dag efter den anden, kun med den Forskel, at efterhaanden som jeg kunde bestille noget, blev jeg af mere Betydning for Mesteren, og han udnyttede jo ogsaa Fordelen ved at have et fattigt Barn, som han fik Betaling for, og som tjente langt over den Udgift, han havde for min Føde og Klæder. Føden, ja efter den Tids Skik og Brug kunde den

maaske kaldes god, og jeg paastaar heller ikke andet, kun var Frokost og Aftensmad altfor ringe, det vil sige, vi fik tre halve Stykker Smørrebrød til Morgen og ligeledes til Aften, det ene Stykke var med Smør til Kaffe eller The, de andre to var der noget Paalæg paa. Ganske vist blev det sagt os, at vi kunde forlange mere, men bad vi derom, fik vi altid den Bemærkning, at det var svært, som vi kunde spise, og vi fortjente det ikke o. s. v. Saadan noget blev vi jo kede af og forlangte det sjældent. Min Broder Andreas, der var 5 Aar ældre end jeg, var allerede vidt fremskreden i sin Lære, og af og til fik han jo nogle Drikkepenge og tjente desuden lidt ved Søndagsarbejde for Mesteren, saa han stak af og til et Par Skilling til mig, og dem anvendte jeg til at købe mig et Surbrød, som jeg satte til Livs, naar jeg kom i Byen. Helst vilde jeg have noget Puddersukker til at komme imellem. Klæderne, ja dem var det ikke meget bevendt med. En Bluse, et Par Benklæder og et Forklæde af grønt Lærred var den daglige Paaklædning, baade Sommer og Vinter, og Søndagstøjet — ja det var Trøje og Vest, der afløste Forklæde og Bluse. Som Regel fik jeg Udgangstilladelse Søndag Eftermiddag, og da var det helt oplivende at komme til min Onkel Drejer Toldboe. Der havde vi Børn for det meste vort Hjem, og vi var glade for at være der. Onkel tog altid mod mig med det Udraab: »Goddag Jens Frederik Berg, Søn af Bødker Rasmus Berg, min kødelige Søstersøn.« Han havde Børn paa vor Alder, og der var altid livligt i Huset. Der var nemlig en Slags Beværtning, hvor der kom mange Folk, for hvem der blev skænket Snaps og Øl for Betaling. Om han havde Ret dertil, staar mig ikke klart, men han handlede ellers med Piber, Rokker og en Masse Drejerarbejde, rejste til alle Markeder, hvor han opslugt Telt og kom mange Gange hjem efter at have solgt det hele.

Iøvrigt skal bemærkes, at vi hos min Mester arbejdede ved et eneste Tællelys om Aftenen. Det skulde pudses meget ofte, og det var altid min Bestilling. I den unge Alder, jeg havde,

kunde det jo hænde, at jeg faldt i Blund ved Læsningen af mine Lektier, for dem maatte jeg altid læse i den sene Aften-time. Naar Lyset saa var bleven for mørkt, blev der raabt: »Puds Lyset din Knægt,« ledsaget af et Dask paa Øret, hvis man opdagede, at jeg nikkede. Ved et lille firkantet Bord, en Disk, sad Mester, Svend og min Broder og jeg og syede, og der blev syet den Gang med Begtraaden, saa det havde Klem. Det gjaldt jo altid om, hvem der kunne komme først, thi om Aftenen var Arbejdet som Regel ens.

Saaledes gik der 3½ Aar til min Konfirmation. Om det var for min Dygtighed eller for min Alder, husker jeg ikke bestemt, men det maa vel snarere være Alderen, for jeg var jo over 14½ Aar og var en af de øverste paa Kirkegulvet.

Efter Konfirmationen opstod der hos mig en stor Lyst til at blive Kobbersmed, en Lyst, jeg havde faaet, fordi vi boede i Nærheden af en Kobbersmed, og den evige Hamren paa Kobberet lød saa dejligt i mine Øren. Min Broders Paavirkning bidrog dog til, at jeg blev, hvor jeg var, og nu efter den Tid gik det strygende. Efterhaanden fik jeg ogsaa særlig Lyst til Sadelmagerprofessionen, og min Mester er jeg lige godt Tak skyldig, for vi lærte at skynde os og at lave Arbejdet godt og solidt. Han var ogsaa berømt for sit gode og solide Arbejde i viden Kreds.«

Hos denne Mester blev min Fader Svend.

2. FADERENS UNGDOM

Saa fulgte de sædvanlige Svendevandringene fra By til By efter den gamle zünftige Skik med »Geskænk« fra Svendene paa de forskellige Værksteder og derefter Aftjening af Værnepligten, som foregik ved 3. Dragonregiment i Aarhus.

Herom fortælles i de efterladte Erindringer:

Den 5. Januar 1862 skulde jeg møde som Rekrut ved 3.

Dragonregiment i Aarhus. Den nævnte Dag var jeg tidligt paa Benene, det var endnu knapt lyst, da vi stod udenfor Kaserne en hel Flok, for der var ikke angivet paa vor Indkaldelsesordre, hvad Klokkeslet, vi skulde møde. Ligesom vi stod i Klyngen og talte, blev Porten pludselig revent op, og en svær Officer kom til Syne med det Udraab: »Hvad Fanden staar I der og nøler efter, vil I se at komme herind.« Vi kom saa ind i Gaarden og blev opstillet nogenlunde efter Størrelse, den højeste paa højre Fløj og saa nedefter til den mindste, og saa fik vi vore Numre at vide, fik vore Pladser paa Sovesalen anviste, udleveret Mundering, som var meget daarlig. Straks derpaa skulde vi visiteres af Lægen, aflevere vore Penge, det vil sige, jeg havde nu ingen at aflevere. Vi skulde straks købe Pudse-rekvisitter, Børster og Tøfler til at gaa i Stalden med. Derpaa skulde vi til at pudse Knapper og Støvler, saa var alt parat til om Morgenen derefter. Det var jo en lidt uvant Overgang det hele, og det suste om Ørene med »Bondetamp« og »Klods-major«, og paa den Maade gik Dagen, til vi skulde i Seng. For de fleste var Lejet jo ogsaa lidt uvant, blot en haard Madras og to Tæpper. Sengene var dobbelte, beregnede til to Mand.

Om Morgenen den 6. Januar vækkedes vi ved Trompetens Klang, og strax var Underofficererne der og raabte: »Den, der kommer sidst ned i Stalden, skal jeg S. g. mig lære.« Det gjaldt jo derfor om at ruppe sig. I Stalden blev vi opstillede bag Hestene, fordelte til de forskellige Ridelærere, Vagtmestre, som en Sergent den Gang hed, og fik vor Hest anvist. Saa gik det løs med Undervisningen om Hestens Røgt og Pleje; først skulde vi bukke os og tage Striglen op og lægge den igen. »Fat Striglen, læg Striglen,« lød det i det uendelige. »Fat Halmvisken, læg Halmvisken« o. s. v. Den sidste skulde vi lære at lave, og den bestod af snoet Halm paa et Haandlets Tykkelse og c. 3 Kvarter lang. Efter den var snoet som et tykt Tov, blev der skaaret med en Kniv paa alle Snoninger, saa at den kom til at ligne

en Slags Børste. Med denne Halmvisk blev der nu en hel Skole at gennemgaa; op til Hestens venstre Side og gnide frem og tilbage; paa samme Maade paa højre Side. Det kan nok være, at vi fik Sveden ud; derefter kom Striglen og Kardæskan, og det gik paa samme Vis. Hvert Øjeblik raabtes der: »Bag Hestene«, saa at vi stod i lige Linje i Staldlængen paa begge Sider af den lange Gang, og saa: »Se til højre« eller »Se til venstre«, eftersom den Inspektionshavende kom ind ad den ene eller den anden Dør. Naar der saa var meldt, hvor mange Mand, der var til Stede, hed det: »Til Hestene og begynd igen.« Kl. henved 7 var Striglingen forbi, og nu skulde der fodres, vandes og gives Hø. Endelig var vi saa færdige med Stalden og igen lød det: »Bag Hestene« og »Træd af«.

Det gik nu i fri Trav til Fægtesalen, hvor vi fik vort varme Øl, efterat vi i Forvejen havde spist vor Mellemmad. Saasart vi var færdige hermed hen til det kolde Vandtrug og vaske os, og saa op paa Sovestuen og skifte Tøj. Det skal bemærkes, at til Staldtjeneste, Pudsning o. s. v. var vi i vort civile Tøj som blev slidt til Pjalter i Skoletiden, ca. $\frac{1}{2}$ Aar.

Da det var bleven lyst, og vi var kommen i Uniformen, blev vi opstillede i Fægtesalen, hvor alle Officerer og Underofficerer var tilstede. Saa blev Fanen baaret frem og den Edsformular oplæst, vi skulde sværge paa, for Fanen, Kongen og Fædrelandet. Alle skulde svare i Kor: »Saa sandt hjælpe mig Gud.«

Nu begyndte den egentlige Uddannelse, det halve Mandskab kom til Ridning, det andet halve til militær Anstand og til Læsning om de forskellige Theorier, om Hestens Pasning og Soldatens Forhold baade til det ene og det andet. Som Dagene skred, saaledes skred ogsaa vor Undervisning i alle Retninger. Jeg kan ikke tænke mig, at det kunde være værre paa en Straffeanstalt. Efter 5—6 Ugers Forløb fik vi første Gang Udgangstilladelse Søndag Eftermiddag, men vi skulde jo være hjemme til Staldtjeneste om Aftenen Kl. $6\frac{1}{2}$.

Det staa endnu saa klart for mig, som det var i Gaar, hvorledes det gik for sig, naar vi stillede til Øvelse om Morgenen i Fægtesalen. Det var paa to Geledder, den inspektionshavende Underofficer kommanderer »Ret, se til venstre,« melder til den indtrædende Overvagtimester saa og saa mange Mand tilstede. Saa hed det: »Se lige ud,« Overvagtimesteren gik hele Rækken igennem, der kommanderedes i »første Geled et Skridt fremad marsch,« og saa blev det hele Mandskab set efter baade for og bag. Eftersynet endte med følgende Morgenbøn: »I er nogle store Svinebæster alle tilhobe. I skulde F. g. mig have saa mange Rottingslag, der kunde ligge paa Jeres Rygstykker.« Efter denne Hilsen blev vi fordelt til de forskellige Øvelser, og saadan gik det hver Dag. Men for hver Uge der gik, kom vi stadig mere frem med de forskellige Ting, fik stedse mere og mere udleveret, baade til os selv og til Hesten, Vaaben, Sadelstøj etc. En stor Højtid var det, da de første af os fik Lov til at gaa med Sporer. Jeg var ikke lidt stolt ved at høre det klirre, naar jeg færdedes paa Gaden.

Da der var gaet et Par Maaneder af Skoletiden, hændte der en Episode, som ogsaa staa ganske klart for mig. Vi havde en rank, smuk Kammerat, en Slesviger, som havde Nr. 2. Han kom en Morgen hylende ind i Brandstuen med afhugget Pegefinger og fortalte, at han ved at hugge Brænde var kommen til at slaa Fingeren af. Manden kom til Lægen, og der blev holdt Forhør over ham, og under det bekendte han, at han selv havde gjort det. Han fik en slem Straf, mange Dages mørk Arrest paa Vand og Brød, fik sin Kokarde afsprættet i hele Skolens Paasyn, blev nedsat i de Meniges 2. Klasse og slap selvfølgelig ikke for sin Militærtjeneste.

Tjenesten var tit haard, og Underofficererne forfærdelig raa. Nu var der ganske vist en Mængde Bønderkarle, som faktisk var meget træge, og det var heller ikke for det, at nogen af os regnede en Række Eder for noget, men dog syntes vi alle, at det var lovlig slemt, da en Vagtmester en Dag

efter at have gennemhaglet en sølle gift Rekrut, sagde: Nu kan du slippe, men saa vil jeg ligge hos din Kone i Nat. Naa, der var meget af den Slags, der gik. Fint var det jo heller ikke, naar den inspektionshavende Underofficer i Hvilestunden uden videre kommanderede en eller anden velforsynet Karl til at give ham Smørrebrød med Paalæg. Vi vidste jo godt, at der saa blev set igennem Fingre med vedkommende. Dog, der var ingen, der mukkede.

Hen paa Foraaret blev Skolen mere livlig, idet vi hver Dag skulde til Ridning paa Skeiby Mark og desuden der øve Sablens Brug til Hest, sluttet Exercits, og alt det var meget oplivende og interessant. Nu var vi jo ogsaa fri for at faa Chambrieren over Benene, saadan som det ofte hændte i vore første Ridetimer, da Berideren »af Vanvare« kom til at smække os i Stedet for at muntre Hesten.

Eftersom Tiden gik, nærmede Skolens Slutning sig. Det var i Juni Maaned, og vi havde Examen en hel Uge igennem. Da den var endt, blev vi opstillede i 4 Dele, og hver Ritmester trak saa Lod om, hvilken Del de skulde have. Jeg kom til 1. Eskadron, hvor vi havde det temmelig godt. Vi havde en flink Ritmester, og saadan som Chefen er, er jo ogsaa de andre Befalingsmænd. Vi led derfor ingen Nød, og efterhaanden gik det lettere med Øvelserne, og mere Fritid fik vi ogsaa. Vi slap for det indesluttede Kaserneliv, da vi var indkvarterede ude i Byen, 2 Mand, 4 Mand, eftersom der var Plads.

Henpaa Sommeren gik Turen sydpaa til Dannevirke til Efteraarsmanøvre. Marchen derop tog c. 8 Dage og lige saa meget hjem. Vi var der i 4 Uger, og det var jo Strabaser, men vi var unge, og det gik let, og vi syntes jo, det var et Liv, der var Fut i.

Da vi kom hjem ved Oktober Tiden, blev nogen af Mandskabet hjemsendt, men vi unge havde jo et helt Aar igen, saa der var lange Udsigter for os. Tiden gik imidlertid godt for mig og særlig let, fordi jeg to Gange blev kommanderet

paa Sygestalden for at passe syge Heste. Hver Tur varede 2—3 Maaneder, og jeg havde det udmærket, da det var sjældent, at der var mange Heste, og hele mit Arbejde bestod i at holde dem rene, fodre dem, bade dem. Jeg vidste altid, naar Dyrlæggen kom, saa der var megen Fritid. Den brugte jeg til at gaa i Byen for Ejeren af Stalden, en Gartner. Herfor fik jeg Kaffe om Morgenen og tilsidst hele Kosten, saa glad var jeg. Det hjalp jo, saa jeg altid havde et Par Skilling paa Lommen af min Lønning.

Nu kom vi efterhaanden godt ind i Aaret 1863, og jeg skulde tilbage til Eskadronen for ikke at glemme de militære Øvelser. I Ridning stod jeg lidt tilbage, men alt andet kunde jeg paa en Snor, og ogsaa Ridningen blev lidt efter lidt god, saa min Ridelærer roste mig og sagde: Der kan vi se, en Sadelmager kan ogsaa blive Rytter.

Vi blev hvert Aar inspiceret af vor Ryttergeneral, som ikke var nogen ringere end vor nuværende Konge Christian IX. Det var en hel Højtid for os. Hen paa Sommeren drog vi atter sydpaa til Manøvre, og saa lærte vi vort store Dannevirke at kende. Den Gang var vi overbeviste om, at det var uindtageligt, høje Skanser, mange Batterier, som laa endnu højere, og saa langt vi kunde se, det hele i udmærket Stand. Naar vi om Dagen havde været ude paa Krop Mark til Øvelse og kom hjem bag Skanserne, var vi helt trygge, vi havde vore Hestestalde bagved, og det var jo et rigtigt Soldaterliv i Fred.

Vi drog atter paa Hjemvejen, og saa slog Forløsningsens Time, vi blev permitterede, og jeg var igen Sadelmagersvend uden Arbejde. Det varede dog ikke længe, at jeg gik ledig, men hen i November kom det store Budskab, at Kong Frederik VII var død oppe i Slesvig. Det var den 15. November, og kort Tid efter møder jeg en Dragon paa Gaden med Ordonanstaske og Sabel. Det var svært, som Sablen klirrede, for somme Tider slæbte den jo paa Stenbroen og gjorde vældig Spektakel. Han ser mig og standser med det Udraab: »Saa

Jens, nu skal vi afsted igen«, og det varede jo heller ikke længe, førend vi fik Indkaldelsesordre. Vi Dragoner fik jo saa travlt med at modtage Heste, som var udstationerede paa Landet, og med at modtage Vaaben og andre Ting, saa alt var parat til at tage imod de endnu ældre Dragoner, som blev indkaldt. Regimentet blev forøget til 6 Eskadroner, før var vi kun 4. Da vi kom ind i December, fik vi endnu mere travlt, og der kom en mærkelig Uro over det hele. Ingen vidste jo rigtig noget. Krigen var ikke erklæret, men endelig kom Ordren til Udrykning. Det var korte Dage, men det kunde jo sagtens gaa, for om Natten var vi da altid i Kvarter under Marchen til Slesvig. Vi kom i Kvarter oppe ved Dannevirke lige til Juleaften, men nu var der sket en stor Forandring i Stemningen fra den Gang, vi var der sidst. Vi hørte langt mere Tysk end forhen, og Bønderne sagde allerede »unser Herzog«. Om de mente vor nye Konge eller de sigtede til Hertugen af Augustenborg, stod mig ikke den Gang rigtig klart, men der var kommen en underlig Stemning over os. Dagene var korte og mørke, og dette Barakkeliv var jo heller ikke morsomt; undertiden var der jo Lystighed nok hos enkelte, og der blev baade sungen Fædrelandssange og fortalt Historier af alle mulige Slags. Det var dog ikke den sædvanlige Manøvrelyst, for alle følte vist, at det var noget mere alvorligt, der forestod. Vi foretog daglig Udrykning og kom tilbage igen; her og der traf vi Forposter i fremskudt Stilling, og mangen gammel Fyr saa vi med Fuldsæk. Officererne af Fodfolket gik ofte med en stor tyk Egetræsstok, jeg antager, det var for at lette deres Gang og March derved.

Da vi kom længere ind i Januar 1864 begyndte Vinteren at strenges, og vi var endnu lige vidt, men 1. Februar fik vi Syn for Sagen, for at Krigen var der, thi hver Dag vi var ude, saa vi ikke langt fra vor Stilling Fjenden manøvrere i store Masser, c. $\frac{1}{2}$ Mil borte i en stor Landsby, der hed Krop. Vi saa dem skyde med Kanoner, vi saa dem ride i store Mæng-

der, og vore Forposter fyrede ogsaa af og til paa de fjendtlige Patruljer, men nogen egentlig Kamp var der ikke. Af og til kom der nogle saarede Forposter ind, men ellers skete der intet.

Men saa kom den skæbnsvangre Nat, den 5., da der blev et forfærdeligt Røre. Fodfolket marcherede ganske stille, Vogne kørte, og vi var ved Opsadlingen; endelig blev vi opstillede i Mulm og Mørke, og da vi var færdige, lød Kommandoen: »Fra højre former fire, March«. Vi vidste intet, ikke en Gang, hvor vi red hen. Det var haard Kulde med Sne og Frost. Da det blev Dag var vi allerede langt paa den anden Side Slesvig By, og først da stod det os klart, at vi var paa Tilbagetog.

Hvor vi kom frem, var der en voldsom Uro. Fodfolk laa i Grøften og var trætte og mange sov. Ogsaa vi sad paa Hesten og nikkede, tit sov vi, men lige saa tit maatte vi sidde af og gaa, fordi Vejen var saa glat, at Hestene ikke kunde staa. Brodder havde vi ikke. Det blev værre for hver Dag, der gik, Vejene var et Slud og Is, og hvad mig selv angaar, saa var mine Ben helt op til Knæene ikke andet end Is, ja vi kunde ikke en Gang se Støvlernes Facon. Jeg begriber endnu ikke den Dag i Dag, at vi holdt det ud. De første Dage og Nætter marcherede vi uafbrudt ad Veje og over Marker, hvor det bedst kunde træffe, og der var sat Markpæle, naar vi ikke var paa Alfarvej. Egentlig var det vist værst for Hestene, de blev forfærdelig udasede. Vi gik nu ogsaa tit for at lede dem. Jeg husker, jeg lagde min Arm om Halsen paa min Hest, paa den Maade støttede jeg den og mig selv. Naar vi holdt Hvil, lagde min Hest sig som Regel ned, og naar den saa havde ligget noget, lod den sig altid skubbe lidt til Side; saa var Jorden nemlig lidt tør at ligge paa, og jeg fik en dejlig Hovedpude paa Hesten. En Aften var jeg falden i Søvn, da der pludselig blev kommanderet til Hest. I Skyndingen mærkede jeg slet ikke, at jeg havde glemt at faa min Hjelm med, den var bleven liggende. Heldigvis var der ingen, der lagde Mærke

til, at jeg red uden, og hen paa Dagen var det saa heldigt, at vi passerede en Landsby, hvor der holdt en Vogn læsset med forskellige Ting, bl. a. nogle Hjælme. Da vi netop den Gang gik, var jeg ikke sen til i Forbifarten at tage mig en Hjælm. Saameget havde jeg da lært af at være i Krig.

Ellers løber alle disse Tilbagetogsdage i et for mig. Jeg tror nok, vi red i fjorten Dage i Træk, uden at komme af Klæderne. Mad og Foder til Hestene var det ogsaa skralt med, og det var tit et ynkeligt Syn at se paa de stakkels Dyr. Naar det gik an, sad jeg altid af for at lette min Hest Marchen, og det gjorde vistnok de fleste.

Omsider kom vi op i Jylland, hvor ved jeg ikke. En Dag holdt vi og fodrede paa en Mark tæt ved Landevejen — vi var et halvt Regiment, som den Gang bestod af 3 Eskadroner, da blev vi pludselig opmærksom paa en hel Række røde Husarer, som kom i rask Trav. Vi vidste, at det var Fjenden, og vi kunne ikke forstaa, at vi skulde blive holdende der. Men lige paa en Gang lød saa Major Brocks Stemme: »Halvregiment til Hest«, og det var jo bare paa et Øjeblik, saa var vi oppe; igen lød det: »March«, og vi red et langt Stykke i almindelig Gang, saa lød det igen: »fri Trav«. Vi kunde slet ikke forstaa den Kommando, for vi menige syntes, det havde været en let Sag at tage alle de røde Husarer. Vi kom ned i en Lavning, og oppe paa et højere Terræn var der Skov. Da vi kom op ad Skoven til, lød der pludselig en hel Salve over vore Hoveder, og der stod en Skare af vore; nu kunde vi forstaa, at det havde været Hensigten at tage Fjenden helt og holdent til Fange, men Fodfolket begik der en meget stor Fejl; de fyrede for tidligt, og det kunne ogsaa høres paa en Kaptejn, som jeg red ganske nær ved. Han skældte sit Kompagni Huden fuld, fordi det havde fyret uden Kommando. De røde galopperede hurtigt tilbage, mens en af Infanteriets gamle Forstærkningsfolk raabte: »Kom nu jæn Gang te med dem,

saa ska' det bli' Løvn«. Det eneste Krigsbytte, vi fik, var en af Fjendens Heste, som havde tabt sin Rytter. Hesten selv var saaret i Munden. Vi havde jo rigtignok forberedt os paa et lille rask Indhug. Sablen var draget, og min Sidemand, en gammel indkaldt, der var uhyre nærsynet, sagde til mig: »Hør, Do Jens, kan Do no bare sej mej, hue A skal sla, saa ska A lang dem saa'en en paa Kassen, saa de trimler«. Det havde jeg nu nok selv Lyst til, men det blev der altsaa ikke noget af. Hermed var vor Ilddaab fuldbyrdet, men det var jo rigtignok vore egne Kugler, der havde suset over Hovederne paa os, men det havde vel omtrent gjort den samme Virkning paa os, om det havde været Fjendens.

Ellers saa jeg kun Fjenden en Gang til, og det var endda paa ret lang Afstand. Vi holdt et Sted i Jylland, hvor ved jeg ikke. Jeg var paa Post paa en Bakkekæde, hvorfra jeg kunde se langt frem. Noget bag mig laa en Deling af vor Eskadron ved en Gaard. De havde siddet af og gjort sig det bekvemt, for efter hvad der vidstes, skulde Fjenden være langt borte, men for en Sikkerhedsskyld blev jeg altsaa paa Post oppe paa Bakken. Der gjorde jeg mig det rigtig mageligt, tændte min Pibe og nød Tilværelsen. Men lige paa en Gang seer jeg en hel Mængde røde Husarer komme ridende ude paa Landevejen et godt Stykke borte. Jeg vidste, det kunde knibe for vore at faa sadlet op og komme afsted, og da jeg mente, der maaske kunde være Fare for en Overrumpling, spekulerede jeg lidt paa, hvad jeg skulde gøre. Ride tilbage, syntes jeg dog, var altfor ærgerligt. Da for det igennem mig: Hvis Du nu giver Dig til at ride Volter heroppe og svinger lidt med Sablen, saa tror de nok, at jeg kalder paa en Styrke bagved og gør Holdt. Det viste sig ogsaa at blive Tilfældet. Da Husarerne i Frastand saa mig ride rundt som jeg var tosset og svinge med min Sabel, gjorde de Holdt, vendte og red tilbage. Saa mente jeg med Hæder at kunne forlade Valpladsen og red hen til Ritmeste-

ren med Melding. Han roste mig og sagde: »Det var godt, saadan skal en Dragon bære sig ad, aldrig tabe Hovedet«, og glad var jeg.

Det var ogsaa de to eneste Gange jeg saa Fjenden, ellers var det en langsommelig Riden Dag ud og Dag ind, lige til vi kom til Mors. Der blev vi endelig ordentligt indkvarterede og kom til Ro en Tid lang. Men dermed var i Grunden ogsaa Krigen forbi for vort Vedkommende. Senere paa Aaret kom vi over paa Fyn, og der fik vi det endnu bedre. Hen i December kom vi atter stille og ret ubemærket hjem til Aarhus, og dermed endte min Krigertid. Nogen Begejstring var der jo ikke, hverken hos os eller Folk, og det var der jo heller ingen Grund til, men jeg husker dog, at det ærgrede mig svært, naar vi mødte nogle af de gamle fra Trearskrigen; de var altid saa vigtige og holdt paa, at de havde været anderledes Karle. Det er nok muligt, men vi havde nu alligevel gjort, hvad vi kunde, og ingen af os kunde jo gøre for, at vi ikke havde været Fjenden paa nært Hold. Var det sket, tror jeg nu, at vi slet ikke havde været saa helt tossede.

3. BARNDOMSHJEMMET

Paa sine Svendevandring lærte min Fader i Assens at kende min Moder Nielsmine Eriksen, og efter sin Deltagelse i Krigen 1864 giftede de sig, da han var bleven fast ansat som Eskadronssadelmager, nedsatte han sig som Mester i Aarhus. Der blev jeg født den 15. September 1865.

I mine tidligste Barneaar boede mine Forældre bl. a. paa Nørregade Nr. 41 og derfra skriver mine første Erindringer sig. Jeg husker bl. a., at min Fader havde Værksted paa Kvisten, hvor jeg holdt meget af at være, bl. a. morede jeg mig meget med at dreje rundt paa den Blok, hvorpaa der fremstilledes Fjedre til Møbler. Naar den paa Grund af Tørhed pøb, sagde

jeg, at den grød og burde smøres, hvorpaa jeg skilte den ad og spyttede paa de forskellige Lejer, saa den gik lydløst. Jeg husker ogsaa fra denne Bolig, at min Moder gemte sine Husholdningspenge i en Bordskuffe. Dem morede jeg mig med at »mange«, som jeg sagde, og naar der kun var faa, sagde jeg fortrydeligt: »Av, I gaar ogsaa altid og sælger dem«.

Paa denne Tid var jeg stor nok til at blive sendt i Byen og besørge Indkøb hos den nærboende Købmand, men hos ham, husker jeg, havde jeg den Vane altid at sætte et »P« foran det jeg skulde købe, og f. eks. forlangte et Pund P. Sukker.

Ellers husker jeg kun spredte Træk fra denne Bolig, bl. a. hyppige Besøg af Dragoner, der bragte deres Sager til Reparation hos min Fader. Der var Sadler og Hovedtøjer og andet Hesteudstyr, men mest morede det mig, naar der var bleven bragt Hjelme og Sabler; med dem legede jeg Soldat, og fra den Tid stammer en vis Fortrolighed for alt militært, der blev næret, naar der kom Kammerater af min Fader i Besøg, og der blev talt om deres Oplevelser i Krigen 1864.

Da jeg var en 5—6 Aar flyttede mine Forældre til Skolegade Nr. 7, og fra den Tid husker jeg alt. Det var en gammel Bindingsværksgaard med Svalegang inde i Gaarden. I Forhuset boede en Værtshusholder, som kaldtes Jacob Skomager, og var Tambourmajor ved Borgervæbningen, til hvilket Korps min Fader ogsaa hørte, efter at han ved Hærreduktionen i 1867 var bleven afskediget som Eskadronssadelmager, idet Dragonregimentet blev reduceret fra fire til to Eskadroner.

Nævnte Borgerkorps var pragtfuldt uniformeret: sort Uniformsfrakke med gule Knapper og højrød Krave, store røde Epauletter og en høj Chako med rød Pompon.

Jeg husker, at jeg en Gang havde leget Soldat og bl. a. havde denne Chako paa Hovedet, men havde været saa uheldig at faa Bunden slaet ud paa den. Netop et Par Dage efter blev Borgervæbningen indkaldt til Øvelse, og jeg maatte der-

for sammen med min Fader ud at købe en ny, hvad der ogsaa lykkedes hos en Marskandiser i Barbergdyen.

Min Interesse for Soldatervæsenet var som sagt stor, og jeg havde naturligvis efterhaanden faaet anskaffet baade Legetøjsabel og Gevær. I denne Udrustning sluttede jeg mig til forbidragende militære Afdelinger. Jeg husker, hvor fornærmeth jeg følte mig, da en Underofficer en Gang raabte til mig: »Vil Du skrubbe af, Knægt«!

Ligeoverfor vor Bolig laa Domkirken, ved hvis Kor hypigt de i Byen garnisonerende Infanteristbatailloner tog Opstilling. Det var en stor Højtid for mig, naar Fanen da blev ført til højre Fløj eller til Midten, mens der blev spillet Fanemarchen og præsenteret Gevær. Allerede meget tidligt havde jeg faaet indprentet, at Fanen var noget meget højtideligt, som alle burde vise Respekt. Det har jeg heller ikke glemt siden.

Ved Siden af os boede en gammel Kulhandler ved Navn Gørresen. Om ham gik der mange Frasagn. Man fortalte bl. a., at han under Trearskrigen havde tjent som Herregaards-skytte, men samtidigt været Spion for Slesvig-Holstenerne. Noget indesluttet var der over ham, han omgikkes aldrig nogen, men jeg kunde godt lide ham og kom tit ind i hans Stue, hvor jeg fik Lov til at lege med hans Bøsse, hvad der interesserede mig i høj Grad.

Paa Skolegade Nr. 7 lærte min Moder mig at læse, hvad jeg hurtigt kom efter, og saa var Tiden kommen, da jeg skulde i Skole. Sex Aar som jeg var, blev jeg betragtet som for ung til at komme i Borgerskolen, men blev i Stedet sat i en af Datidens Pogeskoler, som bestyredes af en Jomfru Frandsen paa Graven Nr. 9.

Nu havde Gaardens skolesøgende Børn fortalt mig, at det at gaa i Skole var noget forfærdeligt noget. Opførte man sig ikke ordentligt og kunde ikke sine Lektier, fik man Frygl.

Opfyldt af disse Forestillinger mødte jeg den første Dag i Skolen paa Graven, som holdtes i et lille Værelse, hvor der

baade var Piger og Dreng. Aldrig saasart var jeg bleven placeret, før jeg tog min A. B. C. frem og begyndte at læse højt af den, indtil Jomfruen standsede mig og sagde, det kunde være nok. I den lille Skole lærte vi at skrive, det var endnu med de gammeldags gotiske Bogstaver, og at regne. Vor største Fornøjelse var at høre Oplæsning af en gammel Læsebog af Hallager. Skolens værste og i hvert Fald for os Dreng mest vanærende Straf var at blive sat paa Jomfruens Skød. I denne Skole maa jeg have gaaet til henimod mit 7. Aar, da jeg blev indskrevet i Borgerskolen, hvis 6 Klasser jeg derpaa gennemgik, til jeg blev konfirmeret.

At komme i denne nye Skole var en mærkelig Overgang for mig. De mange Dreng med deres Leg i Frikvarterene var mig for voldsom, og i alle de Aar, jeg gik i Skole var det en ren Undtagelse, naar jeg deltog i den. »Dreng« i Ordets almindelige Forstand var jeg ikke og havde derfor svært ved at slutte mig til Kammeraterne. Som Regel opholdt jeg mig i Frikvartererne i en Krog for mig selv, og det var derfor intet Under, at jeg af de andre Dreng fik Øgenavnet »Mutter«, som jeg bar i alle de Aar, jeg gik i Skolen.

Det var Synd at sige, at Undervisningen bibragte os mange Kundskaber. Det var kun de mest elementære Fag, der blev lært i de 6 Aar, Skoletiden var beregnet paa. For Elever med Nemme var det derfor en let Sag at lære de Pensa, der blev gennemgaaet. Undervisningen blev ogsaa af Lærerne ledet paa den gammeldags Maade: Derfra og dertil, uden Forsøg paa at interessere Drengene for de forskellige Fag. Vor Undervisning i Historie var god, idet vi her undtagelsesvis havde en Lærer, der forstod at faa videlystne Elever med. Mig laante han Bøger, bl. a. Saxos Danmarks Krønike, som optog mig meget.

Fra mine tidligste Drengaar har Læsning altid draget mig, og det var en Mængde Bøger af forskellig Art, jeg læste. Et levende Indtryk gjorde meget tidligt Ingemanns historiske Romaner paa mig, og jeg kan ikke have været ret gammel, da

jeg læste »Valdemar Sejrs«. Jeg husker, at jeg i min Fantasi iklædte Kongen og hans Mænd min Tids Uniform og forestillede mig Valdemar Sejrs ridende i Spidsen for sine Krigere som dansk General med trekantet Hat med vajende Fjer paa Hovedet, saadan som jeg havde set Byens to Generaler ved højtidelige Lejligheder. Som man kan forstaa heraf, var min Erfaring paa det historiske Omraade ikke særligt omfattende. Noget andet blev det, da jeg i en lidt højere Alder en Søndag blev taget med paa Byens Museum, som den Gang fandtes i øverste Etage af det gamle Raadhus. Ganske vist var det ikke mange Genstande, der fandtes der, men dog tilstrækkeligt mange til at give mig en nogenlunde Forestilling om de forskellige historiske Perioder. Hvad der navnlig interesserede mig levende var den lille Samling Malerier fra den danske Kunsts Guldalder, som fandtes der. De satte min Fantasi i mægtigt Sving, og hver Gang Lejlighed bødtes, blev jeg en flittig Gæst paa Museet.

Hvad der ogsaa drog mig stærkt var den mægtige Domkirkebygning, dens store Taarn, de høje Hvælvinger og det skønne lysfyldte Kor. Saa langt tilbage jeg mindes, har jeg elsket denne Kirke. Mange Gange har jeg vandret ensom om i den og beundret de gamle Kalkmalerier og den skønne Altertavle. Saa ofte det lod sig gøre, passede jeg Klokkeren op for at faa Lov til at komme med ham op i Taarnet, naar han skulde ringe med Klokkerne. Udsigten deroppe fra over Land og By og udover Bugten til Mols, Helgenæs og Samsø drog mig, saa jeg næsten ikke var til at rive derfra. Ogsaa selve Klokkerne morede mig, ikke blot den store »Langemaren« med sine dybe Toner, der vedblev at synge i Ens Øren længe efter, at der ikke ringedes med den, men ogsaa den lille Stormklokke, der kunde sættes i Gang ved et Tov nede fra Gaden, naar der var Ildløs.

En meget aparte Dreng var jeg med en Læsehunger uden Lige, især var historisk Litteratur min Yndlingslæsning, selvom

jeg ingenlunde forsømte almindelige Romaner og anden Lektüre. I mit 13. Aar skete dog en stor Forandring dermed. I Skolen havde jeg en Kammerat, som en Dag i Geografitimen medbragte Erslevs store Lærebog i Geografi, hvori blandt andre Illustrationer fandtes Afbildning af en dansk romansk og en gotisk Kirkebygning. Dette vakte en hel ny Interesse hos mig, og jeg forskaffede mig hurtigt den Læsning, der var at faa om disse gamle Bygninger samtidigt med at jeg benyttede Søndagene til Udflugter til Omegnens Kirker for nærmere at studere dem. Allerede mens jeg gik i Skole gav min historiske Læsning sig Udslag i Udgivelsen af et lille haandskrevet Ugeblad, der bar det bombastiske Navn: »Nordisk historisk Ugeskrift«, hvor jeg begyndte at fortælle Danmarks Historie fra Stenalderen, men jeg naaede rigtignok ikke længer end til Jernalderen, da Abonnementerne begyndte at svigte. De forlangte et mere blandet Indhold og vilde have Rebuser og Gaadegætninger optaget. Den Slags laa imidlertid langt under min Værdighed og derfor blev Udgivelsen efter 5—6 Numre indstillet. Forgæves havde jeg prøvet paa at vække mine Kammeraters historiske Interesse. I og for sig var Standsningen af Bladet en stor Lettelse for mig, for det havde taget en vældig Tid at renskrive den halve Snes Eksemplarer, der skulde til og oven i Købet at forsyne dem med Tegninger. Det var derfor med Tilfredshed jeg genoptog min Læsning, der ganske vist næsten udelukkende gjaldt historisk Litteratur, men ellers uden den mindste Vejledning, som jeg var, maatte blive ret planløst, og skiftede mellem Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, Historisk Tidsskrift, Kirkehistoriske Samlinger o. s. v., som jeg laante paa Cathedralskolens Bibliotek. Da jeg blev konfirmeret, fik jeg en Del kontante Penge foræret, og for dem købte jeg de fem første Bind af Kirkehistoriske Samlinger samt H. F. Rørdams Københavns Kirker og Klostre, som jeg var meget stolt over at eje.

Al denne Læsning gjorde, at jeg fik Afsmag for at komme

i Haandværkslære, hvad der var mine Forældres Mening. Jeg begyndte ogsaa saa smaat efter min Konfirmation at arbejde paa min Faders Værksted, men da jeg viste stadig Ulyst til at blive Sadelmager, blev det endelig besluttet at anbringe mig paa et Kontor. Efter en Annonce i Stiftstidenden blev jeg da ansat hos Stiftskasserer Brammer. Det var en Afdeling af Bispekontoret. Arbejdet der interesserede mig meget, navnlig morede det mig en Gang imellem at blive taget med i Bispearkivet, som var anbragt i Landemodesalen i Domkirken. Der var jo Masser af gamle Dokumenter med hængende Segl, som jeg iøvrigt studerede og afskrev, saa jeg tilsidst havde en stor Samling Afskrifter vedrørende Aarhus Stifts Historie.

Alt dette Studium med tilhørende Læsning bragte mig i nogen Grad ud af Kontakt med mit Hjem.

Det var jo et gammeldags Haandværkerhjem, hvor det navnlig til at begynde med var smaat med Indtægterne, og hvorfor der baade af min Fader og Moder maatte arbejdes fra Morgen til Aften, saa der af den Grund ikke blev megen Tid til at læse. Alt hvad der kunde naaes i den Retning var Stiftstidenden om Aftenen.

Jeg kom derfor til at staa som en fremmed Fugl i Hjemmet, der faldt udenfor dettes Tankegang og Synsmaader. Man fandt det sært, at jeg altid sad med en Bog, skøndt man dog ikke var fri for at være stolt af de Kundskaber, jeg sad inde med. Dog havde man naturligvis ingen Sans for at vejlede mig, endsige til at bringe Plan i min Læsning ved at lade mig læse til en Examen. Af den Grund er jeg hele mit Liv igennem bleven Autodidakt.

Mine Forældre hørte til, hvad man den Gang kaldte Mellemklassen, og dens Anskuelse gik da udelukkende i Retning af, at i den Klasse, man var født skulde man blive, og at det var at gaa udenfor al Tradition at stræbe højere. Ligesaa fjærnt man følte sig skilt fra Arbejderklassen, lige saa langt stod man

fra Overklassen. »Skomager bliv ved din Læst« og »det er ikke for Svin at komme i Kancelliet« var de gængse Ordsprog.

Man holdt stift paa sit og var paa sin Vis stolt af, hvad man var, men at komme udenfor, kunde aldrig føre til noget godt. Enhver kunde være god for sig og skulde og kunde holde paa sit.

Imidlertid, jeg fik Lov til at gaa mine egne Veje, og da den gamle Biskop Brammer døde, og hans Søn Stiftskassereren gik over i Nationalbankens Tjeneste, var jeg ledig paa Torvet, og nu stod jeg ved Valget, om jeg skulde fortsætte ad Kontorvejen eller endelig bestemme mig for Haandværket.

Et Fjerdingaars Prøvetid paa min Faders Værksted overbeviste mig dog om, at Haandværket ikke var min Vej. I og for sig var det ikke fordi jeg befandt mig daarligt paa Værkstedet. Som Mestersøn gjorde Svendene aldrig Forsøg paa at terrorisere mig, som ellers var Skik, tværtimod, naar jeg læste op for dem i Middagspausen, var de ikke fri for at se op til mig som den, der kunde mere end de.

I Maj 1882 blev jeg ansat paa Statsbanernes Revisionskontor i Aarhus, og dermed endte min egentlige Barndomstid.

Den var forløbet uden Sorger og i et godt Hjem, hvor man aldrig mærkede noget til, at Indkomsterne kunde være knappe. Ganske vist var Levemaaden ikke overdaadig, man levede som det hørte sig til indenfor Mellemlassen.

Min Moder var en omhyggelig og kærlig Mor for os Børn, begavet med en ikke ringe humoristisk Sans og altid rede til at hævde sig, naar nogen kom hende for nær. Fra sit Barndomshjem vant til at arbejde ude hos fremmede, havde hun kun faa Kundskaber, men en levende historisk Sans og kunde huske alt, hvad hun havde hørt. Det er aabenbart fra hende, jeg har arvet min historiske Interesse. Hendes Sprog var stærkt fynsk farvet, og hendes Temperament i det hele præget af fynsk Lune og Lethed i Tankegangen. Det var altid hende,

der holdt Humøret oppe, naar noget i Huset eller Forretningen gik paa.

Af Natur livlig og godhjertet havde hun altid et stort Klientel af Sælgekoner og andre arbejdende Kvinder om sig. De tyede altid til hende, enten for at blive varmet op i Kulden, eller naar de trængte til en at lette deres Sorger for.

Jeg husker endnu et helt Galleri af den Slags Koner, som stadigt kom til hende og blev anbragt i Køkkenet ved en Kop Kaffe, »en Taar Gøj«, kaldte hun det paa sit Fynsk. Til dem alle havde hun et eller andet karakteristisk Øgenavn, som de villigt lød. Der var »Pivkisten«, »Tykke Stine«, »Madam Arvig«, »Ann Mari« og en hel Del flere.

Min Fader var mere indadvendt, fra Barndommen vant til at færdes mellem fremmede, var han, om ikke bleven kuet, saa dog vant til at holde sig for sig selv; men med sin Stilhed forbandt han en rolig og værdig Optræden, der gjorde ham vel lidt i store Kredse. Han sad i mange Aar i Bestyrelsen for den stedlige Vaabenbrødreforening, for hvilken han fungerede som Sekretær. Dybt tænksom som han var, tilegnede han sig i Aarenes Løb ikke faa Kundskaber, som han gemte for sig selv, thi beskeden og lidet fremtrædende som han var, talte han ikke meget, men lyttede saa meget desto mer. Han skrev godt for sig og havde en nydelig Haandskrift, havde ogsaa, naar det gjaldt, en selvstændig Mening om Tingene, som han dog kun kom frem med, naar han blev direkte spurgt. I Mod-sætning til min Moder havde han megen Avtoritetsfølelse og kritiserede aldrig sine overordnede indenfor Militæretaten. Det var ham en stor Glæde, da han ved Hærlovsrevisionen 1879, hvor Dragonregimentet blev forøget med en ny Eskadron, blev genansat som Sadelmager. Jeg tror, at det morede ham igen at kunne trække i Uniform. Ved Regimentet traf han blandt Underofficererne en Del Kammerater fra Krigen 1864, der af og til kom i vort Hjem, og af deres mange Fortællinger har jeg bevaret levende Indtryk.

Jeg tror nok, at min Faders Deltagelse i Krigen 1864 er den Hændelse, der har gjort størst Indtryk paa ham. Den vakte i hvert Fald en levende Fædrelandskærlighed hos ham og prægede hans Liv og Tankegang i højeste Grad.

Alt i Alt, modtog jeg ikke i mit Hjem stor aandelig Paa-virkning, saa fik jeg dog Værdier der, som jeg aldrig senere har mistet.

4. AARHUS I FIRSERNE

Det er fra denne min Barndomstid, at jeg har bevaret et levende Indtryk af min Fødeby Aarhus, saaledes som den havde udviklet sig indtil Begyndelsen af Firserne af forrige Aarhundrede. Det var i dette Tidsrum fra 1865—1885, at den primitive Tilstand fra den haandværksmæssige Tekniks Herredømme paa Erhvervslivets Omraade endnu nogenlunde herskede baade i Handel, Industri og Trafik, og hvor Nutidens moderne Opfindelser i hvert Fald ikke var mere fremherskende, end at man kunde kalde dem nye.

At de virkelig ogsaa blev betragtet som saadanne, og at de endnu ikke havde omformet Sind og Tankegang hos Befolkningen er vist.

Denne levede for den største Dels Vedkommende i Anskuelse og i Vaner, som i mange Henseender bundede i Tider, der laa mindst et Aarhundrede tilbage.

Dette gælder da især for mit Hjemms Vedkommende og i det hele for den sociale Klasse, Haandværkerstanden, som det tilhørte.

Den moderne Teknik var baade i Arbejde og i Husholdningerne endnu kun lidet udbredt. I min Barndoms første Tid var saaledes Brugen af Tællelys endnu ret almindelig, selvom Petroleumslamper med Fladbrænder var ved at trænge sig frem. Gas til Belysning kendtes kun paa Gaderne, hvor Lygterne

dog ikke tændtes ved Maaneskin eller de lyse Nætter. Til Kogeb-
brug i Hjemmene var Gassen endnu ukendt, og ansaas for en
af de moderne Indretninger, man ikke skulde give sig af med.

Man havde nok faaet Jernbane gennem Byen, nordpaa til
Randers og Aalborg, sydpaa til Fredericia. Der var ogsaa et
Par enkelte faste Dampskibsruiter, men saa nye i den almene
Bevidsthed, at enhver var nøje kendt med Skibenes Afgang-
tider. Naar Damperen hver Lørdag Aften gik til København,
var det almindelig Folkeforlystelse at gaa ned paa Dampskibs-
broen og overvære dens Afgang. At alle ogsaa kendte Afgang-
og Ankomsttiden for Togene sydpaa og nordpaa er en Selvfølge.

Det var et helt Eventyr, naar man i min Barndom en en-
kelt Gang kom ud at køre med Toget. Farten var jo efter de
datidige Forestillinger vanvittig hurtig, men særlig bekvem var
den ikke. Vognene var kun løseligt sammenkoblede, saa at de
ved Afgang og Ankomst stødte mod hinanden. Der var tre
Vognklasser, hvoraf tredje benyttedes af de fleste. I anden
Klasse kørte kun velhavende Folk, og i første vistnok kun
Herremænd og højere Jernbane-Embedsmænd. Mange ældre
Folk betragtede det som farligt at køre med Jernbanen og fore-
trak den gammeldags Postbefordring. Den kørte endnu i for-
skellige Retninger bl. a. hver Eftermiddag til Grenaa. Det var
et helt stolt Syn at se den gule Karet, naar den kørte gennem
Gaderne med en rød Postillon paa Bukken. Denne blæste ofte
en lystelig Melodi paa sit Horn, naar han kørte.

Jernbaner og Dampskibe var det højeste man kendte af
moderne Teknik, naar man undtager et Par Fabrikker, der var
bleven anlagt i den senere Tid.

Byen havde nok faaet Vandværk, men det var de færreste
Huse, hvori der var indlagt Vand. Det maatte man hente fra
Pumpen i Gaardene eller paa Gaden.

Indenfor Handelen var det kun Manufactur og Jernvarer
(Isenkram), der var bleven udspecialiseret som særlige Forret-
ninger, alle andre Købmandshandeler var endnu af den gamle

Slags, hvor man kunde faa alt mellem Himmel og Jord, og som især var indrettede for Bondehandelen fra det nærmeste Opland.

For større var Byen endnu ikke bleven, end at denne spillede den største Rolle for dens Velfærd, og der var en ganske overordentlig stor Forskel paa Byen en Søndag og en Torvedag.

Særlig om Lørdagen, den almindelige Torvedag, vrimlede Byen af de besøgende, hvis Vogne i Snesevis fyldte op i de gamle store Købmandsgaarde, hvor man anbragte Hestene og solgte sine Produkter eller byttede dem med Købmandens Varer. Torvene, som til daglig laa stille hen, var da et Mylder af Mennesker, af Bønder, der solgte Smør og Æg, af Slagtere og Bagere, Gartnere og Frugthandlere, af Købe- og Skuelystne. Alle Værtshuse var helt fyldte med Bønder, der nød den jydsk Nationaldrik »Kaffepunsen«, og som Regel ikke blev upaa-virkede af den. Godt var det i hvert Fald, at deres Heste selv kunde klare Vejen hjem, for Kusken var ikke altid sikker paa Haanden. Jeg mindes en saadan Tur til Fløjstrup, hvortil jeg var bleven inviteret af en Gaardmand. Først maatte jeg vente to stive Klokketimer, inden han blev færdig med sine Kaffe-punser, og da han endelig kom, var han saa beruset, at han knapt kunde kravle op paa Vognen. Udenfor Byen faldt han i Søvn, og Hestene gik over i Skridtgang, saa det blev langt ud paa Natten, inden vi naaede ud til vort Bestemmelsessted.

Bønder og Købstadfolk, ja, det var den Gang to meget forskellige Racer, meget lette at skelne fra hinanden. Bønderne saa godt som alle i hjemmegjort Vadmestøj og store jydsk Træsko, Kasket til Hovedbeklædning og Pibe i Munden. Cigar var endnu alt for fint. Konerne med Tørklæde eller »Kyse« paa Hovedet. Og Sproget var det uforfalsket jydsk Landsmaal.

At komme ud paa Landet i Besøg den Gang var som at komme til Egne og Folk, hvor Sæder og Skikke var vidt for-

skellige fra dem, vi var vante til. De allerfleste Steder var Gaarde og Huse og de Boliger, der fandtes i dem, endnu saare gammeldags og primitive. I Fløjstrup, hvor mine Forældre havde deres Leverandører af forskellige Landbrugsprodukter, besøgte vi ret ofte Ann' Mari, der boede i et gammelt Bindingsværkshus med Straatag. Inde i Stuerne var der stampede Leergulve, Træpaneler paa Væggene og i den ene Stue Alkover. I den anden Stue med tre Fag Vinduer stod Husets Kister og Kommoder samt en stor Seng med et Bjærg af Dynner. Hvor var det varmt at sove der, især om Sommeren, navnlig fordi Vinduerne, der var meget smaa, ikke kunde lukkes op. Laa man to sammen i en saadan Seng, hvad ofte hændte, kan det nok være, man følte Heden.

Det var imidlertid ikke blot Møblementet, der var gammeldags. Det samme gjaldt ogsaa hele det daglige Liv. Man spiste af et fælles Fad, noget vi var uvante med og som morede os meget. Det kan nok være, der dannede sig en Landevej mellem Fadet og os!

Foruden Levemaaden var alle Redskaber og Arbejdsmetoder meget gammeldags. I Køkkenet brugte man Jydepotter og fyrede op paa aaben Skorsten, gennem hvilken man kunde se op i den frie Luft foroven. Til det daglige Arbejde manglede man endnu alle de moderne Redskaber. Kornet mejedes med Le og tærskedes med Plejl. Smørret fremstilledes hjemme i Husene — om Andelsmejerier var der endnu ikke Tale. Fløden samledes i aabne Fade og stod i Stuen og samlede fede Bakterier paa en Hylde under Loftet til den var rede til at kærne. Dette skete i en gammeldags Haandkærne, hvorefter det æltes med Hænderne. Om disse altid var saa rene som de burde være, er et Spørgsmaal for sig, men vist er det, at det heller ikke blev 1ste Klasses eller betaltes med store Priser. Det meste afsattes til Købmændene i Købstaden eller solgtes om Torvedagene paa Torvet.

Velkomne og velsete var Bønderne som Kunder, og der

blev gjort forholdsvis gode Forretninger med dem, men saadan helt estimerede eller regnede for Ligemænd, det manglede der meget i, at de var.

Endskønt Guderne skal vide, at Datidens Købstadfolk ikke stod højt i almindelig Kultur, saa er det dog sikkert nok, at Bønderne endnu var prægede af de foregaaende Aarhundreders primitive og afsondrede Liv, og selv følte de ogsaa Forskellen, for saa vidt som de ubetinget regnede sig som Underklasse. Købstadfolk følte sig da ogsaa i høj Grad hævede over dem, selvom ikke saa faa af dem havde deres Herkomst fra Landet. At blive skældt ud for »Bonde« var noget meget nedværdigende, i hvert Fald ansaa jeg da i min Skoletid denne Benævnelse for noget af det mest ærekrænkende, der kunde tænkes.

Til denne sociale Forskel kom saa endvidere den politiske. Bønderne i Aarhusegnen var Venstremænd og efter Købstadmening af den værste Art som tænkes kunde. De var »Bjørnbakkere«, en særlig Afskygning af det gamle Bondevenneparti, ledet af Højskoleforstander Lars Bjørnbak i Viby uden for Aarhus. Om ham, der var en lille, tyk Mand, vidste man ikke alt det fæle, man kunde sige. Karakteristisk er det, at da den nye Kronemønt blev indført, kaldte man de nye store Femører for »Bjørnbakkere«.

De almindelige Søgndage var Aarhus i min Barndom ellers det stilfærdigste og roligste, som tænkes kunde. Alle var fuldt optagne i Bod eller paa Værksted, og Arbejdstiden var lang, som Regel fra 6 Morgen til 7 Aften. Ingen havde Tid til at gaa paa Gaden uden for at besørge de aller nødvendigste Ærinde. Der var Tider paa Dagen, hvor man med Lethed kunde tælle de Folk, der færdedes ude. Ved Middagstid, naar de fleste spiste eller sov deres Middagssøvn, kunde Gaderne være helt folketomme, og en Vogns Rumlen høres i vid Omkreds. Jeg mindes fra min Drengetid, at jeg altid kunde høre, naar Klokkeren var 12 af den stærke Raslen, som skyldtes Omni-

busserne fra »Royal« og »Skandinavien«, der kørte gennem Kannikegade, hvor mine Forældre da boede, for at hente Rejsende fra Togene. De kunde høres over store Dele af Byen. Men Gummihjul havde de rigtignok heller ikke, og Brolægningen kunde endnu mindre kaldes helt jævn.

Men var Byen stille en Hverdag, saa var den absolut en Idyl om Søndagen. Gade op og Gade ned kunde man vandre uden at støde paa et Menneske. I min Erindring staaer endnu tydeligt en saadan Sommer-Søndageftermiddag. Jeg kom gaende fra Riis Skov ind gennem Meilgade. Der var ikke et Menneske at se den hele Gade lang. At man da ikke heller var bange, hverken for Tyve eller Røvere, fremgik tydeligt af en Paaskrift paa en af Gadedørene, hvor der med Kridt stod skreven: »Nøglen ligger under Maatten«. At uvedkommende kunde have lukket op og gaaet med hele Indboet, faldt ikke et Menneske ind. Det var vist ogsaa meget faa, der laasede deres Døre om Natten. Man var fuldstændig tryk. Stilhed og Fred herskede overalt. Selv en Torvedag kunde min Fader hænge baade Seletøj og Piske til Salg ud mod Gaden i Ejendommens Port. Det hændte aldrig, at noget af det forsvandt.

Dagens Gang markeredes tydeligt af en Række Lyde, som kunde høres over hele Byen. Der var først og fremmest Domkirkens Klokker Kl. 5 Morgen, 12 Middag og 7 Aften. Saa var der de faa Fabriksfløjter og Togenes Afgangssignaler. Paa stille Aftner og Morgener kunde man ogsaa høre Retræten og Reveillen blæse fra Rytterkasernen.

Det er givet, at alt, hvad der bragte Afveksling i denne Idyl blev paaagtet i højeste Grad. Der var f. Eks. Dampskibenes Afgang. At se, hvem der rejste, var selvfølgelig en kærkommen Adspredelse. Tappenstregen gennem Gaderne hver Torsdag Aften med de militære Musikkorps' Koncertnumre udenfor de forskellige Generalers og Obersters Boliger var meget paaskønnet og samlede en trofast Eskorte, der talte nok saa meget til som den lille Vagttrup, der fulgte Musiken under

Kommando af en Sergent. Musiken var udmærket dirigeret, men vakte naturligvis størst Begejstring, naar den paa Marchen gennem Gaderne spillede kendte Melodier. I min Barn-dom stredes »Den tapre Landsoldat« og »Dumme Peter« om Populariteten med C. C. Møllers Aarhus Tappenstreg.

Størst Indtryk paa hele Byen, store og smaa iberegnet, gjorde dog vistnok »St. Olufsmarkedet«, der holdtes tre Dage igennem i Slutningen af Juli Maaned. Det var den sidste Rest af de en Gang saa berømte Krammarkeder. Fra nær og fjern kom alle Slags Handlende og Haandværkere med et Utal af forskellige Varer. Der var Skomagere og Drejere, Sadelmagere og Røbslagere, og ikke at forglemme de berømte Christiansfelder Honningkagebagere. Blandt Drejerne kom hvert Aar en Onkel af min Fader fra Grenaa. Han rejste den største Del af Aaret rundt til alle de Markeder, der holdtes i Landet. Grenaa alene kunde umuligt have givet ham Afsætning nok. Han boede altid hos os og havde da et eller andet Stk. Legetøj med, et Spil Kegler eller andet, som han forærede os Børn.

Det var fra gammel Tid Skik, at man ved St. Olufsmarkedet forsynede sig med Varer til en billigere Pris end det ellers var muligt at faa dem i Byen, til stor Ærgrelse for Byens fastboende Handlende og Haandværkere, der haanligt kaldte de Ting, man kunde erhverve sig for »Markedskram« og saa skævt til de fremmede Konkurrenter. Men lige saa stor Fourore som de tilrejsende Handlende vakte de mange Kunstberidere og Gøglere, der ligeledes drog rundt til Markederne. Der var Tryllekunstnere, Slangetæmmere, Kraftkunstnere, Verdens største og Verdens mindste Mand, Damen uden Underkrop, Panoramaer, Karruseller, Abekatte, i det hele taget noget for enhver Smag, undtagen for den gode. Hvad der ogsaa gav »Wolsmark'net« sit Præg var de mange Beværtningstelte, hvor Traktementet bestod af stegt Aal med stuede Kartofler til 1 Mark Portionen. Bemærkelsesværdig var ogsaa de mange Invalider fra vore to sidste Krige, der til Løn for Deres Opofrel-

ser for Fædrelandet havde Lov til at optræde i Soldateruniform og spille paa Lirekasse. Disse var forsynede med Paaskrift om hvor vedkommende var saaret og af hvormange Geværkugler og Granatstumper.

Markedsbesøget var i det hele strengt delt. Første Dag for Byens egne Folk, anden Dag for Bønder og tredje for Haandværkssvende og Tyende. Alle Dage for os Børn, der følte os meget bærede ved at kunne yde de tilrejsende Kunstnere en hjælpsom Haand. Det gav altid en Fribillet, som var meget kærkommen, da den Sum, som det var ens satte Ret at faa som Markeds gave, umuligt kunde slaa til for at se alt.

Dette Olufsmarked havde man glædet sig til lange Tider i Forvejen. Og den Dag, da Telte og Boder blev rejst, vaagnede man tidligt og var paa Færde alle Vegne for ikke at gaa Glip af noget. Med Advarsel om at passe godt paa Heste og Vogne, blev man da sluppen løs og saa med Beundring paa alt, dog med en vis hemmelig Gru paa de tilrejsende Gøglere. De stjal nemlig Børn, fortalte min Moder, for at opdrage dem til Kunstnere, og i den Tid, saadanne Børn var under Uddannelse, fik de kun Bomolie at drikke for at gøre Leddene bøje-lige, for ikke at tale om, at Benene i Forvejen blev brækkede i dem, saa de bedre kunde gøre Krumspring. Jo, de Folk skulde man nok tage sig i Agt for.

Olufsmarkedet var absolut Aarets Hovedbegivenhed, men storartet var ogsaa Fastelavn, thi saa drog »Sluppen« d. v. s. et Optog af Byens Sømænd og Fiskere, gennem Gaderne, iførte hvide Skjorter og rødt Skærf samt høj Hat. Paa en Vogn, forspændt med fire Heste, var lagt en Baad, i hvis Agterende der tronedes en »Admiral« og en Baadsmænd, foruden en Del Matroser med oprejste Aarer. Toget aabnedes og sluttedes af flagbærende Sømænd, og paa Vognens Sider dansede særlige Grupper Reel. Der samledes Penge til Sømændenes Hjælpkasse, og paa de Steder, hvor der blev givet et nogenlunde rundeligt Bidrag, blev der raabt Hurra flere Gange og danset

Ekstradanse. I flere Gaarde, bl. a. hos Brygger Liisberg paa Meilgade blev der desuden Fastelavnsmandag slaaet Katten af Tønden til stor Moro for en talrig Tilskuerskare.

Helt ueffen var heller ikke Valborg Aften den 30. April, naar der blev brændt Blus ude paa »Skansen«. Denne gamle hedenske Foraarsfest var dog allerede i min Barndom i stor Tilbagegang, og jeg maa tilstaa, at som Regel var der nu heller ikke meget Vaar i Luften den Aften.

Om Vinteren var der jo ogsaa Theatret i den gamle Bygning paa Kannikegade, der hvor Postkontoret nu ligger, og hvor omrejsende Skuespillerselskaber, som Cortes og Alex. Rasmussens spillede Komædie Vinteren igennem. Teatret var yderst primitivt, men en kærkommen Adspredelse. Nu og da blev der ogsaa spillet god Komædie — af dygtige Skuespillere, der senere optraadte paa de københavnske Scener.

Ellers var Livet til daglig meget ensformigt. Det var for de flestes Vedkommende Arbejde fra tidlig Morgen til sen Aften. Paa anden Maade kunde Udkommet ikke tjenes. Søndagen som Hviledag var ikke meget bevendt, som Regel arbejdede de fleste om Formiddagen, og de Handlende havde aabne Butiker til Kl. 9 Morgen og fra Kl. 4 om Eftermiddagen.

Om Sommeren tog vel en del i Riis Skov Søndag Eftermiddag, men »Skoven« betød for de fleste kun et Besøg paa et af Traktørstederne. Med Hensyn til Valget af disse herskede en af Skik og Brug strengt iagttaget Vedtægt. Jævne Folk holdt sig til »Ferdinandspladsen«, hvor der var Karrusel og Skydebaner, Mellemklassen til »Salonen« og den finere Portion til »Pavillonon«. Hvorledes denne Rangsforskel er fremkommen, kan jeg ikke oplyse, men vist er det, at Kravet om Lighed endnu ikke havde gennemtrængt de forskellige Lag. Der var tværtimod en stærkt grundfæstet Følelse af Forskel, som ufravigelig blev respekteret. Der var »fine« Folk, jævne Folk og simple Folk. Med de sidste kunde der selvfølgelig godt

tales, men det var da altid i Følelsen af, at man var uhyre nedladende.

Søndagsadspredelserne var da ogsaa i høj Grad præget af Standsforskellen. Bedre Folk holdt sig hjemme eller besøgte hinanden. Den jævner Portion drog i »Skoven«, hvad der altsaa ikke maa opfattes som noget Udslag af Naturglæde. Skoven begyndte først ved Traktørstedet. Alt, hvad der var forinden, betød kun Kedsommelighed. Navnlige Vejen derud syntes en Evighed, og vel var der Kapervogne ved Mejlgades Port, men det var jo ikke mange, der havde Raad til at bruge dem. Før den østjydske Jernbane aabnedes, gik man paa sine Ben frem og tilbage, spiste sin medbragte Mad og nød højst en Kop Kaffe. Serveringen af denne var yderst primitiv, i hvert Fald paa Ferdinandspladsen. Jeg mindes tydeligt, hvorledes Tjenerne der rendte rundt over hele Pladsen med en skænket Kop Kaffe med et Stk. Wienerbrød som Laag, mens de raabte »et Kop Kaffe« efter Kunden. Man maatte nemlig bestille sine Varer inde ved Buffeten. Tjenerne, der vogtede over Gæsterne, eksisterede ikke. At det Smørrebrød, der bestiltes, skulde spises med Fingrene var en given Ting. Det var først langt senere, at der blev givet en Kniv med, og endelig langt om længe ogsaa en Gaffel og Serviet.

Marselisborg Skov var et Sted, hvor Folk kun meget sjældent kom. Den laa hen som en ensom, dejlig Idyl, og tog Folk endelig en Gang derud, saa var det ligesom for Riis Skovs Vedkommende kun for at gæste Kroen ved Frederikshøj.

De, der ikke drog i Skoven om Søndagen — saa godt som hele Underklassen — gik paa Værtshus eller Dansebule, »Vinden« og »Torsken« var de mest besøgte Steder, men i den almene Bevidsthed absolut simple og tarvelige, hvor man regnede sig meget for god til at komme. Det var for Tjenestefolk og Haandværkssvende. Handelssvende eller »Handelsbetjente«, som man kaldte dem, var absolut for fine til at komme der. Derimod gik det jo nok an for menige Soldater.

Indtil Hærloven af 1867 kunde man jo endnu »stille for sig«, det vil sige købe en anden værnepligtig til at gaa ind i sit Sted. At denne Tilladelse benyttedes af alle »bedre Folks Sønner« og af dem, der havde Raad dertil, er en given Sag, og Resultatet blev derfor, at de menige Soldater gennemgaaende tilhørte Underklassen.

De blev da ogsaa behandlede derefter. Intet Under, at »Kongens Tjeneste« var ilde lidt og blev betragtet som det værste Slaveri, der var til. Hundset og pryglet, udskældt og pint blev Soldaten af de fleste Befalingsmænd.

I min Barndom færdedes jeg en Del paa den gamle Rytterikaserne i Mindegade. Levende staar for mig den Raahed i Tiltale og Behandling, som baade Officerer og Underofficerer, paa faa hæderlige Undtagelser nær, udviste overfor Mandskabet. Det var selvfølgelig forbudt at uddele Prygl, men det hændte ofte, at Ride- eller Fægtelærer af en Fejltagelse kom til at lange nogle alvorlige Knubs ud. At man lige saa ofte sagde »Du« som »De« er en given Sag, og Skældsord som »Bondebæst« var et meget mildt Udtryk, som det ikke faldt nogen ind at klage over. I det hele, det at klage over en Overordnet indlod man sig ikke paa, for i Reglen blev Resultatet blot, at den paagældende straffedes for Respektstridighed. Straf regnede ned for ingenting og tit ganske vilkaarligt, og Straffen var endnu den mest barbariske i Krumslutning og ærekrænkende som i sort Kokarde.

Levende staar for mig Lørdagen. Det var almindelig Pudседag, og der var uhyre meget at gøre. Knapperne skulde lyne, saa det skar i Øjnene, Sabel og Hjælm, Karabin og Sporer skulde straale, Lædertøjet farves hvidt med Pibeler, og ve den Dragon, der ikke var strampudset, ham var al Verdens Ulykker vis. Pudsestuen var et stort nøgent Lokale, fyldt med umalede Borde, Bænke og Kister. Der sad Soldaterne og pudsede. Kl. 5 var det Spisetid, hvad der som Regel angaves ved følgende Udraab af den vagthavende Underofficer: »Saa kan

I æde«. Meget bæret følte den Rekrut sig, hos hvem den vagthavende rekvirerede et Stk. Smørrebrød, thi den, der havde godt med Sul, kunde paa den Maade erhverve sig Befalingsmændenes Yndest og Overbærenhed.

Alligevel, trods alt hvad man hørte om Soldaterlivet af ramt og grimt, stod det dog for os Børn omgivet af en vis Glorie. Hæren nød jo endnu en stor Yndest fra Krigene som Fædrelandets Forsvarere. Om mange af Officererne og Underofficererne gik der Sagn om Tapperhed og Snarraadighed. Jeg mindes tydeligt, hvad Berider E. sagde. Han var Holstener og havde tjent i Dragonregimentet fra ganske ung. Dansk havde han kun lært at tale ret ufuldkomment, og »Danskhed« havde han ikke meget Begreb om. Han var Soldat og kun Soldat. »Jeg kender ikke Forskel paa Tysk og Dansk«, sagde han, »jeg er i Kongens Tjeneste, og jeg har aflagt Faneed, og jeg lader mig ikke slaa ned, før Standarten skal vristes af min Haand«.

Underofficererne selv levede forøvrigt under Iagttagelse af den strengeste Disciplin overfor deres overordnede: Officererne. Der var et Svælg befæstet mellem disse to Klasser, der tilhørte hver sin Verden.

Der kom mange Underofficerer i mine Forældres Hjem, og gennemgaaende var det hæderlige og skikkelige Mennesker, der var opdragede i lige saa streng Underdanighed som den, de forlangte af deres Underordnede. Ingen af dem havde store Kundskaber, men Exersitsen kunde de paa deres Fingre og gennemførte den med Strengthed og Nøjagtighed. De holdt paa Reglementernes Gennemførelse indtil det mest bogstavelige, og der var meget sjældent Tale om at anvende Konduite. Jeg mindes saaledes en Udtalelse af Berider A., der under en Felttjenesteøvelse havde faaet Ordre til med sit beredne Mandskab at være paa et bestemt Sted til et fastsat Klokkeslet. Undervejs derhen syntes A. imidlertid, at Hestene blev overanstrengte og slækkede derfor paa Marchen med det Resultat

tat, at han kom en halv Time for sent til Mødestedet. Som Forsvar overfor Ritmesteren anførte han, at han syntes, det havde været Synd for Hestene at forcere Ridtet, hvad der indbragte ham en tordnende Irettesættelse. Berider A. drog deraf den Slutning, at han for Fremtiden aldrig mere skulde ty til Konduite, men holde sig strengt til givne Ordre, og saa vilde han forøvrigt være ligeglad, om de var nok saa gale.

5. HAANDVÆRKERLIV OG HAAND- VÆRKERSIND

Underofficererne regnedes i det almindelige Omdømme til Mellemlassen, men denne omfattede i og for sig mange Grader, lige fra meget velhavende til yderst fattige. Som Helhed var det hele Lag flittige og arbejdsomme og sled gennemgaaende i det fra aarle Morgen til Aften silde. Man maa dog ikke tro, at det strenge Arbejde satte Humøret ned. Thi det blev netop i Arbejdet, at Glæden til daglig fandtes. Fritiden vidste en Haandværker i Grunden ikke rigtigt, hvad han skulde bruge til. Læse kunde de fleste vel, men det interesserede dem lidet at give sig af hermed. Derimod blev det at kunne udføre Arbejdet saa fint og godt som muligt en Haandværkers største Stolthed. Det at pille og hæge om det, at faa Ros for det, det optog en Haandværkers Sind, og han nærede den største Foragt for alle dem, der ikke forstod deres Fag. Det var en Kluddermiddel og en Fusker, som man ikke havde noget tilovers for. Men foruden at kunne gøre Arbejdet pænt, gjaldt det ogsaa om at gøre det hurtigt. Den raske og flinke Arbejder, det var Idealet. Men stort videre gik Stolthedsfølelsen heller ikke. Den var udelukkende standsbetonet. Og for alt, hvad der laa over Haandværkeren i Anseelse og Lærdom, nærede han dyb Respekt, ligesom han omvendt saa ned med stor Despekt paa Bønder og ufaglærte Arbejdere. Arbejdet og

Værkstedet var Grænsen for hans Verden, og han kunde rejse Europa rundt uden at bryde sig om at skaffe sig nogen større Viden om de Lande og Folk, han kom igennem.

Mestre, og Svende ikke mindst, var ubetinget Tilhængere af Orden og den lovlige Øvrighed og nærede stor Agtelse for den. En ellers zünftig Svend kunde vise den største Respekt for selv en Smule Skrивerdreng paa et offentlig Kontor. Hvad betød saa ikke selve Kongen! Ja, han var det mægtigste, man kendte. Grundlov og Konstitution var Begreber, der endnu ikke var bundfældede i Smaafolks Sind i min Barndom. At Bønder viste oppositionelt Sindelag var jo ikke mere end hvad man kunde vente af den Slags Tølpere. Og de første Socialister, det var rene Oprørere! Jeg husker det Indtryk, Beretningen om det store Fælleadmøde 1872 vakte hos Svendene paa min Faders Værksted. De var alle enige om, at det var fuldkommen i sin Orden, at Folk blev splittede af Politi og Husarer. De var jo Oprørere, og Pio, Brix og Geleff var ikke bedre værd end at skydes. Haandværkssvende den Gang var alle Højremænd, og jo ældre de var, jo mere konservativt var de indstillede. Ikke saaledes, at de ikke kunde kritisere, det kunde de af et godt Hjerte, men de havde en meget fin Fornemelse af, naar En, der var over dem, optraadte naturligt, og naar han var opblæst eller vigtig. Det var saa langt fra, man forlangte Ligestilling, at man tværtimod fuldtud anerkendte, at der baade var nogen over og nogen under. Ligesom man vidste, hvad man selv kunde, respekterede man andres Viden og Avtoritet. Men sin egen Værdighed vidste man fuldtud at varetage. Alt, hvad der gik ud over ens Stand og ikke sømmede sig for den, foragtede man eller fandt latterligt. Og selv om man bøjede sig for Avtoriteten, forfaldt man aldeles ikke til Servilitet. Da Christian IX i 1876 gæstede Aarhus i Anledning af Aabningen af den jydsk Udstilling, fandt min Faders Svende det latterligt, at en ældre københavnsk Snedkersvend havde stillet sig op i Ejendommens Port, forbi hvil-

ken Kongen skulde køre, og bukkede meget dybt for Majestæten. Det var en Maade at vise Underdanighed paa, man ikke anerkendte, og den arme Københavner døde ikke i Synden.

Man havde et meget udviklet Begreb om, hvad der var passende for ens Stand, f. Eks. med Paaklædningen. Det kunde aldrig have faldt nogen Svend ind at vise sig paa Gaden i Arbejdstøj. Nej, der kunde man kun komme renvadsket og med Frakke, og Følgen var, at naar det kneb med en passende Paaklædning og kun en eller et Par af Svendene ejede en saadan, maatte Læredrengen ledsage de Svende, der ikke ejede nogen til Herberget med den laante Frakke og atter gaa tilbage med denne til den næste Svend, indtil alle var kommen vel derhen. Om Aftenen, naar det var mørkt, og ingen kunde kritisere, hvad man havde paa, tog man det derimod ikke saa nøje. Paa samme Maade var endnu de gamle zünfftige Regler om, hvad der var Haandværk, Skik og Brug en Codex, som ikke blev overtraadt. »Grussen« maatte siges, naar man var paa Vandring og besøgte et fremmed Værksted og vilde gøre Fordring paa at faa »Geskænk«, og i ens Frakke maatte de to øverste Knapper være tilknappe, Stokken maatte holdes mellem Benene, naar man satte sig, Hatten sættes paa Stokken o. s. v. Men holdt man sig til, hvad der var Vedtægt, var den gensidige Hjælpsomhed ogsaa stor. Mit og dit regnede man saa ikke, og en Kammerat blev aldrig ladet i Stikken.

Jeg husker endnu et Pragteksempel af denne gamle zünfftige Svenderace. Han hed With og tilbragte sin meste Tid paa Vandring, i hvert Fald om Sommeren. Der var ikke den By, han ikke kendte, og ikke den Mester, han ikke kunde give et Skudsmaal. Han elskede sit frie Vandreliv, opslog endnu i sin høje Alder, gammel og graa, sin Bolig hos »Madam Græsmeyer«, det vil sige, at havde »Fægtning« og Geskænk ikke ydet nok til Natteløgis, var han ikke bange for at til-

bringe Natten under aaben Himmel. I min Barndom boede han om Vinteren paa Fattiggaarden, hvad ingen fandt noget nedværdigende i. Men naar Foraaret kom, saa fik With Bisselær i Skoene. For mig faldt Meddelelsen om, at nu var With gaaet paa Vandring sammen med, at nu var det Foraar og omvendt betød Efterretningen om hans Hjemkomst, at nu var det snart Vinter. Ude paa Fattiggaarden beskæftigedes han af forskellige Mestre med fagligt Arbejde, men andet rørte han heller ikke. Det vilde have stridt mod hans Ære. Da Fattiggaarden en Gang, da With var stærkt til Aars fik en ny Inspektør, vilde denne sætte igennem, at With ogsaa fik andet Arbejde og forlangte, at han skulde pille Værk. Det nægtede With og blev som Følge heraf sat nogle Dage i Tvangshuset. Men denne Tort gik ham saa nær til Hjærte, at han fra da af aldrig mere viste sig paa noget Værksted, og da næste Foraar kom, gik han paa den sidste store Rejse, hvorfra ingen vender tilbage.

For Datidens Svende, ja man kan uden Overdrivelse sige for Størstedelen af Mellemlassen med, var Synskredsen saare indskrænket. Efter Skoletiden blev der saa at sige aldrig læst en Bog — det højeste man naaede var en Avis, men af den sprang man alt det »kedelige« over d. v. s. Politik, naar der da var noget i den Retning, og indskrænkede sig til Nyhederne og det rent underholdende Stof.

Det er da næsten en Selvfølge, at Begreberne om Religion, Fædrelandet, Kunst, Historie og i det hele det, der udgør et Folks aandelige Liv, var i høj Grad prægede af det daglige Livs Primitivitet. Aandelige Rørelser naaede kun sjældent ret dybt ned i Sindene, og det er ganske mærkeligt at se, hvor lille en Rolle religiøse Rørelser spillede i Købstad-Mellemlassens Liv. Jeg er ret overbevist om, at Grundtvigianisme og Indre Mission kun har været kendt af Navn og i hvert Fald har været betragtet som Afvigelser paa den rette Tro, som man ikke kunde have noget at gøre med. Ureligiøs var man

dog langt fra. Tværtimod, man havde den rette Tro, saaledes som den blev forkyndt af Folkekirkens Præster. Man lod sine Børn døbe og konfirmere, fordi det nu en Gang hørte sig til, og om borgerligt Bryllup eller Begravelse uden en Præst kunde der slet ikke være Tale. De Folk, som undlod alt dette, betragtede man som værende til en Side. Jeg mindes flere Diskussioner af Svendene paa min Faders Værksted om det da frembrydende Fritænkeri. Man var fuldtud enige om, at de Folk, der svor hertil, var helt taabelige. »Hvorledes skulde Verden være bleven til uden Gud?« Dermed var den Sag afgjort, og forøvrigt holdt man sig til sin Børnelærdom og gik højst i Kirke et Par Gange om Aaret, ved de store Højtider. Kirken hørte nu en Gang til Avtoriteten, og Præsterne, som havde læst og studeret, maatte da vide Besked om den Slags Ting, og dermed slog man sig til Ro. Man hørte til Statskirken og at være »hellig« ansaas for noget, man daarligt kunde være bekendt. Kirken selv klassificerede da ogsaa sine Medlemmer af Rang og Stand, saa at den f. Eks. ved Konfirmationen ordnede Konfirmanderne efter den Skoles Anseelse, de havde besøgt, først Cathedralskolens Disciple, saa Realskolens og Borgerskolernes og tilsidst Friskolernes.

Det var da intet Under, at der under den officielle Tro levede en anden, som havde nok saa dybe, om ikke dybere Rødder i Menigmands Sind. Det var Resterne af den gamle primitive Folkereigion i Form af alskens Overtro paa Spøgelser og Gengangere, paa Varsler og Varulve, paa Spaadomme og Forudsigelser. Alt dette levede endnu det frodigste Liv. Det var vel nok dem, der vovede at paastaa, at al den Slags var noget Snak, men rigtig begrunde deres Mening kunde de ikke, og de blev grundigt modsagt af alle dem, der baade havde hørt og set Spøgeri. Utallige er de Beretninger, jeg som Barn har hørt om underlige hemmelighedsfulde Lyde, om døde, der gik igen, om Spøgelser, der viste sig Kl. 12 om Natten. Selvom man i Skolen fik at vide, at saadan noget intet havde med

Virkeligheden at gøre, saa blev man dog fyldt med de mærkeligste Historier. Mørkeræd blev man, og det var ikke med ens gode Vilje, at man gik forbi Kirkegaarden om Aftenen. Det skulde i hvert Fald helst ske i Løb. Thi hvor tit havde man ikke hørt, at baade den og den var bleven indhentet af et Spøgelse og siden havde været helt underlig. Der gik ogsaa de mærkeligste Sagn om Værktøj, der rørte sig om Natten paa et Snedkerværksted. Det betød, at en skulde dø. Og det slog aldrig fejl, forsikrede Fortælleren. Det samme gjaldt om Sakse, der bevægede sig, uden at man rørte ved dem, det var fordi de skulde bruges til at klippe Ligtøj, om Blodpletter, der pludseligt viste sig paa et Menneskes Haand og ikke kunde slettes ud.

Til Overtroens Verden hørte ogsaa Frygten for Tallet 13. I det gamle Aarhus fandtes intet Hus der havde dette Nummer. Det sprang man ganske simpelt over. Desuden levede en Mængde »Sympathiraad«, som skulde anvendes, naar Tid og Lejlighed var. Vand fra »den hellige Kilde«, Sct. Nicolaus', var selvfølgelig ganske udmærket og brugtes ikke saa lidt. Kom man til Havet, maatte man ikke undlade at spytte tre Gange i Vandet, hvis man vilde bevare sin Sundhed. Jeg var en Gang saa fræk at spytte fire Gange, og da jeg nogen Tid efter blev stærkt forkølet, blev denne dristige Handling ogsaa foreholdt mig som den sandsynligste Aarsag til Daarligdommen. Men ellers var der iøvrigt et Utal af gode Raad, der kunde bruges, naar man fejlede et eller andet. Vorter f. Eks. skaffede man bort ved at binde en Traad om dem og saa bagefter begrave Traaden med en Formular, som jeg desværre ikke mere husker. I Masser af Tilfælde hjalp man sig med den Slags Raad, og for de fleste ældre Folk stod det at faa Besøg af en Læge som den visse Begyndelse til Enden. Saa kunde man lige saa godt hente Præsten med det samme. Lægen søgte man først, naar det var gruelig galt, og kunde hans Kunst intet udrette, fejlede det sjældent, at man søgte en eller anden

»Klog« Kone eller Mand. Almindelige Sygdomme regnede man heller ikke for noget, og »Børnesygdomme« som Mæslinger, røde Hunde, ja selv Skarlagensfeber ansaa man det for en sat Regel, at dem skulde Børn have overstaaet, ellers blev det meget værre, hvis de fik Sygdommen som voksne. Det onde skulde »slaa ud«, som man sagde. At Børn som Regel fik alle de nævnte Sygdomme var nu saa at sige intet Under. Thi Hospitalsbehandling var der slet ikke Tale om og Isolation ikke heller. Jeg husker, at en af mine Brødre fik Mæslinger og blev beordret i Seng af Lægen, som samtidigt sagde om mig: »Aa put bare ham ned ved Siden af, han faar dem nok med det samme«. Det var jo unægtelig meget praktisk handlet af Lægen, men det mærkelige var, at jeg alligevel ikke fik Sygdommen, men derimod en Ekstraferie fra Skolen, fordi man dog var paa det rene med, at Børn fra smittede Hjem ikke maatte komme der. Derimod var der ingen, der tog Hensyn til, at jeg færdedes frit overalt og ogsaa kom i Berøring med andre Børn.

De gamle Læger havde utvivlsomt stor Erfaring overfor en Mængde Sygdomme, selvom de vistnok ofte behandlede dem paa »fri Haand«. Et Pragteksemplar i den Retning var den gamle Stadslæge Schmiegelow. En Bulderbasse var han, og en Mængde Mennesker forskrækkede han, men iøvrigt var han en brillant Mand, selvom han var en stor Original, der ikke gik af Vejen for at bruge dramatiske Midler. En Gang arbejdede der et Par Daglejere i hans Gaard med at save og kløve Brænde, og til dem fik han Mistanke om, at de havde stjaalet nogle Portioner stegt Aal, der havde staaet i hans Kælder. For at overbevise sig derom, gik han ned og forhørte dem. Da de nægtede, sagde han venligt: »Ja, saa skal I ogsaa ha' en Dram«, men i Drammen, han skænkede dem, havde han blandet et Brækmiddel. Dette forfejlede heller ikke sin Virkning, og da Aalene tydeligt var at spore, sagde Schmiegelow til dem: »Hvor Fanden har I faaet de raadne Aal fra, Folk,

spis aldrig saadan noget Skidt mer«. Det er troligt nok, at de har fulgt Raadet.

Forøvrigt var det utroligt, hvad man brugte af Husraad til daglig. I de fleste Hjem havde man en eller anden gammel Lægebog, som man raadførte sig med, og man kendte en Mængde forskellige Midler, nogle et, andre et andet, altsammen Udtryk for mange Slægtleds Erfaringer. Man lavede selv Begplastre for Buldenskab, samlede Urter i Massevis, som gemtes hen til paakommende Lejlighed.

Man levede i det hele paa de fleste Omraader fuldstændig paa Overlevering. Blandt andet da i Politik.

6. POLITISKE FORHOLD

Det var endnu inden Socialismens Tid, og vel vidste man og glædede sig over, at der var noget der hed »Grundloven«. Men denne var for den almene Betragtning mere »Kongens Gave« end det var Landets Forfatning. De færreste havde nogen Anelse om, hvad der stod i den, og det var forholdsvis faa af dem, der havde Stemmeret, der brugte denne. Man vidste nok, at Grundloven betød Folkets Frihed, men hvori denne Frihed bestod, havde man kun højst uklare Begreber om. Man var endnu ikke bleven vant til at føle sig som det suveræne Folk, men forblev længe i Bevidstheden om, at man var det styrede Folk. Det var derfor ogsaa blandt de fleste Købstadfolk den almindelige Mening, at det var i høj Grad illoyalt af Bønderne, naar de var i Opposition til den af Kongen indsatte Regering. Skulde man derfor endelig stemme, saa var det for at hindre, at der kom flere Bønder i Rigsdagen end der allerede var. Man var i højeste Grad kongetro og kongebegeistrede. Kongen var absolut i alle Henseender hævet over det almene Folk. Han var ogsaa den elskede Konge, og den, man var den største Ærefrygt skyldig.

Navnlig gjaldt dette da Frederik den Syvende. Det var jo nok mærkelige Historier, der fortæltes om ham, men de fleste gjaldt da kun hans Vennesælhed og Folkelighed, hans Evne til at omgaaes det brede Lag og tale med hvem det skulde være. Frederik VII havde endnu noget af Enevældens Eventyrglans over sig. Interessant er det ogsaa, at Sagndannelsen efter hans Død var meget rig. En Mængde Historier fortalte da bl. a. ogsaa, at han i Virkeligheden slet ikke var død, men blev holdt fangen et eller andet Sted. Den Slags Eventyr var igen et Vidnesbyrd om, hvor lidt den skrevne og trykte Beretning, den egentlige Historie, endnu var i Kurs. De virkelige Hændelser forandrede hurtigt Karakter, hvis de i det hele naaede Menigmand i deres sande Skikkelse. Jeg kan roligt paa-staa, at den egentlige Historie var der saa godt som ingen, der kendte af den gode Grund, at den aldrig blev læst og kun i ringe Grad var tilgængelig for Menigmand i Bøger, han kunde læse. Den Generation, der var voksen i min Barndom, havde i de fleste Tilfælde aldrig læst Fædrelandshistorie i Skolen, og derfor var Kendskabet til de mest indgribende Begivenheder i Landets Historie saa godt som ikke til Stede. Længere tilbage end til 1848 var der i Grunden intet rigtigt levende, men selv Krigsbegivenhederne i Treaarskrigen var i den folkelige Opfattelse allerede 20 Aar efter fuldstændig forandrede og udsmykkede. Treaarskrigen var helt igennem sejrrig. Det var Hovedindtrykket. Det lille tapre danske Folk havde sejret over det store Tyskland. En Dansker kunde mageligt tage det op med tre Tyskere. Fredericia og Isted kendte alle. De uheldige Slag var der ingen, der huskede, eller i hvert Fald talte man ikke derom. Hele det udviklede slesvigske Spørgsmaal var der ingen, der havde Rede paa, det, man forstod var kort og godt, at Danmark havde vundet. Det levede man paa, og det dulmede Smerten over Tabet i 1864. Da var der »for mange«, det var hele Ulykken, thi, »Jens var aldrig bange«.

Hele denne Omfortolkning af Historien efter Folkets Be-

hov har jo for saa vidt sin Berettigelse, som den er Udtryk for, hvad Folket har Trang til og maa have for at blive sig selv bevidst.

For det er ganske sikkert, at Danskheden, Følelsen af at være dansk, den knyttede sig for den brede Almenhed saa afgørende til Treaarskrigen. Igennem den var man bleven sig bevidst om Folk, og Folkets Heroer det var Olaf Rye, Schleppegrell og Læssøe, de faldne Helte. Festdagene var 6. Juli og 25. Juli, de store Slagdage, der stod i Rang med selve Grundlovsdagen 5. Juni. Denne var nok en Festdag, men den havde dog ikke endnu vunden den Tilslutning, som den vandt senere under de politiske Kampe.

Den nationale Bevidsthed i den almindelige Befolkning skyldtes derimod ikke nogen dybere Tilegnelse af den nationale Kultur, saaledes som denne havde udviklet sig i Løbet af det 19. Aarhundrede. Kendskabet til Litteratur fandtes saa godt som ikke. Hverken Oehlenschläger, Grundtvig eller Ingemann eller i det hele nogen af de store danske Digtere var kendt af Folket. De var udelukkende Overklassens Eje. Mest Paavirkning modtog de brede Lag gennem Theatret. Men de Stykker, der gik dybest var dem, som stod Folket nærmest og skildrede dets Liv og Anskuelser. Mest yndet var Hostrup, Erik Bøgh og Overskou af danske Forfattere. Populære udenlandske Stykker var især Lumpacivagabundus, Don Cæsar de Bazan, Esmeralda. De kunde spilles Gang paa Gang for fulde Huse. Læsningen i Mellem- og Underklassen, for saa vidt den i det hele gav sig af med eller havde Tid dertil, var ellers gennemgaaende den tarvelige Romanlektüre, mest af spændende og underholdende Art. Men betegnende for Retningen af denne Læsning var det dog, at de Bøger eller Fortællinger der yndedes mest, var dem, hvis »Helt« forstod at klare sig i en snever Vending, var snarraadig, velbegavet og dristig, og som gennem megen Modstand vidste at naa sit Maal. For saa vidt var

Idealet romantisk nok og i Overensstemmelse med den raadende Retning i Litteraturen, men egentlig moralsk var det ikke. Der var altid en umiddelbar Sympati for selv Røvere og Banditer, naar blot disse i Udøvelsen af deres Bedrifter kæmpede mod Overklassen, der trykkede dem ned. Det var den sociale Bevidsthed, der uvilkaarligt kom til Orde herigennem. Thi i hele den daglige Opfattelse var Mellem- og Underklassen bevidst eller ubevidst klar over, at den havde sine Modstandere eller sin Modsætning i Overklassen. Ikke saaledes, at man vilde den til Livs, det var saa langt fra, men man følte altid, at overfor den var man noget andet og noget for sig selv. Dog var der ingen stærk Tendens til at udligne denne Modsætning. De demokratiske Lighedsideer havde endnu langt fra faaet Gyldighed, og de, der vilde fremføre dem og arbejde for dem, fandt ikke Øre. Det kunde ikke nytte. Det maatte nu en Gang være saadan, naar der skulde være Orden og Redelighed i Samfundet. Derfor var der ingen opadstræbende Bevægelse, men gennemgaaende heller ingen Snobberi. Man holdt sig fornuftigt og adstadigt til den Kreds, hvor man følte sig hjemme. »Man skal ikke spise Kirsebær med de store« var det almindelige ordsprogelige Udtryk for denne Samfundsopfattelse. Derfor holdt man ved sit stærkt dialektprægede Dagligsprog, og vilde nogen søge at gennemføre almindelig dannet Sprogbrug indenfor sin Omgangskreds, betragtedes det altid som Skaberi.

Men saa man altsaa med en vis Vagtsomhed paa dem, der socialt stod over en, var man i hele sin Livsopfattelse dog yderst loyal. Man hyldede den gamle købstadborgerlige Betragtning, at enhver skulde passe sit og ikke give sig af med det, der ikke kom ham ved.

Modsætningen til Bondestanden var derfor ikke alene grundet i Følelsen af social og kulturel Forskel, men ogsaa i, at Bønderne i deres politiske og økonomiske Bestræbelser ar-

bejdede i en Retning, der var Købstadbefolkningens Interesser imod. Navnlig havde da Kampen om Næringsloven sat dybe Skel.

Af denne Grund var man heller ikke særlig glad for den nationalliberale Politik, mere fulgtes den og det senere Højre egentlig kun, fordi den stod den borgerlige Indstilling nærmest. Desuden var den Kulturstrømning, Nationalliberalismen hvilede paa, den gamle borgerlige Følelse for fjærn.

Man var nationalt sindet, fordi man var kommen i Mod-sætning til, hvad der var tysk. Men karakteristisk nok bundede denne ikke saa meget i den kulturelle Forskel mellem de to Folk som i den Kendsgerning, at Krigen var en Illoyalitet, et Oprør, som var noget, man vanskeligst af alt kunde forene med den borgerlige Avtoritetsfølelse. Der blev da ogsaa gjort stor Forskel paa en »Slesvig-Holstener« og en almindelig Tysker. Medens den første Slags for den almene Bevidsthed saa omtrent var noget af det mest nederdrægtige som tænkes kunde, var Tyskere i Grunden vellidte. De fleste Haandværkere havde jo rejst i Tyskland og talte saa nogenlunde Tysk, følte sig i mange Henseender et med tysk smaaborgerlig Tankegang, saa at man aldrig for Alvor kunde fatte dyb Forargelse mod dem. Hertil kom at hele den jyske Handel og Samfærdsel fra gammel Tid i den Grad var rettet sydpaa, at man vanskelig kunde sønderrive Traadene. Nej, saa var Svenskerne i langt højere Grad Fjender. Dybt i Sindene hvilede endnu de aarhundredgamle Modsætninger mellem de to Riger. En Svensker var lumsk, slesk og ikke til at stole paa i Omgang. En Svensker brugte altid Kniv, naar han kom i Slagsmaal, i Stedet for at værne sig med Næverne. Det kan derfor ikke siges, at den akademiske Skandinavisme havde rørt ved dybere Streng i Folket.

I den almindelige Politik, saavel den indenlandske som den udenlandske, var man i det store og hele uden Tradition. Man fulgte derfor i politisk Henseende saa nogenlunde den, der

vidste at skaffe sig eller var i Besiddelse af Avtoritet. Til ham sluttede man sig, fordi det nu en Gang var noget, han havde Forstand paa. Sagen var, at man i Almindelighed ikke saa ud over den snevre Købstadkreds, hvori man var indlevet. Det var Byen og Byens Interesser, der var absolut afgørende. Men heller ikke i Byens snævre Styrelse blandede man sig i særlig Grad. Det var den kongeligt udnævnte Borgmester, som passede det hele, og i Reglen passede det godt. Han havde jo nok Byraadet ved sin Side, men det var saamænd Synd at sige, at det generede ham i hans Embedsførelse. Alle Medlemmer af Byraadet var loyale til Hobe, og det var som Regel ogsaa de samme Personer, der Aar ud og Aar ind sad i Raadet og havde Befolkningens fulde Tillid. Store Omvæltninger kendte man ikke og ønskede man ikke.

7. DAGLIGLIV

I det lille afsluttede Bysamfund var Levemaaden yderst tarvelig og beskeden. For Mellem- og Underklassen var Boli-gerne smaa og indskrænkede. Naar man seer paa de smaa Huse, som endnu delvis er bevarede i Møllestien, Nygade, Grønnegade og Fiskergyden, har man Typen paa, hvad den jævne Mellestand kunde nøjes med og maatte nøjes med for et Par Menneskealdre siden. Som Regel kun en Stue, der tjente til Opholds- og Spisestue og tit ogsaa Soveværelse for større Børn, naar disse da ikke kunde anbringes paa Loftet. Den lidt bedre Melleklasser, selvstændige Haandværksmestre og mindre Handlende, havde vel som Regel et Værelse til, men det brugtes aldrig til daglig. Det var »Stuen«, som det hed. Den holdtes der Hævd over, og der stod Familiens bedste Ejendele.

Sunde og gode var disse Smaaboliger ikke altid. Mange af

dem var fugtige, og tit kunde der slaa En en stram Lugt imøde, naar man traadte ind i dem. Frisk Luft var man gennemgaaende ingen Ynder af. Alligevel, der kunde være ualmindelig hyggeligt i disse Smaahjem, især naar man kom ind i dem fra Morgenstunden lige efter den daglige Rengøring. Saa var der strøet frisk Sand paa Gulvet, der var renskuret hver Lørdag, og i Vinduerne smilte Geranier og Gyldenlak nok saa nydeligt. Møblementet var meget tarveligt, oftest kun Fyrretræsmøbler med haarde Sæder. Paa Væggene var der i Reglen en Del Familieportrætter og i de allerfleste Hjem saa man Litografier af Frederik VII og Treaarskrigens Heroer. Sjældent er vist Billeder af Folkets Yndlinge bleven i den Grad indprægede i Sindene som den Gang. Ofte kunde man ogsaa træffe Andagtsbilleder. Ret almindelige var en Illustration af, hvorledes det saa ud i et syndigt Menneskes Hjærte. Der var alle mulige Laster og deres sidste Straf, Helvedes Luer, afbildede, og i de fleste Betragteres Sind vakte de gavnlige Eftertanke om, hvad man skulde undgaa. Thi den almindelige religiøse Opfattelse var for saa vidt yderst moralsk som den i Reglen bestod i en klar Bevidsthed om, hvad der var rigtigt, og hvad der var galt. Men stort herud over kom man heller ikke i religiøs Henseende.

»Udenomsbekvemmelighederne« for alle disse Smaahjem var yderst tarvelige, næsten ubeskrivelige for Nutidens hygiejniske Sans. »Grubesystemet« var endnu i Halvfjerdsenerne ikke afløst af det relativt mere tiltalende »Tøndesystem« og ofte kunde der i »Huset«s nærmeste Omkreds være en ulidelig Stank. Denne blev naturligvis ikke bedre, naar Afløbet for Husets Spildevand ikke var i Orden. Da kunde de aabne Rønder saavel i Gaarde som Gader staa i en Sump, der, de tit skønne Regnbuefarver ufortalt, ikke var vellugtende. Dette var selvfølgelig Undtagelser, men værre var det, at de gammel-dags Smøger, som der ikke fandtes faa af rundt om blandt Byens gamle Ejendomme, saa godt som aldrig blev rensede.

Jeg husker saaledes flere af den Slags, der aldrig blev tømt, og som var fyldt af et alentykt Lag af Mudder, der dagligt blev forøget gennem Tilløb fra alle mulige Afløbsrender. En af den Slags Smøger fandtes saaledes udenfor mit Barndomshjems Sovekammervinduer. Den var c. 1 Alen bred og var i den Grad fyldt med Pladder, at end ikke en rask Dreng vovede sig igennem den.

Men som sagt, den Slags Ting tog man sig ikke nær.

Den daglige Levemaade var solid, men tarvelig. Kaffe om Morgenen med »Kanelstænger«, Frokost og Aftensmad var Smørrebrød med den Slags Paalæg, man havde tilovers fra Middagen eller bart Fedtebrød med Salt. Afskaaren Paalæg var endnu ikke kommen i Brug. Middagen var som Regel ligesaa tarvelig, to Retter borgerlig varm Mad: Grød, Vælling, Sød Suppe, Kaal, Ærter o. l. som Forret, til Eftermad Flæsk, Frikadeller, Medisterpølse, kogt Kød, Spegesild, fersk eller saltet Fisk, navnlig var Klipfisk en yndet Spise. Steg var som den finere Mad forbeholdt Søn- og Helligdage. De store Helligdage anstrengte man sig selvfølgelig mere, særlig ved Juletid. Saa bugnede Bordet af hjemmelavede Madvarer! Rullepølse, Sylte, Stege og anden Kødmad, men især af hjemmebagte Kager. Det vil sige, de fleste sendte nu rigtignok Mel, Smør, Rosiner o. s. v. til Bageren, selv med Fare for, at Bager-svendene skulde tolde for meget af de gode Sager, hvad der blev paastaet skete ret hyppigt.

Juletiden var ogsaa den rigtige Selskabstid, hvor man kom sammen med Venner og Bekendte, undertiden mange Aftner i Træk. Derimod var Juletræ ikke nær saa almindeligt som det senere er bleven. Heller ikke var Traktementet særlig flot, men derimod meget solidt. Varm Mad var sjælden, men i Ste-det en Mængde Kødmad af forskellig Slags, der skylledes ned med Øl og Brændevin. Vin var meget sjælden og yndedes i Grunden ikke. Den forekom de fleste sur, rimeligvis fordi man ikke havde Forstand paa at behandle den rigtigt.

Men Øl og Brændevin, det forstod man sig paa, og det var ogsaa det almindelige Traktement, naar der kom tilfældige Gæster i Huset, eller naar man skulde lønne en eller anden Tjeneste, man havde modtaget.

Den samme Tarvelighed, som raadede med Hensyn til Mad og Drikke fandtes ogsaa hvad Klædedragter angik. Man havde sit Arbejdstøj til daglig og sit Søndagstøj, og det sidste holdt Aar igennem. Kunde Faderen ikke bruge det længere, blev det lavet om til Sønnerne, som saa kunde flotte sig længe med det. Som Regel købte man selv det Klæde, man vilde bruge hos Farver Stampe eller hos Købmanden og lod saa en Skrædder sy det. Til Børn var det dog ofte Moderen, der tog Maal og syede. Til Hjælp kunde hun have en »Syjomfru«, hvoraf hvert Hus kendte sin, der vandrede rundt fra Hjem til Hjem efter Behov og var en kærkommen Nyhedsavis, der altid vidste, hvad der foregik inden Døre, baade her og der. Overdaadige og kostbare Dragter var det ikke, der fremstilledes i Hjemmene, men gode og solide Ting. Færdige Sager købtes aldrig og kunde forresten heller ikke faaes. Toppunktet af Flothed for Mellemstandens Kvinder var et ægte »fransk« Shawl og saa naturligvis Silke til Kjolen. Ellers satte enhver Husmoder sin Stolthed i at frembringe alt af Linned og Sengetøj hjemme i Huset, helst i saa stor Mængde som muligt. Det var med virkelig husmoderlig Stolthed, at enhver Kone aabnede sine velforsynede Skuffer til Beundring eller Misundelse for kvindelige Besøgende.

Pinsen var ellers den Tid, hvor det nye Tøj blev anskaffet, naar man skulde have noget, og et og andet Stykke var der jo altid Brug for. Pinsen var Vaarens og Rengøringens Tid. Hele Huset blev endevendt, og alt blev storvadsket, ogsaa Menneskene. For manges Vedkommende var det vistnok den eneste Tid paa Aaret, hvor de blev rigtig rene. Til daglig tog man det ikke saa nøje. Kunde Ansigt og Hænder faa en lille Omgang om Morgen, var det store Ting. Badeanstalten var

absolut ikke overrendt. Der var altid Plads, baade Sommer og Vinter.

Men var den daglige Levevis saaledes i alle Henseender nøjsom og tarvelig, saa sparede man ikke paa gensidigt at yde hinanden en Haandsrækning, naar der var Brug derfor. Især gav Hjælpsomheden sig naturligvis Udslag ved mere højtidelige Lejligheder som Fødsel og Død.

Laa Konen i Barselseng, mødte Naboer og Bekendte med »Barselmad«, der i Reglen bestod i Vælling, Hønskødsuppe o. a. i saa rigelig Mængde, at Mand og Børn ogsaa kunde faa deres Part. Ogsaa ved Dødsfald var Deltagelsen stor. Saa mødte de nærmeste for at klæde Liget og lægge det i Kiste. Ved selve Begravelsen savnedes naturligvis ingen af Omgangskredsen, heller ikke ved det Begravelsesgilde, som det endnu var Skik og Brug at give efter Jordefærden.

Man anstrengte sig i det hele ved den Slags Lejligheder for ikke at staa tilbage for hinanden. Hvad En gjorde, maatte en anden følge.

Konfirmation og Brylluper var naturligvis ogsaa Anledninger, hvor man maatte vise sin Deltagelse, endnu ikke saa meget ved Gaver som ved at sende Kager, Kringler o. lign. til Gildeshuset. Man kunde let forspise sig i Kager ved saadanne Lejligheder, for der kom til Tider mere, end der var Brug for. Derimod var Blomster ikke bleven almindelige uden lige ved Begravelser i Form af Kranse, men ellers ikke.

Heller ikke mødte man for at lykønske. Det ansaas ikke for passende. »Det var ligesom man vilde bees« hed det, og det vilde man dog ikke have Ord for, hvor gerne man end ellers vilde have været med.

8. NYTIDEN BRYDER FREM

Det var i dette paa saa mange Maader gammeldags levende Samfund, at de nye Opfindelser og de nye Ideer brød ind og i forholdsvis kort Tid forandrede det i Bund og Grund.

Man maa have levet indenfor disse Kredse for at forstaa den Blanding af Beundring og hemmelig Afsky, som moderne Maskiner vakte hos dem. Helt opvoksede i det nøjsomme Arbejde, som altid og allevegne er karakteristisk for et Samfund paa det haandværkstekniske Standpunkt med dets lange Arbejdstid, hilste de Maskinerne som en Lettelse. Jeg husker endnu den Beundring for ikke at sige Forundring den første Symaskine vakte, eller den Glæde, hvormed den første Baandsav til at træde med Foden blev købt i et Snedkerværksted.

Alt, hvad der kunde lette det daglige Slid blev selvfølgelig modtaget med Glæde — dog alligevel ikke uden en vis Kritik, thi naar man sammenlignede det Arbejde, Haanden og Maskinen udførte, fandt man stor Forskel. Maskinarbejdet var daarligt, det var usolidt, og det var ikke saa kønt. Derfor var der mange ældre Haandværksmestre, som til deres Dødsdag vægrede sig ved at indføre Maskiner i deres Virksomhed og aldrig lod nogen Lejlighed gaa uden at udtale deres Afsky for dem. »De skulde forbydes ved Lov« hørte jeg en Gang en gammel Mester sige.

Om det var udfra Anelsen, at Maskinerne i Bund og Grund vilde ændre Haandværkets Kaar, skal jeg lade være usagt, men vist er det, at Maskinernes Indførelse ret hurtigt viste sine Følger for det gamle Haandværk. Snart var det en Specialitet, snart en anden, Maskindriften erobrede og fremstillede til en Pris, Haandværket ikke kunde hamle op med. Tydeligt staar for mig Forandringen paa Skotøjstilvirkningen. Da Maskinfodtøjet kom frem, rynkede de gamle Skomagere paa Næsen og sagde noget om, at det nye Fodtøj var noget Bras, som hurtigt vilde forsvinde igen. Det løb jo op, det

passede aldrig, Folk fik daarlige Fødder af det. Nej, Kunderne skulde nok vende tilbage til det gamle solide haandsyede. Der var vel dem, der gjorde det, men det kan jo ikke nægtes, at det ikke varede mange Aar, før de allerfleste købte det nye Fodtøj, der absolut var billigere og ogsaa i mange Henseender finere og elegantere. Lidt efter lidt nødtes den ene Skomager efter den anden til at have Udsalg af Fabriksfodtøjet, selvom det skar dem nok saa meget i Hjærtet. En Del trøstede sig maaske ved den Plakat, de slog op i deres Butik: »Køb kun Fodtøj under Fagmandens Garanti«; men hvad hjalp det, Skomageriet som Haandværk var ødelagt. Det blev efterhaanden helt erobret af Handelen, og den gamle Skomager maatte nøjes med at være Reparatør.

Jammerskade var det paa en Maade, for intet Værksted kunde være saa morsomt som et gammeldags Skomageri, hvor Mester og Svende arbejdede saa intimt sammen og virkelig hørte sammen ved fælles Oplevelser fra deres Rejsetid. Jeg har aldrig hørt saa mange Viser synge, og saa mange Melodier fløjte, som naar jeg kunde se mit Snit til at sidde og høre paa dem og se paa Mesters og Svendes raske Arbejde. Det var saa morsomt at se Traaden trækkes ud og ind, lægge Mærke til, hvor snedigt Svinebørsterne blev forenede med Begtraaden, og hvor kunde det lyde lystigt, naar Saalelåderet hamredes til paa den Kampesten, Skomageren holdt i Skødet.

Tit var ogsaa Mester og Svende paa et Værksted musikalske. En spillede Violin, en anden Fløjte o. s. v., saa Arbejdet ofte blev afløst af en lille munter Koncert.

De Viser, der blev sungne, er nu vist for Størstedelen glemte. Mest yndede var de lidt sentimentale: »O Strassburg, O Strassburg, Du underskønne Stad«, »Peder Skøtt i Barnaldomsalder« o. s. v., en forsumpet Fortsættelse af den gamle Folkeviser, der stadigt forøgedes med de smaa trykte Viser fra Jul. Strandbergs Forlag.

Ogsaa Eventyret florerede, og man kunde ikke gøre et

Værksteds Besætning nogen større Glæde end ved at læse Grimms Eventyr o. lign. højt for dem.

Men som sagt, hele dette gamle Værkstedsliv forsvandt mere og mere og i Grunden forbavsende hurtigt. Fabrikkerne trængte sig frem, og de Handlende, der efter den nye Næringslov kunde sælge, hvad de vilde, trykkede yderligere Haandværket ned.

I Grunden var Stemningen da ogsaa ret pessimistisk indenfor det gamle Haandværk, og intet Under, at dets Udøvere for Størstedelen priste de ældre Tider og saa Redningen i alle mulige Foranstaltninger, der kunde skruer Udviklingen tilbage, navnlig rettedes da Forargelsen mod Næringsloven og dens Friheder. Nu kunde jo enhver fra Gaden nedsætte sig som Mester uden nogensinde at have lært Faget. Denne Stemning er Forklaringen paa, at saa godt som hele Haandværket sluttede sig til Højrepartiet under den store politiske Kamp om Provisorierne; det var jo Bønderne og de andre »Frihedskæmpere«, der vilde Købstæderne til Livs, og derfor maatte man fylke sig mod dem. Naturligvis hjalp ogsaa hertil den fra gammel Tid indarbejdede konservative Tænkemaade.

Derfor blev enhver Venstremand betragtet med onde Øjne, som en, der ikke forstod sin Stands Vel, og som man derfor burde sky al Omgang med. Jeg husker en ung Haandværksmester, som af lutter Begejstring for Venstreideerne en Gang ved et Valg vovede at stemme paa Bjørnbak. Da tilfældigvis en af de ældre Bymatadorer, som lod Arbejde udføre hos ham, stemte samtidigt og lagde Mærke til hans Stemmeafgivning, var det øjeblikkelige Udbrud: »Føj for Satan, stemmer De paa Bjørnbak. Ja, saa er vi færdige. Vil De sende mig Deres Regning«.

Saaledes skabte den nye Tid Modsætninger, der havde store Følger i vide Kredse.

Det Resultat, der vel var det mest iøjnefaldende og hurtigt lod sig se, var Ophøret af den gamle Glæde ved Arbejdet.

Den, der ikke har oplevet det, kan ikke sætte sig ind i den Tilfredshed, et virkelig smukt og godt udført Stykke Arbejde voldede sin Ophavsmand. Men nu brød den nye Tid frem, da det gjaldt om at konkurrere, dels med Maskinarbejdet, dels med alle de Fuskere og ikke faglærte, der nu greb ind i Haandværkets Udøvelse. Derfor maatte der i mange Retninger slaas af paa Fordringerne. Til de smaa Priser, der nu kunde opnaaes, var det nødvendigt at levere ringere Materiale, mindre omhyggeligt Arbejde, men det var for mangen Haandværksmester af den gamle Skole et Tegn paa de nye Tidens Fordærvelse. Han mærkede dem som en Bølge der slog over ham og knuste ham.

Der sad saaledes den gamle Væver nede paa Mejlgade med sin Haandvæv. Tidligere havde han vævet de fineste Bolstre til Sengetøj, havde lavet Hørlærred og Blaarlærred, og Bønderne var kommen til ham med deres Raamateriale til Forarbejdelse. Nu købte de alle dette »forbandede Skidt til Fabriksvarer, som ikke duer for en sur Sild. Nej, der er ingen ærlig Mand, der kan eksistere mere«.

Heri var de gammeldags Købmænd ganske enige med ham. De havde jo Boden fuld af alle mulige Varer, som nu truedes af de nye Specialforretninger, der svor til den store Omsætning og de smaa Priser.

Men det nye banede sig sejrrikt Vej. Nye Fabrikker, nye Specialforretninger, men fremfor alt en helt ny Livsbetragtning, helt nye Anskuelser og Livsvaner. Og hvad hjalp det, de gamle snærrede deres »Flottenheimer« efter de nye Foregangsmænd. Deres var Livet og deres blev Sejren.

Det, der maaske er noget af det mærkeligste i Danmarks Historie er den gradvise Omdannelse af den gamle Mellemklasse, Forandringen af dens Livsførelse og Tankesæt. Man havde hidtil staaet saa rart i Midten. Men nu begyndte der en langsom Opløsning af det tilvante. Den Sikkerhed, som hidtil havde behersket Livet, svandt og de gamle Grænser veg.

9. UNGDOMSLIV: LITTERATUR OG BUREAUKRATI

Det var i denne Overgangstid, at mine Ungdomsaar faldt. Indtil mit 15.—16. Aar, da jeg endnu helt var omgivet af Hjemmets Atmosfære, delte jeg naturligvis dets Livssyn og Tænkemaade, men efterhaanden som jeg modnedes og kom i Forbindelse med og under Paavirkning af andre Kredse, optog den nye Tids Ideer mig mere og mere.

Det var først og fremmest den spændte politiske Situation i Begyndelsen af Firserne, den som i 1885 førte til de mange Provisorieaar, der øvede sin Indflydelse paa mig. Ved Læsning af Oppositionspressen og ved efterhaanden at faa Omgang med Folk udenfor Hjemmets Kreds, forandredes lidt efter lidt mine nedarvede Anskuelser, og jeg blev en ivrig radikal Venstremand.

Det var dog ikke blot Politiken, der rev mig med sig, men ogsaa den Strømning, der udgik fra Georg Brandes. Han fyldte mig med en Begejstring uden Lige, navnlig da hans frisindede Ideer paa alle Omraader. Det staar endnu tydeligt for mig, hvor jeg slugte 1ste Bind af Hovedstrømninger: »Emigrantlitteraturen« og begejstredes over hans Udtalelser om den frie Tankes Ret.

Det siger sig selv, at da Georg Brandes i Begyndelsen af Firserne kom til Aarhus for at holde et Foredrag om Ludvig Holberg var jeg en begejstret Tilhører. Jeg havde faaet Plads paa første Række og fangede straks fra Begyndelsen Brandes Øjne, der fulgte mig under hele Forelæsningen. Vist er det, at han næppe har haft nogen mere opmærksom eller begejstret Tilhører.

Den nye Tid havde grebet mig. Iøvrigt fortsatte jeg min historiske Læsning og gjorde hver Søndag Udflugt til Omegnens Kirker for at studere dem. Denne afgjorte historiske Interesse, der helt fyldte mig gjorde for saa vidt sit til, at jeg

ingen Venner fandt, der kunde dele den med mig; jeg levede derfor mit Ungdomsliv ret tilbagetrukkent og opholdt mig det meste af min Tid paa mit Værelse, et Kvist- eller Tagkammer, som jeg havde faaet overladt. Krøb man ud ad Vinduet og satte sig paa Taget, havde man derfra den herligste Udsigt over Byen og det omgivende Land, til den ene Side Bugten med Mols i Baggrunden og til den anden Landet opad til Hasle. Det var et Rundskue, som man aldrig blev træt af. I dette Værelse havde jeg mine Bøger og Møbler og tilbragte mange herlige Timer, fuldt tilfreds med min Ensomhed, stod tidligt op om Morgenen og gik lange Ture ud i Skovene ved Marselisborg, der den Gang laa hen som en Idyl, hvor der kun sjældent kom et Menneske.

Det var paa denne Tid, min Sans for Naturen vakt. Naar jeg gik mine ensomme Ture de friske Morgener, kunde jeg ligesom tage Mark og Skov til mig i et Favntag og udbryde: »Det er altsammen mit«.

Noget Drømmerliv opfyldte mig dog ikke. Al min Fritid gik med til Læsning, ganske vist noget planløst, dog væsentligt af historisk Art, men ogsaa af evropæisk Skønlitteratur.

Mit Behov for Bøger tilfredsstillendes fuldt ud af Stiftsbiblioteket og Cathedralskolens Bibliotek, hvis Leder, venligst hjalp mig til Rette og navnlig vejledede mig i Valget af fremmed Litteratur hvoraf jeg læste en Del, efterat jeg var bleven kendt med Brandes Hovedstrømninger.

Saaledes gik et Par Aar, indtil 1. Maj 1882, da jeg 17 Aar gammel blev ansat som Skriver i de daværende jydsk-fynske Statsbaners Revision, nærmere betegnet 2det Revisionskontor, hvor Revisionen af Godsforsendelserne foregik. Kontoret var delt i en dansk og en saakaldt tysk Afdeling. Jeg anbragtes foreløbigt i den danske, hvor Arbejdet bestod i at revidere Fragten for hver eneste indenlandsk Forsendelse og paa Slutningen af Maaneden at eftergaa de enkelte Stationers Fragtregnskaber, alt med den mest smaalige Nøjagtighed. Som Eks-

empel paa, hvor nøje man foretog Revisionen kan anføres, at der blev skrevet »Antegnelse« selvom der var beregnet en Øre for meget i Fragt, dog med Tilføjelse af, at der paa Grund af Fejlens Ubetydelighed ikke skulde foretages nogen Retelse.

Alle disse Petitesser krævede et ret stort Personale, der dog ikke paa nogen Maade var overlæst, ja jeg kan roligt sige, at man med Lethed kunde have reduceret det til det halve og endda have faaet Arbejdet gjort i den fastsatte Kontortid fra 9 Morgen til 4 Eftermiddag med en Times Middag. Følgen var naturligvis den, at der var rigelig Fritid til at gaa paa Besøg i de andre Kontorer, og at det aldrig toges saa nøje, om man mødte præcis om Morgenen eller var tilbage i rette Tid efter Middagspausen.

Det ansatte Personale havde forøvrigt intet Begreb om Jernbanevæsen, hvorfor Personalet ude i Driften ogsaa betragtede det med en vis Ringeagt. Det var ogsaa valgt ud fra Principet at give vedkommende et lille Levebrød og bestod mest af forhenværende Officerer og Underofficerer samt fallerede Købmænd, en Samling Mennesker, som absolut var blottet for Interesse for det Arbejde, de var beskæftiget med.

Ledelsen af Kontoret var fuldstændig bureaukratisk med det behørigt Antal af Kontorchefer, Fuldmægtige og Assistentter, mellem hvilke sidste der raadede en fuldstændig slavisk Følelse af at være underordnede. Lønninger og Avancementsmuligheder var saa slette som vel muligt, og den Aand, der raadede, en komplet Slaphed. Man havde ingen Fremtid. For et ungt Menneske var det ubetinget ingen god Verden at komme ind i, og jeg lærte da ogsaa hurtigt som alle de andre at smøge Arbejdet af mig. Ingen vejledede, ingen passede paa, og for saa vidt kunde man let forsumpe blandt alle de andre. Men her kom mine Interesser mig til Hjælp, dem dyrkede jeg med stor Flid i min rigelige Fritid. Et stort Gode nød jeg, nemlig de frie Rejser paa Jernbanen, og det var ikke mange

Søndage, jeg ikke var paa store Udflugter, selvom man skulde tage en eller to Nætter til Hjælp. Tit var jeg om Søndagen i København og besøgte ivrigt samtlige Museer og Samlinger. Med nogen af de øvrige ansatte knyttede jeg ingen Forbindelse udover den strengt tjenstlige.

En stor Forandring foregik i alt dette, da jeg et Aars Tid efter min Ansættelse flyttedes til den »tyske« Afdeling. Hvad der var Grunden hertil ved jeg ikke, men maaske har mine Kundskaber i Tysk været medvirkende. Denne Afdeling ansaaes for finere end den danske uden at der egentlig var nogen Grund dertil. Arbejdet, der bestod i at revidere den beregnede Fragt for de Forsendelser, der foregik fra Tyskland til Danmark, var af endnu ringere Omfang end i den danske Afdeling. Det kunde med Lethed udføres paa en halv eller hel Time om Dagen. Følgen var, at jeg fik endnu mere Tid til min Raadighed til Læsning. I den Henseende havde jeg imidlertid det Held i denne Afdeling at komme til at arbejde med en ældre Assistent ved Navn Fuchs. Han var Holstener af Fødsel og havde haft en meget eventyrlig Fortid. Som ung havde han forberedt sig til Student i Gymnasiet i Hamborg og var omtrent ved at faa Examen, da han af en eller anden Grund blev uens med sit Hjem og flygtede fra dette og gav sig i dansk Militærtjeneste 17 Aar gammel. I Tjenesten vakte han hurtig Opmærksomhed, dels paa Grund af sine udmærkede Kundskaber og dels paa Grund af sin overmaade smukke Haandskrift. Han avancerede hurtigt til Underofficer, steg til Kommandersergent og Brigadeskriver og deltog som saadan i Krigen 1864 paa dansk Side. Efter denne forflyttedes han med sin Afdeling til Aarhus, hvor han saa med Pension fra Militæretaten gik over i Statsbanernes Tjeneste.

Her traf jeg ham altsaa som moden Mand og kom meget snart i Forbindelse med ham. Fuchs store Kundskabsmængde, hans Dannelse og hele Temperament gjorde ham uhyre indtagende for mig. Han interesserede sig ogsaa for mig og bragte

mig i Kontakt med den klassiske tyske Litteratur, med Goethe og Schiller, som han gennemgik med mig. Især var Heine dog hans Yndlingsdigter. Ham kunde han saa godt som udenad, og naar vi om Eftermiddagen efter endt Kontortid gik Tur i Marselisborg Skov, citerede han lange Stykker af »Atta Troll« og »Deutschland, ein Wintermärchen« for mig. Ogsaa med fransk og italiensk Litteratur bragte han mig i Forbindelse, kort sagt Fuchs blev i Grunden den eneste Lærer, jeg i mit Liv har haft. Jeg skylder ham umaadeligt meget.

Fuchs var vistnok af polsk-slavisk Afstamning, havde i hvert Fald denne Races urolige Blod i sine Aarer. Han var uhyre følsom, let at glæde og let at saare. Af denne Grund havde han aldrig sluttet sig nær til sin Stand som Underofficer, som han ogsaa paa Grund af sin Dannelse og sine Kundskaber var højt hævet over. Let saarbar som han var, kunde det ikke undgaaes, at han ofte følte sig krænket af sine militære overordnede. En Gang følte han sig saa fornærmet af en Officer, at han udfordrede ham til Duel. Men selvfølgelig kunde en Officer ikke nedlade sig til at duellere med en Underofficer og afviste ham haanligt, en Krænkelser, som Fuchs aldrig glemte. Da han mange Aar efter avancerede til Underbogholder ved Statsbanerne og modtog Ridderkorset, gik jeg til ham for at lykønske ham. Hans Svar derpaa var: »Nu er jeg da endelig satisfactionsfæhig«. Men da var den paagældende Officer forlængst død.

Fuchs var født Oppositionsmand og kunde indtage og forsvare Standpunkter, der var overordentligt hasarderede. At han i politisk Henseende var yderst til venstre er næsten en given Sag, og det var ham en stor Glæde, da Dr. Pingel valgtes i Aarhus mod Godsejer Ingerslev i 1884.

Da »Politiken« begyndte at udkomme var han en ivrig Læser af denne og morede sig over dens Artikler.

I det hele taget bidrog de politiske Forhold i høj Grad til

at sætte Sindene i Bevægelse, navnlig i Aarene forud for og umiddelbart efter de første Provisorier.

Der fandtes næppe den Kreds, hvor »Politiken« ikke vakte Uro og Splittelse. Det var saaledes Tilfældet i Aarhus Høj-skoleforening, hvor jeg kom en Del. Det vakte stor Opstand i denne Forening, der jo var stærkt grundtvigsk farvet, at jeg foreslog den at abonnere paa »Politiken«. Jeg skrev lange Af-handlinger derom i Forslagsprotokollen og fik endelig min Krig sat igennem, men ikke uden Misnøje blandt de ældre Medlemmer. For dem stod jeg i Forvejen som et ret gudløst Menneske, navnlig efter at jeg havde holdt et Par Foredrag om Voltaire og Rousseau paa Grundlag af Brandes: »Emigrantlitteraturen«. Rimeligvis har disse Foredrag, af et ungt Menneske paa 18 Aar været højst umodne og vel skikkede til at lave Røre i Andedammen.

For Røre var der overalt i denne Tid, og hvad det kunde have udviklet sig til, er ikke godt at vide.

Men min Agitation for de moderne Ideer afbrødes i Efter-aaret 1885, da jeg sammen med Statsbanernes Administration i Aarhus blev forflyttet til København, hvor Statsbanestyrelsen var blevet forenet med den tidligere sjællandske til et Generaldirektorat.

Vi Jyder, som saaledes i stort Tal kom til København, var i hvert Fald til at begynde med ikke videre velkomne af vore sjællandske Kolleger. De jyske Styrelsesprincipper blev nemlig overalt gennemførte, hvor det kunde lade sig gøre, og det var de jyske højere Embedsmænd, der overalt blev de raadende, og der lavedes et betydeligt Administrationsapparat, der var saare vidtløftigt og ikke lod megen Plads tilovers for individuelle Rørelser.

Foreløbigt gjorde jeg som i Aarhus Tjeneste i Revisionen, hvor jeg ene Jyde blev ansat i et Kontor med lutter Sjællændere; der maatte jeg gennemføre det jyske System, hvad der

for saa vidt gik meget let, eftersom der var lige saa lidt at bestille der som i Aarhus. Jeg fik derfor rigelig Tid til at pleje mine private Interesser, hvad jeg ogsaa i høj Grad benyttede mig af.

10. MØDE MED HOVEDSTADEN

København var den Gang sammenlignet med nu en forholdsvis lille By. Udenom den ældre Bykærne laa endnu for en stor Del de gamle Volde. Lige ud for Frederiksberggade troned den gamle Lucie Mølle paa sin Voldstump, der hvor senere Raadhuset byggedes. Asfalt paa Gaderne kendtes ikke, og Sporvognene gik ikke længer end til Trianglen og Frederiksberg Runddel. »Forstæderne« bar da ogsaa Præget af at være noget udenfor den egentlige Bydel liggende. Kun Vesterbro og Nørrebro var ved at udvikle sig i Retning af Proletariatskvarterer, hvorimod Østerbro endnu til Dels var en Idyl. Strandvejen laa som en skøn Villavej fra Trianglen ud til Hellerup. Og man kendte hverken Cykler eller Automobile. Men overalt laa det ligesom i Luften, at noget nyt var ved at bryde frem. Man mærkede en Uro i Sindene, og alle Steder var man enten i Færd med eller forberedte noget nyt.

I det hele taget var det let at mærke, at der i København overalt var større Forhold, og at det endnu stadig var derfra, at Tonen til det nye udgik. Man følte paa det hele, at København var Føreren i det aandelige Liv. Navnlig Ungdommen var i Gæring og længtes mod noget nyt, noget der aldrig før havde været set eller tænkt.

Alene den Iver, hvormed man fyldte Universitetets store Auditorium, naar Georg Brandes holdt Forelæsning, var et Tidens Tegn. Tilhørerne stillede sig op paa Trappen en Time inden og ventede med Taalmodighed paa, at Klokken skulde slaa, og Døren blev aabnet. Saa styrtede man op ad Trap-

perne, og i et Nu var Auditoriet fyldt, ikke blot Siddepladser, men ethvert Sted, hvor der kunde være et Menneske.

Overalt var der Liv, i Politik, i Forretninger. Byen var ved at antage et nyt Fysiognomi.

For en Jyde, der som jeg pludseligt blev hensat til en hel ny Skueplads, var der noget betagende heri, selvom man ikke kunde tage Del i det. Det mærkedes let, at Københavnerne paa mange Maader rummede et andet Naturel end det, jeg var vant til at møde. I Aarhus tog man mere sindigt paa Tingene og sov først paa det, inden man tog Stade.

Københavnerne var hurtigere og lettere i Tankegangen, vittigere, havde altid et Slagord paa Læberne, hvad der vel kom af, at København Aarhundreder igennem havde været Rigets førende By, hvorfra ethvert Initiativ udgik.

Derfor saa man i København med en vis Ringeagt ned paa »Provinsen«, hvor man altid var langt tilbage og intet Fremsyn havde.

Paa den anden Side var man ikke længe om at opdage, at Gennemsnits-Københavneren nok var et hurtigt Hoved, men ogsaa langt mere overfladisk. Hans Vittighed og Lethed til Smilet kom ofte af, at han aldrig tænkte dybt over Tingene, men let lod sig rive med af de tilfældige Hændelser, og dem var der unægtelig nok af i København. Hver Dag var der noget nyt at se, hver Dag var der hændet et eller andet, som gav Anledning til Omtale, og som man absolut maatte beskæftige sig med.

I Firserne, hvor saa meget nyt var fremme, var det klart, at det mødte en paa alle Kanter, hvor man vendte sig. I Sammenligning med Aarhus var København en ny og stor Verden for et ungt Menneske fra Provinsen. Jeg havde jo nok af og til været der paa korte Besøg, men nu var der Lejlighed til at udnytte de Fordele, der bødes mig. Først og fremmest var det de store offentlige Biblioteker, jeg fik Adgang til.

Det var ikke uden Andagt, at jeg første Gang gik op ad

den gamle Vindeltrappe, som da førte op til det Kgl. Bibliotek. Jeg mødte, trods den gammeldags Fornemhed, der hvilede over Udlaanet, megen Velvilje.

Digteren Ernst v. d. Recke førte Udlaansprotokollen, men havde til Tider den Skavank, at han gav sig til at læse i de Bøger, man havde rekvireret, saa man kunde faa Lov til at vente ret længe paa dem. Men ellers maa jeg sige, at jeg altid mødte den yderste Forekommenhed. Jeg opnaaede endog, at den gamle Underbibliotekar Vahl mødte Kl. 7 om Morgen for at jeg kunde faa Lejlighed til at gennemgaa en Del gamle Aviser, som ikke udlaantes, og som jeg, paa Grund af min Statsbanetjeneste midt paa Dagen, ellers ikke vilde have kunnet benytte.

Ligeledes paa Læsesalen, hvor A. C. Larsen den Gang var Inspektør, mødte jeg en sjælden Hjælpsomhed og Venlighed. A. C. Larsen var utrættelig med at vejlede mig og henvise mig til Bøger, jeg burde læse. Han inviterede mig ogsaa til sig privat, og jeg besøgte ham flere Gange. Han beboede et enkelt Værelse paa Graabrødretorv, ret et Eksempel paa den Tarvelighed, en Videnskabsmand kunde lade sig nøje med. Et sjældent livligt Menneske var A. C. Larsen, men da jeg lærte ham at kende, følte han sig vistnok noget overset af de ledende indenfor den radikale Kreds, som han efter sine Anskuelser ikke kunde slutte sig helt til. Han var først og fremmest Kritiker og fandt sig paa sine gamle Dage ikke hjemme i noget Lag. For mig fik han stor Betydning.

11. ETATSTJENESTE

I April 1887 flyttedes jeg fra Revisionen til Tjeneste i Generaldirektoratet, nærmere betegnet Trafikkontoret, hvis Chef var C. O. Rimstad, et sjældent elskeligt Menneske. I dette

Kontor lavedes de Takster og Tarifer, der skulde være gældende for Statsbanerne, navnlig efter at de to Omraader, Sjælland og Jylland-Fyn var bleven samlede. I dette Arbejde kom jeg til at deltage fra Begyndelsen til Enden. Det nye Princip var, at Taksterne beregnedes efter en faldende Skala, saaledes at Taksten for Befordring mellem to Stationer beregnedes efter Afstanden mellem disse og blev billigere jo længere denne var. Det var i og for sig ikke noget nyt Princip, eftersom det allerede havde været gældende for Statsbanerne i Jylland, men der ikke havde kunnet komme til den samme Ret som nu, da samtlige Statsbanestrækninger var en Enhed, og en stærk faldende Skala virkeligt kunde give saa billige Takster, at der med Grund kunde ventes en livlig Trafik paa de store Afstande.

Det viste sig ogsaa at være rigtigt, og selvom man i nogen Grad senere har voldttaget Systemet, er det dog endnu gyldigt og har vist sig gunstigt for Benyttelsen af Banerne.

Arbejdet ogsaa i Detail med at fremstille og beregne disse Takster var, selvom det nu og da kunde falde lidt ensformigt, meget interessant, men det kan ikke nægtes, at vi ogsaa tog vor Tid dertil og ikke i nogen Henseende overanstrengte os.

Men morsomt er det at have været med til at arbejde paa en saadan Reform. Da den var gennemført, havde vi i Virkeligheden ikke andet at bestille end at behandle de Reklamationer over bortkommen og beskadiget Gods, som var henlagt til vort Kontor. De blev virkeligt undersøgt med Grundighed og i den Kontorius-Aand, som stadigt raadede indenfor Administrationen. Det tog lang Tid, inden selv den simpleste Sag blev færdig. Skulde en Konduktør afgive Erklæring skete det gennem alle tænkelige Melleminstanser. Fra Generaldirektoratet til Trafikafdeling, derfra til Trafikinspektør og endelig til Station. Ved hvert Stadium skulde Sagen naturligvis journaliseres og registreres, saa der kunde mageligt gaa 14 Dage, inden selv den simpleste Sag kunde blive færdig. Saadan var det nu

Skik og Brug i al Administration den Gang. Senere har man jo lært en hurtigere og nemmere Forretningsgang.

Vor Chef, Rimestad, var en gennemdannet Mand, uden Omsvøb, ligefrem og jævn i sin Optræden. Hos ham var der ikke Tale om gammeldags Fjærnhed. Altid var han paa Talefod med Personalet, som satte overmaade stor Pris paa ham.

Der herskede i det hele en fin og kollegial Tone blandt hele Personalet. Det var nu heller ikke større, end at det med Lethed kunde overskues og bestod til at begynde med foruden Chefen af to Fuldmægtige og to Assistenten samt et Par Skrivere. Tonen var behagelig, og der blev ikke lagt noget som helst Baand paa os.

Efter at vore store Tarif- og Takstreformer var gennemførte, og vi kun i Hovedsagen havde de faa Reklamationssager at behandle, kan jeg med Sandhed sige, at jeg i hvert Fald kun havde 1 à 1½ Times Arbejde om Dagen. Der var altsaa megen Fritid tilovers, som jeg benyttede til mine Studier. Ingen lagde mig heller et Straa i Vejen for at gaa paa Biblioteker eller til Forelæsninger, naar jeg havde Brug derfor. Tjenesten var altsaa saare behagelig, det eneste, der var galt med den var de daarlige Lønninger og Avancementsforhold. Jeg maatte derfor se mig om efter Ekstraarbejde, der kunde skaffe mig en Biindtægt. Jeg begyndte derfor saa smaat paa litterær Virksomhed, var bl. a. Korrespondent til »Aarhus Folkeblad«, som jeg forsynede med Anmeldelser af forefaldende Udstillinger. I denne Tid udførte jeg ogsaa et Arbejde, som optog mig temmelig længe med Arkivstudier. Det var Statsbanernes Historie, som blev offentliggjort gennem en Aargang af »Nationaløkonomisk Tidsskrift«.

Paa denne Tid besøgte jeg ogsaa Professor Claudius Wilkens Forelæsninger paa Universitetet over Sociologi og kom der i Forbindelse med Professoren, der var overordentlig elskværdig og hjælpsom mod mig og gjorde alt, hvad han kunde for at fremme mine Studier.

Han var utrættelig i at laane mig Bøger og at henvise mig til andre, jeg kunde have Nytte af. Den samme Velvilje viste han mig senere, da han for et meget ringe Honorar holdt en Række Foredrag om Nationaløkonomi, som jeg fik arrangeret for en lille Kreds af Jernbanemænd i Jernbaneforeningen.

Jeg følte netop i høj Grad, hvor de af Statsbanernes Personale, der var interesserede i Tjenesten, savnede teoretiske Kundskaber, og det maa siges, at mit Initiativ ogsaa blev modtaget med stor Interesse, saa at en lille udvalgt Kreds samlede flere Gange om Ugen for at paahøre disse Forelæsninger. Blandt dem, der overværede dem var flere, der senere naaede op blandt Statsbanernes højeste Embedsmænd, bl. a. husker jeg de senere Distriktschefer Georg Eir og Wissenbach samt Chefen for Københavns Hovedbanegaard Looft. Samtidigt med disse Studier, læste jeg Italiensk og Oldfransk hos Professor Sundby og Spansk hos Kristoffer Nyrop.

12. I GRUNDTVIGSKE KREDSE

Ved mit Giftermaal 1888 kom jeg i stærk Berøring med grundtvigske Kredse. I min Svoger, Skolebestyrer Hans Gregersens Hjem, mødtes alle de førende grundtvigske Personligheder, men hvad der især gjorde et varigt Indtryk paa mig var den Ligefremhed og den hjærtelige Tone, der herskede i Huset. Jeg fik der et andet Hjem, og selvom jeg stod de særlige grundtvigske Tanker fjærn, fik jeg dog et levende Indtryk af disse og navnlig den Betydning, de har haft for det aandelige Røre i det danske Folk. Især var disse gennemførte i den Skole, Hans Gregersen ledede paa Ørstedesvej. Det var en hel anden Tone og et lidt andet Liv, der herskede der end i den Skole, jeg havde besøgt i min Barndom. I den kom man aldrig af Lyst, men i Gregersens Skole var det kendeligt, at Børnene

følte sig hjemme. Hans Gregersen var da ogsaa en genial Skolemand, der havde et ypperligt Tag paa, hvorledes Børn skulde ledes. Aldrig var der hos ham Tale om Strenghed, men mild og kærlig som han var af Sind, forstod han at gaa ind i hvert enkelts Tankegang og vække Barnets Tillid. En Skoletime hos ham blev aldrig en gold Terpen af et bestemt Pensum, men til en levende Fortælling, der satte Barnets Fantasi i Bevægelse. Syntes han, at Drengene blev for trætte, afbrødes Timen ved en rask Sang, der muntrede op. Ved Siden af forstod han alle de Smaasorger, som kan optage et Barns Sind. Ingen kunde som han fjærne en Splint fra et Øje eller trække en Mælkemand ud, der gjorde ondt. Ethvert Barn mærkede snart, at han forstod dem, og kendte alle deres Smaasorger.

I Hans Gregersens Hjem gjorde jeg Bekendtskab med Brødrene Joakim og Niels Skovgaard. De var endnu den Gang i deres Vorden, havde ofte svært ved at udtrykke deres Tanker mundtligt, men naar det gjaldt om at omsætte dem i kunstnerisk Form, mærkede man de kommende store Kunstnere. Begge var de dybt religiøst grebne og ejede den Naivitet, der giver sig Udslag i Sansen for det Oprindelige. Joakim Skovgaards Evner gav sig allerede da tilkende i hans Interesse for det dramatiske og dets Udformning i store enkle Linjer. Han arbejdede den Gang med det senere saa kendte Billede Kristus, der fører den gode Røver ind i Paradis, der nu findes i den Hirschsprungske Samling. Det var morsomt at se, hvorledes Paradismuren efterhaanden tog Form, indtil den fik den stærkt dominerende krumme Linje, der er et af de mest karakteristiske Træk i Billedet.

I Modsætning til ham var Broderen, Niels Skovgaard Lyriker med Hang til de dybe Toner og den indre Stemning, men tillige med et Lune, der fik ham til at fatte det inderste i dansk Folkesind og give Udtryk derfor. Hans Billeder af Trolde og andre af Folkeeventyrets Figurer hører til det kosteligste, man kan se for sine Øjne. Niels Skovgaard var først og fremmest

Tegner, men han havde ved Siden heraf en sjælden Sans for Virkningen af de forskellige Materialer og for at faa Karakteren i disse frem. Jeg kom en Del sammen med ham i den Tid, han arbejdede paa Rammen til sit store Billede Pinse-daaben i Immanuelskirken i København. Det var beundringsværdigt at se, med hvilken Lethed han forstod at haandtere Værktøjet og trylle Blomster og Blade frem af Træet. Intet Under, at han ogsaa blev Billedhugger, maaske ikke saameget med Sans for det monumentale, men derimod med en sjælden Evne til at bore sig ind i den indre Stemning af de Skikkelser, han skabte. Hans knælende Grundtvig-Figur i Vartov-Gaarden er saaledes et ypperligt Eksempel paa den Inderlighed og fortættede Stemning, han altid forstod at faa frem, helt igennem Følelsesmenneske, som han var.

Gennem Brødrene Skovgaard kom jeg ogsaa i Forbindelse med Thorvald Bindsbøll. Mage til Modsætning til Skovgaardene skal man vist søge længe efter. Stor og svær af ydre, drastisk i Sprog og Væremaade, »beskidt i sin Mund«, som Joakim Skovgaard udtrykte sig om ham, var han dog dybest set et barnligt Gemyt, med en koglende og stærk Fantasi, der faldt ypperligt i Traad med Skovgaardenes, saa de altid arbejdede fortrinligt sammen og kunde paavirke hinanden.

Især kom dette frem under Opførelsen af den grundtvigske Immanuelskirke paa Forhaabningsholms Allé i København. Til denne kom der fra forskellig Side flere Udkast frem, bl. a. ogsaa et af Niels Skovgaard. Det havde flere kunstneriske Fortrin, men tilfredsstillende dog ikke. Resultatet blev da ogsaa, at Andreas Clemmensen fik Arbejdet overdraget som Architekt. I ham havde man fundet den rette Mand og en Kunstner af Rang. Med ham arbejdede Skovgaardene udmærket. Jeg, der var Medlem af Byggeudvalget, havde stor Glæde af at overvære deres Raadslagninger, der fik Udslag i en Mængde smaa dekorative Arbejder. Thorvald Bindsbøll kom ogsaa nu og da og gav sit Besyv med. Ham skyldes bl. a. de

Englehoveder, som nu findes paa adskillige af de indre Murhjørner.

En anden betydelig Kunstner, som jeg kom i Forbindelse med i det Gregersenske Hjem var Architekten P. Jensen Klint, den Gang ikke videre kendt, idet han som cand. polyt. mere virkede som Tekniker, men senere har han ved sin Opførelse af Grundtvigskirken paa Bispebjerg vist sig som den store Kunstner, der har forstaaet at sammensmelte det højtidsfulde og mægtige i Gotiken med dansk Sind og Følemaade.

Jensen Klint var ikke altid let at omgaaes, saarbar som han var af Naturel, men let paavirkelig og modtagelig for alt stort, som han ogsaa var, kunde han være saare interessant at være sammen med. Den Omhu, hvormed han sænkede sig i sit Arbejde, var beundringsværdig; der var næppe en eneste lille Enkelthed, han ikke tog sig af med den yderste Omhu uden dog nogensinde at tabe Sansen for Helheden. Alt blev sammenstemt og gennearbejdet, til han fik det ud af det, som var hans Hensigt.

I det Gregersenske Hjem kom i det hele mange betydelige Mennesker. Jeg kan saaledes yderligere nævne Gymnastiklederen N. H. Rasmussen, som indførte det svenske Lingske Gymnastiksystem i Danmark, og som den Gregersenske Skole var den første til at indføre herhjemme til Afløsning af det gamle stive militære System. N. H. Rasmussen gik med Iver og Lyst op i sin Gærning, og det var interessant at lægge Mærke til den Fremgang, hans Gymnastikreform i Løbet af faa Aar fik. Det blev ligefrem Mode baade for unge og gamle Mænd at gøre Gymnastik. Men Rasmussen, der af Uddannelse var cand. polyt., lagde ogsaa alt til Side for at vi sig til sin Virksomhed.

I det hele taget var Hans Gregersen som Skoleleder en virkelig Foregangsmand, der gik i Spidsen for mange pædagogiske Reformers herhjemme. Alligevel tror jeg, at det var som Menneske, han kom til at betyde mest for de fleste. Hans milde Sind og hans dybe religiøse Overbevisning var af en sjælden

Renhed og Styrke, der virkede betagende særlig paa Tomands-
haand. Da kunde han udfolde hele sit fynske Humør og et
Lune, der var smittende. Der var altid Solskin over Hans
Gregersen. Stærkt virkede ogsaa hans Hustru, Fru Elisabeth,
ved sit retlinede Væsen og sin Karakters Kraft, den, der aldrig
gik paa Akkord eller gav efter i noget, hun fandt var ret og
retfærdigt, hun var en ypperlig Husmoder, der altid var gæst-
fri overfor de mange, der kom i Hjemmet. Som Moder var
hun en ypperlig Opdragerske, der forstod at gennemføre en
god, men fast Orden i Huset. Man tog aldrig Fejl af, hvad
der var den herskende Tone i Hjemmet. Alt der var ligesom
gennemlyst af den grundtvigske Aands Menneskelighed, for
hvilken baade stort og smaat kunde finde sammen i en sjæl-
den Harmoni. Der raadede altid en lys Søndagsstemning i
dette Hus, hvor alle følte sig hjemme og velkomne fra første
Færd, de traadte ind deri. Intet Under, at der er udgaaet saa
betydelig og dygtig en Børneflokk derfra.

Det vil derfor let forstaaes, at det Gregersenske Hjem blev
af stor Betydning for mig, ungt Menneske som jeg var, da
jeg optoges deri med en Gæstfrihed og et Venskab, der stod
sin Prøve Livet igennem.

13. I SOCIALT ARBEJDE

Det var om ved denne Tid, at jeg ogsaa blev »Undersøger«
i Københavns Understøttelsesforening. Mit Distrikt omfattede
Jærgegade, Skyttegade og Brohusgade i Nørrebros Rhabarber-
land, et af de værste Proletariatskvarterer i København. De
Lejligheder, som fandtes i de store Huse i disse Gader var
de mest primitive som tænkes kunde, blot beregnede paa at
indbringe saa stor en Leje som muligt for Ejeren. Værelserne
var placerede langs en stor Korridor, der løb gennem hele
Husets Længde uden Entré og selvfølgelig uden enhver Be-

kvemmelighed. Kom man op i en saadan Gang, slog der En en Lugt imøde, der var sammensat af Barnebleer til Tørring og Alverdens menneskelige Uddunstninger. Frisk Luft kom der aldrig, og rengjort blev der vist heller ikke ofte. Men kom man ind i en af de smaa Stuer til den Familie, der havde søgt Hjælp, var alt om muligt endnu værre. Datidens københavnske Proletariat var langt nede, især paa denne Tid i Firserne i forrige Aarhundrede, hvor der herskede megen Arbejdsløshed, og Nøden var stor. Desuden var Fagforeningerne den Gang endnu i deres Vorden og kunde ikke yde nogen Hjælp. Forøvrigt var det ogsaa de færreste Arbejdere, der var Medlemmer eller havde Raad dertil. Den Løn, der tjentes, var i bedste Fald lige tilstrækkelig til et nødtørftigt Underhold, og var der mange Børn, blev den ofte utilstrækkelig. Slog der sig nu Sygdom eller anden Ulykke til, var der kun et lille Skridt til den bitre Nød. De allerfleste Familier i mit Distrikt levede da ogsaa omtrent alle paa Grænsen til den værste Fattigdom. Konen og de Børn, der var store nok dertil, maatte alle ved deres Arbejde bidrage til Familiens Underhold.

Det siger sig selv, at den moralske Standard under saadanne Forhold ikke altid var stor. Tankegangen var i de fleste Tilfælde fuldstændig »proletarisk«, indstillet paa at faa Dagen og Forholdene til at gaa saa godt eller saa daarligt som muligt, var uden Tanke paa nogensinde at komme ud af Miseren. For de fleste var dette nu ogsaa komplet umuligt, eftersom Indtægten kun daarligt slog til til det aller nødvendigeste. At komme opad var for de fleste utænkligt. Man gav simpelthen op paa Forhaand. Ikke saa underligt, at Hjemmene og Familieforholdet blev derefter. Oftest kom baade Mand og Kone trætte hjem efter en lang Arbejdsdag og havde som Følge deraf hverken Kræfter eller Lyst til at give sig af med noget, der laa over Dagen og Vejen. Børnene maatte som Regel passe sig selv og tilbragte, saasnt de var gamle nok dertil, den meste Tid paa Gaden.

Det er givet, at de allerfleste af disse Familier kunde have trængt til Hjælp, men saa langt rakte Understøttelsesforeningens Midler ikke. Dens Princip blev derfor »Hjælp til Selvhjælp«, som det endnu den Gang hed udfra den herskende individualistiske Tankegang, at enhver maatte kunne arbejde sig op, om han blot havde Flid og Lyst dertil. Og det burde enhver kunde, naar ikke Sygdom eller anden Ulykke stødte til. Man tænkte ikke paa, at selve de Grænser, Samfundet drog, ofte var uovervindelige, men stillede paa Forhaand Krav til den Enkelte uden at tage Hensyn til, om disse kunde opfyldes eller ej. At uddele Hjælp udfra en saadan Tankegang var som oftest umuligt, i hvert Fald, hvis den skulde betyde noget. Der kunde hjælpes øjeblikkeligt med en 10—20 Kroner, men kort Tid efter var det lige galt igen. Fattigdommen var som Regel bundløs. Det var heller ikke altid let at skelne mellem, om Nøden, man traf paa, skyldtes forbigaaende Omstændigheder, eller den var forarsaget af moralsk Slappelse. Det var nemlig ofte Tilfældet, at en Familie under de herskende Forhold helt gav op og lod fem være lige. Her kunde Penge ikke hjælpe. Ofte maatte den Understøttelse, der kunde ydes, derfor gives paa maa og faa og udfra den Tanke, at saa havde man i hvert Fald for en Uges Tid ydet lidt Hjælp, men at denne i Virkeligheden hverken var Fugl eller Fisk, fordi Nøden var uhjælpelig, er givet. Hænde kunde det naturligvis ogsaa, at man kom til at give Understøttelse til saakaldte »uværdige«, der havde forstaaet at gaa bagom En. Det hændte saaledes en Gang, at jeg opdagede, at en Familie anvendte en tildelt Hjælp til et større Gilde. Skøndt det selvfølgelig ikke var Meningen, trøstede jeg mig dog med, at vedkommende næppe saa ofte havde Lejlighed til at more sig og maaske netop kunde strammes helt op derved. Mennesket lever jo ikke altid af Brød alene.

Mest opmuntrende var det at besøge gamle Koner, der sad med et eller andet lille Arbejde, som de troligt slog sig igen-

nem med, selvom det ikke altid blev til Mad hver Dag. Jeg kom efterhaanden i Forbindelse med en Del af den Slags gamle, som Regel altid indvandrede fra Landet og vant til at arbejde fra Morgen til Aften. Det var næsten altid Enker, og nu sad de i et lille Værelse, hvor der altid var rent og pænt, og havde en eller anden lille Hjemmebeskæftigelse, i mange Tilfælde den at klistre Tændstikæsker sammen, idet man endnu den Gang ikke var naaet til at fremstille disse paa Maskine. Det var den rene Sulteføde, men man hørte aldrig en Klage over deres daarlige Tilstand. Kunde man nu og da stikke en Tikrone til en saadan gammel Kvinde, var hun lykkelig og kunde i lange Tider faa Raad til en Kop Ekstra-Kaffe.

Kaffe var i det hele taget i de fleste Fattighjem en væsentlig Bestanddel af den daglige Kost. Ofte var der hverken Raad eller Lyst til at lave bedre Mad. Man levede i det hele i disse Kvarterer gennemgaaende for Lud og koldt Vand og havde ganske tabt Sansen for Renlighed og Hjemmehygge. At bringe Hjælp her med Smaabeløb var en umulig Opgave, ogsaa fordi de fleste indenfor dette Proletariat havde mistet enhver Opdrift. Det var da ogsaa først det næste Slægtled, der med sin Kamp for bedre Lønninger og sin Organisation gennemførte de Forbedringer, som enhver Art Understøttelser med Smaabeløb kom til kort overfor. Man lærte, at enhver social Forbedring kun kan komme fra vedkommende Klasse selv.

14. FRA KUNSTINDUSTRIMUSEETS FØRSTE AAR

Det var i denne Tid, jeg gjorde Bekendtskab med Kunsthistorikeren Emil Hannover, som til sin Død blev mig en god Ven.

Man skulde søge længe for at finde en Mand med en mere

raffineret Smag end Hannover. Uhyre belæst og berejst som han var, kendte han Alverdens Kunsthaandværk ud og ind og var derfor i høj Grad paa sin Plads som Bibliotekar og senere som Direktør for Kunstindustrimuseet. Men man skulde kende ham godt, inden man kom rigtig paa Talefod med ham. Der var noget tilbageholdende og tilknapet over hans Væsen, som gjorde, at han egnede sig mindre godt som Vejleder for Publikum. Som Museumsmand var han derimod udmærket paa sin Plads ved sin gennemførte Ordenssans, der maatte have alting paa Plads. Derfor maatte han ogsaa have lang Tid til sit Arbejde, og han kunde sidde og hæge og pille længe over, hvad han skulde skrive. Men var han først færdig dermed, saa var Resultatet ogsaa første Rangs. En mere udsøgt Stil end hans skal man søge længe om. Allerede hans Haandskrift, fast og næsten prentet som den var, fortalte om den Mand, der stod bagved. Humor havde Hannover ikke meget af, men saa meget mere af Klarhed og Fasthed. Men bagved alt dette laa et trofast Sind, der altid var rede til at staa en bi med Raad og Daad. Han hørte til mine jævnaldrende og sluttede sig varmt til den moderne Retning i Kunsten, som da begyndte at komme frem. Han var Kunstanmelder i »Politiken« og stærkt begejstret, som han var for det nye, skrev han Artikler, der baade vakte Begejstring og Modsigelse. Stor Opmærksomhed vakte bl. a. den Artikel, han skrev om Willumsens Radering: den svangre Kvinde. Hans Yttring, at det kun var gennem Lidelse, man naaede til Forstaaelse af den nævnte Radering, vakte naturligvis Muntherhed i det glade København. Bl. a. skrev Axel Henriques i Aarets Oldflux under en af de smaa Dagbogsnotitser: »Nu har jeg ladet trække sex Tænder ud paa mig og gennemgaaet de og de Smerter, men endnu forstaaer jeg lige lidt af Willumsens Radering«.

Denne var udstillet paa en af de første frie Udstillinger, der holdtes som Opposition mod den gamle Kreds paa Charlottenborg. Disse vakte umaadelig Opsigt ved den Kreds af

Kunstnere, der sluttede sig til dem. Foruden Willumsen var der Brødrene Skovgaard, Agnes og Harald Slott-Møller, Zahrtmann og en Mængde andre af de Kunstnere, som senere har præget Kunsten.

Bekendtskabet med Emil Hannover førte til, at jeg nogle Aar senere blev ansat som Sekretær ved det da nye Kunstindustrimuseum. Hannover grundlagde Biblioteket og Billedsamlingen med stor Omhu. Der tilbragte vi mange hyggelige Timer sammen, og Hannover fik stor Indflydelse paa min Udvikling, kritisk som han var og altid parat til at vejlede og rette, naar jeg bad ham læse noget igennem, som jeg havde skrevet.

Direktør for Museet var Professor Pietro Krohn, med hvem jeg hver Eftermiddag samarbejdede. Mit Arbejde bestod i at klare de rent administrative Forretninger ved Museet, som ganske blev overladte til mig. Ved Siden heraf ordnede jeg den saakaldte Windingske Samling af Portrætter og topografiske Billeder, som senere er havnet i det kgl. Bibliotek, samt hjalp Krohn med at arrangere de Særudstillinger, som nu og da fremkom i Forbindelse med Museet. Ved dette Arbejde og i det hele ved vort daglige Samvær kom jeg til at staa Krohn nær og til at sætte stor Pris paa ham. Han var først og fremmest Kunstner med Liv og Sjæl, havde en meget høj og udsøgt Kultur, var i det hele et af de fineste Mennesker, jeg har kendt, men ellers saare springsk i sit Arbejde og sine Interesser. Snart interesserede han sig for et, for saa at lade det ligge for noget andet. Naar han saaledes var optaget af en Idé, arbejdede han udelukkende paa at virkeliggøre den baade Dag og Nat og lod alt andet ligge eller lod mig sørge for det. Mangen Nat har vi arbejdet sammen til hen ad Morgenstunden, og i disse Nattetimer var han sprudlende Liv og afbrød nu og da Arbejdet for at fortælle Episoder af sine Oplevelser.

Han kunde saaledes være højst ulige i sin Arbejdsiver. Til Tider kunde det falde ham ind at give mig Besked paa at

lukke Kontoret, idet han sagde: »Nu lukker vi, saa skal jeg vise Dem noget«.

Naturligvis kunde det egentlige Museumsarbejde lide noget ved denne ulige anvendte Arbejdsiver. Det hændte saaledes, at han til Tider lod alt ligge i sit Kontor, der da groede fuldstændigt til, saa han ikke kunde røre sig deri. Naar dette skete, flyttede han ind til mig, og da det en enkelt Gang skete, at der ogsaa groede til der af henlagte Sager, maatte han ty ind i Billedsamlingen.

Nogen egentlig Sans for Orden og Administration havde han ikke. Det lod han mig om. Da jeg saaledes en Gang vendte tilbage fra en Ferie, overleverede han mig en Bunke Pengesedler og Regninger med disse Ord: »Ja, nu kommer De til at se at faa Orden i alt dette. Jeg har ikke haft Tid til at give mig af med det«.

Krohn var meget kolerisk af Temperament og kunde blive meget vred, naar noget gik ham imod, hvad der undertiden hændte i Bestyrelsen.

Denne bestod bl. a. af Hof-Juveler Michelsen, Direktør Harald Bing, Professor C. Nyrop, Xylograf Fr. Hendriksen og Brygger Carl Jacobsen. Den sidste mødte kun sjældent og udeblev navnlig, naar han var fornærmet af en eller anden Grund, hvad der undertiden hændte.

Fr. Hendriksen var næsten altid i Opposition, især til selve Museets Arbejde. Han havde foretrukken dette lagt i Retning af Værkstedsundervisning, for hvilket han var en ivrig Forkæmper.

Stejl som han var af Natur opgav han aldrig en Idé, han en Gang havde faaet. For den maatte alt vige; ligesaa kunde han kaste sig i Ilden for en Sag eller Person, han en Gang havde faaet kær. En mere trofast Ven skulde man søge længe om, men ensidig var han og sparede ikke paa Krudtet, naar det gjaldt om at forsvare et Standpunkt, han havde sluttet sig til. Han var, som man vil forstaa heraf, ikke fri for Kanter og

kunde tit virke stødende paa dem, der ikke kendte ham nøjere. Det kunde hænde, naar man søgte hans xylografiske Værksted i et Forretningsanliggende, og det Arbejde, man forlængst havde indleveret, ikke var færdigt, at han sagde: »De kan tage Deres Skidt og gaa et andet Steds hen, hvis De ikke kan vente til det passer mig«. Men bag dette til Tider noget bryske Væsen, bankede der et trofast Hjærte og et kærligt Sind, der kunde ofre sig til det sidste for den eller det, han havde kær. Med sin udsøgte og fine Smag var Fr. Hendriksen som skabt til Vejleder.

Hans Virksomhed for Boghaandværket er noksom bekendt, og som Medlem af Kunstindustrimuseets Bestyrelse var han i enhver Henseende paa sin Plads. Iøvrigt tog Bestyrelsen sig kun af det mest forretningsmæssige og lod Krohn have frie Hænder, hvad denne ogsaa benyttede sig af, og som Regel overskred han Budgettet, som han efter hele sin Natur kun skænkede ringe Tanke. Naar han havde fattet en Plan, gennemførte han den uden at skænke Pengene en Tanke. Men herlig at samarbejde med var han. Særlig husker jeg de mange Stunder, vi tilbragte sammen under Arbejdet paa Theaterudstillingen 1898 i Anledning af det kgl. Theaters 150 Aars Jubilæum. Den blev bekostet af Industriforeningen og gav et dundrende Underskud.

Krohn, der havde været Sceneinstruktør ved det kgl. Theater, inden han blev Direktør for Kunstindustrimuseet, var selvfølgelig teaterinteressert, men som alle Theatermennesker havde han Venner og Modstandere blandt Theatrets Folk.

Alle skulde imidlertid repræsenteres ved Billeder eller andre Genstande, og dem var det vor Opgave at skaffe til Veje, delvis ved personlig Henvendelse. Men alle dem, Krohn af en eller anden Grund havde noget imod, lod han mig gaa til, og paa den Maade fik jeg et godt Indblik i de Modsætninger, der kunde herske i Theaterverdenen. Det gjaldt jo ofte om at optræde saare diplomatisk.

Udstillingen blev iøvrigt meget righoldig og interessant, og navnlig blev dens Katalog, hvoraf jeg skrev en Del, et vigtigt theaterhistorisk Dokument. Efter sin Natur kom Udstillingen væsentligst til at bestaa af Billeder, som det for en stor Del kom til at paahvile mig at fremskaffe, navnlig fra den Windingske Samling af Portrætter.

Desværre holdt Krohn ikke til alt det forcerede Arbejde, han paatog sig. I de senere Aar var han ofte skrantende, hvorfor Arbejdet med at foranstalte Provinsudstillinger, som var en af Museets Opgaver, kom til at paahvile mig. Det var saare interessant at foretage dette Arbejde, netop paa den Tid, hvor Provinserne ikke var forvænt med til dagligt at se smukt Haandværksarbejde. Som Regel formede jeg disse Provinsudstillinger paa den Maade, at de kom til at bestaa af Genstande fra en tidligere afsluttet Stilperiode samt en Afdeling moderne Arbejder. Medens de ældre Ting kunde tages fra Museets Samlinger, var det ikke altid let at faa de moderne Sager fyldigt med. De maatte dels laanes fra de paagældende Firmaer, dels fra Private, som ikke altid var glade for at laane deres Ting ud.

Ofte var det ogsaa vanskeligt at faa en Helhed ud af disse Udstillinger, fordi de Lokaler, der kunde stilles til Raadighed, var meget uegnede til Formaålet. Saa gjaldt det om ved Tæpper eller Skærmbrædter at skabe en passende Ramme, hvad der ogsaa til Dels lykkedes. Jeg husker saaledes en Udstilling, jeg ordnede i Nibe. Den skulde arrangeres i en gammel Bygning, hvori der i det Rum, der skulde benyttes, fandtes en stor muret Tjæreovn. Den var det virkelig vanskeligt at faa indpasset i Helheden, men ved Anvendelsen af en Del kinesiske Tæpper og Broderier, hvormed den dækkedes, lykkedes det at omdanne den til et passende Midtpunkt. De bedst egnede Lokaler, jeg har haft at raade over, fandt jeg 1906 i Assens, hvor Museets Udstilling fik Plads i en gammel Bygning, der havde været brugt til Præstegaard. Der var i denne herligt passende

Rum, der bl. a. kom til at danne Ramme om en Samling gamle Møbler fra 19. Aarhundredes Begyndelse, som jeg dels havde medbragt fra Museets Samlinger, dels udvalgt og laant ved Besøg paa Omegnens Herregaarde. Det blev virkeligt en Udstilling med Stemning over, fordi Genstande og Rumforhold passede udmærket til hinanden.

Hænde kunde det ogsaa ved saadanne Provinsudstillinger, at en lokal Haandværksmester syntes, at en af ham forfærdiget Genstand kunde faa Relief ved at komme sammen med Museets Ting. I saadanne Tilfælde gjaldt det om baade at være Diplomat og optræde med haard Haand. I det hele var man dog rundtom glade for de paagældende Udstillinger, og jeg tror ogsaa, at de paa dette Tidspunkt gjorde deres Nytte.

15. SEKRETÆR I INDUSTRIFORENINGEN

Det siger sig selv, at alt det Arbejde, jeg i Tidens Løb havde paataget mig ved Siden af min Tjeneste ved Statsbanerne umuligt kunde overkommes. Jeg maatte derfor ofte have fri for denne, hvad jeg forøvrigt altid fik med stor Liberalitet.

I Museets Styrelse var jeg kommen i Forbindelse med Industriens ledende Mænd, som ogsaa var knyttede til Kunstindustrimuseet. Da derfor Julius Schjøtt, som da var Industrieforeningens Sekretær, gik over til at blive Direktør for zoologisk Have, gled jeg ganske naturligt i 1899 over i hans Stilling, samtidigt med at jeg vedblev at fungere som Sekretær ved Museet.

Foreningens Formand var da Harald Bing, Direktør for A/S Bing & Grøndahl. Det at være Formand for Industrieforeningen var den Gang en indflydelsesrig Stilling, der gav sin Mand Relief. Ledelsen af Danmarks Deltagelse i de da hyp-

pige Verdensudstillinger blev altid besat med Industriforeningens Folk.

Til saadanne repræsentative Hverv egnede Harald Bing sig i fremtrædende Grad. Han var en ypperlig Taler, og havde altid i Forvejen nøje indstuderet, hvad han vilde sige — og forstod stedse at afslutte sit Foredrag med et eller andet Bonmot eller et Citat fra en eller anden Klassiker. Vel overvejet som hans Optræden udadtil altid var, havde han som Regel let ved at bære Sejren hjem i enhver Debat, kunde ogsaa til Tider være vittig og aandfuld i en Diskussion, ofte ogsaa fremsætte Bemærkninger fuld af Ironi, udtalt med stor Alvor.

Jeg husker saaledes en Udtalelse i et af Industriforeningens Repræsentantskabsmøder, hvor det aarlige Budget drøftedes. Et ældre Medlem plejede ved disse Møder at foreslaa, at der blev opsat et Ur ved Indgangen til Foreningens Bygning mod Vesterbrogade. Bing svarede da med den alvorligste Mine af Verden: »Etatsraadens Forslag skal blive overvejet med den Alvor, Sagen fortjener«. Den arme Forslagsstiller forstod ikke den Munterhed, der rejste sig ved dette Svar.

At optræde udadtil var i det hele Bings Force, men ellers kan det ikke siges, at han bragte noget nyt ind i Foreningens Liv. Han indskrænkede sig til at vedligeholde Traditionen, værnede om Foreningens Prestige saa godt han kunde, men Tiden var løbet fra den med den Organisation, den havde. Stiftet som den var i 1838 som Udtryk for de da herskende liberale Ideer og med Adgang for alle havde dens Kongstanke været Fremme af en dansk Industri i Modsætning til det da lavsbundne Haandværk. Derved havde den straks faaet ivrige Modstandere indenfor Haandværkets Mænd og havde det stædigt eftersom disse, ogsaa efter Gennemførelsen af Næringsloven af 1857 vedblev at hylde reaktionære Ideer. Efterhaanden som Industrien voksede op og blev stor, trængte den imidlertid til andre Organer end dem, Industriforeningen var i Stand til at yde, og derved kom den til i nogen Grad at staa

udenfor den store Industris ledende Mænd. Tværtimod havde den i ikke ringe Grad søgt Tilknytning til Haandværket og havde spillet en fremtrædende Rolle ved Stiftelsen af Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk i 1879, der sit Navn til Trods udelukkende gav sig af med Fremme af Haandværket. Medens Industriforeningen officielt arbejdede sammen med Fællesrepræsentationen, var der bag Kulisserne en stærk Spænding mellem dennes Mænd og Industriforeningens ledende Personligheder og ikke mindst blev dette Tilfældet, medens Harald Bing var Formand. Han tilhørte Hovedstadens liberale Kreds og var af Sindelag radikal, men i Virkeligheden uden Energi til at gøre sine Ideer gældende, hvor det gjaldt. Da han i 1906 ved Industriforeningens aarlige Generalforsamling havde fremsat en Del venlige Ord om den Fremgang, den concentrerede Industri viste, blev han paa et følgende Repræsentantskabsmøde udsat for et Angreb fra Haandværkets Side, fremsat af Kaspar Rostrup, men inspireret af Fællesrepræsentationens Formand, Axel Meyer. I en velformet Tale forsvarede Bing sine Udtalelser, men benyttede den Fordel, han vandt hermed til ganske uventet at nedlægge sit Mandat og til at gaa sin Vej til stor Overraskelse for hele Forsamlingen. Derved vandt han den Fordel at gaa med Eclat i Stedet for at blive stemt ud ved en senere Generalforsamling.

At staa midt imellem disse to Partier var ikke uinteressant, men disse Modsætninger var ikke egnede til at fremme Foreningens Prestige. Af virkelige Opgaver, der kunde hæve den udadtil, var der ingen, og de Formænd, der fulgte efter Bing var, hvor dygtige og ansete de end var hver for sig, ikke egnede til at lede den ind paa nye Baner. De vekslende Smaaustillinger, som Foreningen foranstaltede i sit store Udstillingslokale var som Regel ikke i Stand til at vække Interesse i videre Kredse, og i hvert Fald ikke i Industriens, som Foreningen efterhaanden tabte Kontakten med.

Udover at passe den daglige Administration var der derfor

ikke meget at gøre, og det var nærmest kun Vintersæsonen med sine Udstillinger og de ugentlige Foredrag, som gav noget videre at bestille. Ved at sørge for disse Virksomheder, som de dertil nedsatte Udvalg ikke tog sig af, var der i og for sig Opgaver nok at arbejde for, som bragte mig i Forbindelse med mange interessante Personligheder.

Ved Arrangementet af den jødiske Udstilling, der dels bestod af Genstande til Brug ved den jødiske Gudstjeneste, dels af jødisk Kunst og Portrætter af danske Jøder, arbejdede jeg saaledes med Overrabbiner, Professor Simonsen, der bibragte mig et uudsletteligt Indtryk af den høje etiske Værdi, som jødisk Tro og Kultur ejer. Vor Religion, sagde Professor Simonsen, hviler paa en inderlig og dybt alvorlig Gudstro, der ikke tillader den enkelte at vige et Haarsbred fra hvad vore hellige Skrifter lærer, men den omfatter tillige en streng Moral og Lære, der holder vore Fæller til gensidig Kærlighed og den mest yderliggaaende Hjælpsomhed, og naar det er os paalagt nøje at overholde de rituale Forskrifter, saa hviler dette Paa-bud paa Respekt for Overleveringer fra vore Fædre, som vi holder højt i Ære. Vor Tro omfatter tillige den reneste etiske Opfattelse af Menneskenes Pligter overfor hinanden, som nogen Religion kender. Vi har aldrig prædiket Had eller Uforsonlighed mod anderledes tænkende. En anden Sag er det naturligtvis, at der ogsaa findes urene Faar i vor Flok. Under Ordningen af denne Udstilling, blev det overdraget mig at foretage en Rejse til Berlin for hos jødiske Kunstnere at gøre et Udvalg af deres Arbejder til Udstillingen. Jeg vil ikke paa-staa, at de Kunstværker, jeg fik til Laans var særlig karakteristiske for jødisk Psyke, men der var mange udmærkede Ting imellem. Morsomt var det imidlertid hos de forskellige Kunstnere, jeg besøgte, at lægge Mærke til den Modsætning, der fandtes mellem de ortodoxe og de mindre rettroende af dem. De sidste gik fuldstændigt op i det almindelige Samfund og følte sig som gode Tyskere. At et senere Tyskland ikke har

villet assimilere sig med dem, er for udenforstaaende ret gaadefuldt.

Af andre Udstillinger jeg har arbejdet med, mindes jeg med særlig Glæde et Par militære Udstillinger, navnlig Mindeudstillingen for 1864. Jeg samarbejdede ved den sidste især med General Lemvigh og Kaptajn Daniel Bruun, hver for sig udmærkede Typer paa den danske Officerstand, begge muntre og fulde af Humor, med megen Livserfaring og ikke til at køre trætte. Naar vi efter endt Arbejde samledes om Aftenen til et Stykke Smørrebrød var der ingen Ende paa de muntre Historier, de kunde fortælle. General Lemvigh, der var Officersveteran fra 1864 gav med levende Farver en Række Billeder af Feltlivet i Krigen, og Daniel Bruun, der havde gjort Tjeneste i den franske Fremmedlegion og som Arkæolog rejst baade paa Island og Grønland, kunde give de interessanteste Skildringer fra sine Rejser. En modig og uforfærdet Soldat var han, lidt af en Landsknæggttype, der aldrig gik af Vejen for et Eventyr, men lige til sin inderste Sjæl en brav og retsindig Karakter, paa hvis Ord man fuldt ud kunde stole.

Morsomt var det, naar der af og til om Aftenen samledes en Del gamle Officerskammerater af General Lemvigh. De fleste af dem havde gjort Tjeneste ved 8. Brigade under Stormen paa Dybbøl den 18. April 1864 og var nu tilsluttede en lille Forening, der bar det spøgefulde Navn »Idiotklubben«, men det var sandelig Synd at sige, at de ældre Herrer manglede noget i deres Forstand. Imellem dem var Forfatteren, Oberst Rist og Oberst Jantzen, og som de og de andre under Anførsel af General Lemvigh kunde fortælle om Hændelser fra deres Ungdoms Feltliv — gør man sig daarligt nogen Forestilling om, lige saa lidt om den hjertelige Latter, de kunde bryde ud i. »Kan Du huske det eller det«, eller »kan Du huske, hvordan Du skaffede en herlig Bøf ud i Skanserne. Den var rigtignok sejt som Saalelæ'r, men den Gang kunde vi jo spise, hvad vi fik«. Altsammen Vidnesbyrd om, hvor godt Kamme-

ratskab og et ungdommeligt Sind bar over de største Farer og Mangler.

Det var under disse militære Udstillinger, at jeg gjorde Bekendtskab med de fungerende Forsvarsministre, henholdsvis I. C. Christensen og Klaus Berntsen. Større Modsætninger end dem, der fandtes mellem disse to hver for sig fremragende Personligheder kan vist vanskeligt tænkes. I. C. Christensen var Typen paa den ægte Vestjyde, solid og troværdig i hele sin Fremtræden, ikke meget talende, men hvert Ord udtalt med en Vægt, der fik En til at lytte. Der var intet overflødigt i hans Tale, den var tør og saglig, uden mange Billeder, men man fik altid Indtrykket af, at der stod en Mand bagved. Han var lutter Alvor, kunde vist daarligt sige noget for Spøg, og man mærkede den jyske Bondes tunge Sind i alt, hvad han sagde. Hele hans Fremfærd var præget af grundig Overvejelse, og naar han gik, var det med rolige, afmaalte Skridt. Han vidste altid, hvor han traadte.

Klaus Berntsen var Fynboen op ad Dage, i Sind og Væsen, i Tale og Handling. Lyrisk stemt som han var, kunde han spille paa mange Strengene, lige fra straalende Vid til dyb Rørelse. Han er vist en af de mest gudbenaadede Talere, Danmark har ejet, og der er sikkert ikke mange, der som han kunde rive en Forsamling med sig, enten til Latter eller til Taarer. Som dreven Politiker gav han vist ikke I. C. Christensen noget efter, og vist er det, at hørte man ham fortælle, grebes man af hans Stemmes Rigdom paa Melodier. Hans Smil, som kom frem ved enhver Lejlighed, kunde være hjærtevindende. Han havde ikke I. C. Christensens Patos, men hans Vid kunde udfolde sig i overdaadig Fylde.

Der fortælles, at Klaus Berntsen og Edvard Brandes, som jo ogsaa var en ypperlig Taler, ofte inden Rigsdagsmøderne aftalte at tage en Dyst sammen, og det kan nok være, at naar det skete, saa lyttede alle. Større Slagfærdighed end disse to Taleres er vist ogsaa vanskelig at finde.

Førte Udstillingerne mig sammen med mange Mennesker, gjaldt dette i ikke mindre Grad med Industriforeningens Foredrag. Det paahvilede mig at skaffe en Foredragsholder til hver af de c. 25—30 Foredrag, som skulde holdes Vintersaisonen igennem. Let var det ikke altid at finde de rette Mænd og Emner, og svært kunde det ogsaa være at holde sig de mange »Lirekasser« fra Halsen, som rendte en paa Dørene for at komme til. Dygtige, lærde og saglige Kræfter var det vel ikke vanskeligt at faa fat i, men Foredragsholdere, for hvem Foredraget er en Kunst hænger ikke paa Træerne. Af saadanne var afd. Professor Edvard Lehmann en af de mest fremragende, jeg har kendt. Indenfor hans Speciale: Religionshistorien var der en Rigdom af Emner, men forøvrigt var det omtrent ligegyldigt, hvilket Emne, man foreslog ham, straks var han rede. Livfuld og klar som han var, behøvede han aldrig nogen videre Forberedelse. Jeg har oplevet, at han med en Times Varsel holdt et glimrende Foredrag om H. C. Andersen som Kunstner. Sagen var, at han selv var en Kunstner — og ejede en Inspirationsevne, som det var let at faa til at slaa Gnister. Hans Form kunde til Tider være springende, fordi hans Tale ofte var lutter Lynglimt. Netop derfor kunde han fange sine Tilhørere. Dem forstod han altid at holde i Aande, saa de uafbrudt var med. Mindst af alt var han præget af akademisk Lærdom eller Stivhed, og gjorde absolut ikke Indtryk af at være en sprænglærd Universitetsprofessor, ikke fordi han var, hvad man kalder »folkelig« eller jævn, men fordi han var fuld af lysende Aand og Vid, der til Tider ligefrem kunde futte ud af ham. Han havde uhyre let ved at omgaaes med alt Slags Folk og faa dem til at lytte. Paa Tomandschaand var han en Causeur uden Lige, altid oppe, altid i Vigueur. Jeg tror nok, at det i det lange Løb var ham en Skuffelse de Aar, han tilbragte i Berlin som Professor i Religionshistorie ved det derværende Universitet. At blive kaldet til denne Stilling var jo nok en videnskabelig Ære, men ellers faldt hverken hans tyske Pro-

fessorkolleger eller Studenterne i Berlin i Traad med hans Væsen. Man forstod ikke hans frie Form, og hos de avtoritært opdragne tyske Studenter for hvilke en Professor var noget overordnet, vakte det den største Forbavselse, naar Lehmann kammeratligt slog dem paa Skulderen eller satte sig ved Siden af dem paa Bænken. Heller ikke passede det Lehmann ved højtidelige Universitetsfester som Medlem af det theologiske Fakultet at skulle optræde i Talar, som han hvert Øjeblik fik sine lange Ben indviklet i. Saa faldt han bedre i Lave i Lund, hvor han blev kaldet til Professor ved det derværende Universitet. Hos de svenske Brødre var der Plads og Forstaaelse for Lehmanns Vitalitet.

En anden Opgave, som Industriforeningen havde paataget sig var Starten af en Aftenskole for Haandværkere. Den begyndte med Undervisning i Bogholderi, men udviklede sig efterhaanden ved at optage en Mængde andre Fag som Regning, Dansk, Tysk, Fransk, Engelsk, Geografi, Haandværkerret, Nationaløkonomi og Kulturhistorie, i hvilke sidste Fag jeg havde paataget mig at være Lærer. Det var ikke blot unge Mennesker, der søgte denne Undervisning, men mange ældre og satte Folk. Jeg havde blandt mine Elever bl. a. Folketingsmand Sigvald Olsen foruden flere andre, som siden er bleven Spidser indenfor den faglige Arbejderbevægelse. Det var en Fornøjelse at have at gøre med disse stærkt interesserede Folk, der med stor Iver deltog i de Samtaler og Diskussioner, der fulgte efter mine indledende Foredrag. Vi blev alle rystede sammen i godt Kammeratskab og havde fornøjelige og udbytterige Aftner sammen, hvor ikke mindst jeg lærte meget og kom til at sætte stor Pris paa den Intelligens og Dygtighed, disse Folk sad inde med.

Som udgaet fra et Haandværkerhjem havde jeg ogsaa en Del Forudsætninger til at forstaa dem, og da netop Industriforeningen i højere Grad tog sig af egentlige Haandværkeropgaver end af de Sager, der interesserede Storindustrien, faldt

det godt i Traad med min Virksomhed, at jeg efterhaanden kom til at skrive en Del Haandværkerfags Historie. I den Henseende fulgte jeg de Spor, som var traadt af Professor Camillus Nyrop, der ogsaa i sin Tid havde været Sekretær i Industriforeningen og senere blev dens Formand. Ved sine grundige Arkivstudier havde han dannet en solid Grundvold at bygge videre paa. Det er ikke formeget at sige, at uden hans forudgaaende Arbejde havde det været vanskeligt at tage denne Op-gave op. Professor Nyrop var en saare flittig Mand, der vistnok havde tilbragt den største Del af sin Levetid i vore Arkiver. Han vidste i hvert Fald god Besked med, hvilke Skatte, der fandtes, og som han altid var villig til at give Oplysning om. Han var tillige en god og hvad man med Rette kunde kalde en »rar Mand«, men skabt til Leder var han ikke; dertil gik han altfor meget i Detailler. Hans Undersøgelser var altid saare grundige, men egentlig livlige og let læste blev hans Bøger aldrig, selvom de alle indeholder en uvurderlig Rigdom af Enkeltheder, som stedse vil beholde sin Værdi.

Som Organisator var Professor Nyrop ikke paa sin Plads, og han kom derfor ofte til at udføre og videre bearbejde andres Ideer. Det er betegnende for ham, at medens han var Formand for Industriforeningen, gik han hos Personalet under Navnet »Vor Far«, medens Harald Bing altid var bleven kaldet »Vor Herre«.

16. HAANDVÆRKETS OG INDUSTRIENS MÆND

Blandt de Mænd, der deltog i Ledelsen af Industriforeningen maa nævnes Tømrrermester Carl Cortsen, en dygtig Haandværksmester og en glad Sjæl, men en daarlig Administrator, der ikke havde Forstand paa Penge, hverken sine egne eller andres, hvad han havde at udføre skulde gaa i en Fart uden

Hensyn til Overslag eller Budget, af hvilken Grund han ofte voldte Industriforeningen, for hvis Bygning han arbejdede, slemme Overraskelser. Men han var et trofast og aabenhjærtigt Menneske, der aldrig gik Bagveje og aldrig gjorde en Kat Fortræd, en barnlig Natur, der ikke var skabt til Modgang, og som maaske netop derfor ikke gik fri for den.

Og saa var der Kaspar Rostrup, Søn af den kendte Ligkiste-snedker N. P. Rostrup, en af det gamle Københavns mest kendte Haandværkere, der efterhaanden paa sit Omraade havde arbejdet en stor Specialforretning op. Kaspar Rostrup uddannedes som Jurist og blev Overretssagfører, men havde lidt af Akademikeren i sig, men ikke saa lidt mer af det gamle zünf-tige Haandværkerblod. Det faldt derfor naturligt, at han efter Faderens Død overtog og videreførte hans Forretning samt efterhaanden gled ind i alle de ledende Stillinger, Haandværket ejede. Han var Oldermænd for Snedkerlavet, Formand for Haandværkerforeningen og samme for Arbejdsgiverforeningen samt desuden Medlem af Bestyrelsen for et Utal af forskellige Organisationer, bl. a. da ogsaa af Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk og Industriforeningens Repræsentantskab. Indenfor alle disse Sammenslutninger var han fuldtud paa sin Plads og bevægede sig som en Fisk i Vandet, selvom han vistnok aldrig blev den egentlig Ledende nogen af Stederne. Københavner med Liv og Sjæl, med et sprudlende Lune var han vellidt alle Vegne, havde altid et Bonmot eller en Vittighed paa Læberne, tog alt med et overlegent Humør og lod sig aldrig gaa paa, men det siger sig selv, at med den Optagethed, der fulgte med alle disse Stillinger, var det umuligt for ham at erhverve sig den Grundighed, der var nødvendig for at faa den rette Overlegenhed, men med sin lyse og lette Natur og sit gode Hoved forstod han ofte at søge det rette Ord i en vanskelig Situation. Han var derfor ogsaa Kammerat og Dus med Alverden, og der var ikke Svig i hans Hjærte. Det lette og glade var hans egentlige Natur, hvorfor han og-

saa var en ypperlig Selskabsmand, der elskede Liv og glade Ansigter om sig. Det er karakteristisk for ham, at paa en Fodtur, jeg sammen med andre Haandværkere gjorde med ham gennem Alperne og Norditalien, lavede han egentlig først op, da vi naaede Verona. »Nu er vi da endelig i en By, hvor der er Mennesker«, sagde han.

En anden Haandværker, som jeg kom til at staa nær, var Snedkermester Victor Henriksen. Af Natur lyrisk stemt og en stor Idealist, egnede han sig mindst af alt til at være Forretningsmand, lidet praktisk og beregnende som han var. Men han var en udmærket Taler, der tit havde den hellige Ild luende bag sine Ord, og det faldt derfor ganske naturligt, at han kom ind i Ledelsen af flere Haandværksorganisationer, bl. a. var han en Tid Formand for Snedkerlavets Bygningssnedkerafdeling. Med den Idealitet, som var Victor Henriksen egen, faldt det ganske af sig selv, at han foresatte sig at reformere denne Organisation, saa man kom bort fra det da raadende Licitationsvæsen, hvor det for enhver gjaldt om at regne med Fiduser for at faa de større Arbejder. Nu skulde alle staa lige i Konkurrencen, deres Tilbud skulde undersøges, inden de blev afgivne. Paa dette Omraade led Victor Henriksen imidlertid en af sine store Skuffelser. Det viste sig umuligt for ham at faa de store Forretninger samlede under een Hat. Han blev derfor trængt ud af sin Stilling, men Stemningsmenneske som han var og egentlig aldrig med Benene paa Jorden, fandt han snart Tilfredsstillelse i en anden Stilling, han fik i Arbejdsgiverforeningen, hvor han kunde virke for Virkeliggørelsen af dens Loves § 2 om Kollegialitet mellem dens Medlemmer. I Virkeligheden tror jeg dog ikke, Victor Henriksen faldt til Ro i denne Verden. I den havde han ikke fundet sin rette Plads. Opportunist var han mindst af alt.

Det kan man derimod ikke sige om Axel Meyer, Formanden for Fællesrepræsentationen for Haandværk og Industri. Denne Organisation var oprindelig bestemt til at skulle være

fælles baade for Haandværk og Industri, men blev det i Virkeligheden kun for Haandværket. Fra først af spillede Industrieforeningen en ledende Rolle ved dens Dannelse, men det viste sig snart, at de to Erhverv ikke kunde enes, fordi — som Harald Bing en Gang udtrykte sig — der laa en forskellig Verdensanskuelse imellem dem. Haandværket havde aldrig glemt de Saar, som Næringsloven af 1857 ved dens Ophævelse af Ene-ret havde tilføjet det, og vedblev derfor Menneskealdre igen-nem at virke for delvis Tilbagevenden til den gamle Tid. Omvendt var Industrien kommen til Verden paa et liberalt Grundlag, og paa dette vedblev Industrieforeningen og dens Mænd at staa. Der herskede derfor lige fra Begyndelsen af Fællesrepræsentationens Stiftelse en skjult Animositet mellem de ledende, der vel udadtil arbejdede sammen, men bag Kulisserne gjorde alt for at omgaa hinanden.

Nu var Industrieforeningen efter hele sin daværende Forfatning ikke egnet til at være Samlingssted for den store Industri, og dennes Mænd stod derfor som Helhed udenfor dens Ledelse. Afskaaret paa denne Maade fra at virke for Industriens Interesser, blev det derimod Haandværkets, som den i Virkeligheden kom til at virke for. Industrieforeningen var jo en gammel rig Institution, der havde Penge til Raadighed, hvad Fællesrepræsentationen ikke havde.

Det var denne Omstændighed, Axel Meyer med stor Snille forstod at udnytte, saa at Industrieforeningen i Virkeligheden paa mange Omraader kom til at løse Fællesrepræsentationens Opgaver. Med stor Agitationsdygtighed vidste han at faa sine Folk ind i Industrieforeningens Ledelse, aldrig aabenlyst, men ved et behændigt Underhaandsarbejde. Til dette var Axel Meyer efter hele sin Natur velskikket. I Bunden en god og velmenende Mand, hørte han til de Karakterer, for hvilke det laa bekvem-mest at gaa Bagveje. Han satte aldrig noget paa Spidsen, men benyttede sig af alle mulige skjulte Stier for at naa sit Maal. Han forstod at klappe Folk paa Skulderen og paa den Maade

ofte at erhverve sig Tillid og Tilhængere. Blandt Haandværkets Folk var han elsket som faa, og der er heller ikke Tvivl om, at han af ganske Hjærte var deres Sag hengiven og arbejdede med stor Iver og Dygtighed for den, men de, der stod ham nær, var ikke blinde for hans svage Sider. Meget af hans Virksomhed bundede i, at han i Virkeligheden var en naiv Natur og tit handlede ud fra et godtroende Sind og var overbevist om, at saadan som han bar sig ad, maatte det være, men han ejede tillige noget af den lille Mands Frygt for de store og var født med en vis Mistænksomhed mod dem. Netop derfor faldt det ham naturligt at gaa skjult frem, og af samme Grund var det svært for ham at vinde Tillid til alle Sider.

Det er da ikke svært at forstaa den Stilling, som de to Grupper, Haandværkets og Industriens Mænd, stod i til hinanden, og at de til Tider havde svært ved at finde sammen i Sager af fælles Interesse. Man var paa begge Sider bange for, at den ene eller den anden Part skulde forsøge paa et Sniglob.

Uden Tvivl stak denne Modsætning i den gamle Klasseforskel, der var mellem de to Parter, hvor Haandværkeren som den lille Mand mistænkte Industrilederen som Overklassemeneske. Endnu paa den Tid, jeg her omtaler, førte hver Side for sig sit særlige Sprog og havde sine Traditioner bundende i to vidt adskilte Tidsaldr. At forene dem har der skullet mere end en Menneskealder til.

Det var ikke altid let at balancere mellem disse to Modsætninger, selvom der af og til blev gjort Forsøg paa at føre dem sammen. Det kunde ske paa rent neutralt Omraader, som f. Eks. Udstillingsvæsenet. Her var Hofjuveleer Alfred Dragsted en god Mand, der nød Agtelse i begge Lejre og anstrængte sig for at bygge Bro imellem dem. Anseet og dygtig Kunsthaandværker var han, men hans Arbejde mislykkedes til Dels, fordi Industriforeningen, hvori han virkede, egentlig mere og mere tabte Terræn i begge Lejre. Det blev derfor efterhaanden

stadigt klarere, at skulde Industriforeningen atter skaffe sig Indflydelse udadtil, maatte den igen i Forbindelse med den store Industri. Dette skete da ogsaa ved efterhaanden at skaffe dennes ledende Mænd ind i Foreningens Bestyrelse og Repræsentantskab, og da Direktør H. P. Prior i 1910 var bleven Formand for Foreningen, var den rette Mand fundet til at forny dens Stilling.

Ved en Række Samtaler, jeg førte med ham, lykkedes det da ogsaa at finde nye Veje, og ved Oprettelsen af Industri-raadet blev den Institution skabt, der lidt efter lidt skulde give Foreningen nye Opgaver.

Det blev ikke uden Modstand fra Haandværkets Side, at den nye Organisation blev indført, men det viste sig snart, at den skulde bringe det nye Liv ind i Foreningen, som den trængte til.

Desværre blev Direktør Prior paa Grund af Sygdom nødt til at opgive sin Stilling som Formand, men i Alexander Foss fandt Foreningen den Leder, der var i Stand til at føre den fremad.

Han var før det første den store og fremragende Industri-mand, som nød almindelig Anerkendelse indenfor Industriens Kreds, men dertil kom, at han som Personlighed og ved hele sin Karakter vakte udelt Beundring.

Helt igennem Mand som han var, vidste han altid nøje, hvad han vilde og gik aldrig paa Akkord med sine Ideer. Der var noget stejlt og fast over ham, der ligesom holdt Folk paa 10 Skridts Afstand og gjorde ham mere respekteret end elsket. Der var altid tomt Rum om ham, men det mærkedes sjældent, fordi han forstod at fylde det med sin stærke Personlighed og sit altid klare Syn paa Sagerne, saa alle uvilkaarligt bøjede sig for ham. Foss var helt igennem Ener. Havde han talt, var der ingen, der ytrede Modsigelse. Alting var saa færdigt hos ham. Man kunde alene høre det paa hans Gang, naar han nærmede sig med sine faste Skridt. Der var noget højtideligt over hele

hans Holdning. Humor havde han ikke meget af, og let tog han aldrig paa Tingene, men satte sig grundigt ind i dem, eftertænkte dem, saa han altid var klar over Rækkevidde og Indhold. Alt hos ham var præget af den Etik, som var hans Personligheds inderste Kærne.

Med Foss som Leder kom Foreningen igen i Berøring med den store Industri, hvad der især viste sig under Verdenskrigen, hvor Foreningen med Industriraadet i Spidsen kom til at indtage en førende Stilling under de vanskelige Forhold, som da kom til at raade.

Med sit klare Blik og ved den Indflydelse, Foss var i Stand til at øve under det vidtløftige Maskineri og de mange forskellige Sager, der blev at ordne med Hensyn til Landets Forsyning, blev han faktisk underhaanden en af Landets førende Mænd, men det var rigtignok ogsaa et Arbejde, som tog paa Kræfterne og tilsidst fældede ham.

17. VERDENSUDSTILLINGER OG REJSELIV

Mit Samarbejde med Foss blev ikke stort. Dels laa de nye Opgaver, der skulde løses, udenfor min Interessesfære, dels var jeg bleven optaget af Organiseringen af Danmarks Deltagelse i de efter 1910 atter opblomstrende Verdensudstillinger. Jeg var saaledes Generalkommissær ved Verdensudstillingen i Bruxelles 1910, Generalkommissær for Byggeudstillingen i Leipzig 1913 og for den internationale grafiske Udstilling i Leipzig 1914 samt for den internationale Byudstilling i Lyon s. A.

Bag disse internationale Udstillinger stod den ligeledes internationale Komité for fremmede Udstillinger, som blev stiftet ved en Kongres i Bruxelles 1909, hvor jeg var dansk Delegeret. Dennes Mænd traf man ved saa godt som alle uden-

landske Udstillinger, hvor man kom, og det havde naturligvis sin Betydning at kende disse.

For den danske Afdeling af denne internationale Komité blev Departementschef Henrik Vedel Formand, medens jeg blev dens Forretningsfører. Vedel var en udmærket Mand at arbejde sammen med, jovial og ligetil, aldrig blandende sig i Smaating og altid klar over det centrale i en Sag, uden at gaa i Detailler. Som Søn af den afdøde Direktør i Udenrigsministeriet Vedel, gennem flere Slægtled den egentlige Leder af Danmarks Udenrigspolitik, sad han inde med den gamle solide Embedstradition, som han med stor Smidighed og Overlegenhed forstod at føre videre og tilpasse for Nutiden. Det var en Fornøjelse at rejse sammen med ham til Aabninger af de forskellige Udstillinger, men Repræsentationsforpligtelser brød han sig ikke om og var helst fri for. Jeg husker saaledes, da den internationale Byudstilling i Leipzig 1914 skulde aabnes, og vi i den danske Afdeling stod og ventede den saksiske Konges Besøg. Netop som Majestæten arriverede, skubbede Vedel mig frem med Ordene: »Ham kan De sgu tage Dem af«. Hvad jeg altsaa ogsaa gjorde ved at forsøge paa at forklare Kongen de danske Udstillingsgenstandes Fortrinlighed. Det havde jeg imidlertid ikke meget Udbytte af, eftersom Kongen kort efter afbrød mig med Spørgsmaalet: »Haben Sie gutes Bier in Kopenhagen« og derpaa kort efter gik sin Vej.

I Komiteen for udenlandske Udstillinger sad endvidere Direktør Benny Dessau, hvem jeg kom til at staa nær og havde et fortrinligt Samarbejde med. En ypperlig Forretningsmand var han med et klart og hurtigt Overblik paa de Sager, han havde med at gøre, hurtigt Hoved som han var. Ved Siden af var han imidlertid en hjælpsom og kærlig Natur, der i Stilhed gjorde meget godt. Desværre sled hans mange Gøremaal ham tidligt op, saa at han bukkede under i en forholdsvis tidlig Alder. Der er vist ingen, der har arbejdet med ham, uden at de vil mindes ham med hjærtelige Følelser. Han var ved

Siden af den optagne Forretningsmand, der fulgte alle Detailler i en Virksomhed, en Grand-Seigneur, der aldrig saa smaat paa Skillinger. At dette var en Behagelighed, naar man var sammen med ham ved internationale Lejligheder, er givet. Der-til kom, at han altid var underholdende at tale med og havde mange Interesser, især var han en stor Musikven.

Arbejdet med Organisationen af alle disse Udstillinger og de dermed forbundne talrige Rejser samt tillige Arrangementet af de hjemlige Udstillinger, optog min Tid, saa jeg gled ud af det Arbejde, der kom til at paahvile Industriraadet. Det var imidlertid interessante Opgaver, der kom til at paahvile mig og bragte mig i Forbindelse med mange Mennesker baade ude og hjemme.

Navnlig lærte jeg ved de store internationale Udstillinger, at det gjaldt om at være paa sin Post, hvis man skulde hævde Landets Interesser. Det kom jo ikke alene an paa i Tide at sikre os en gunstig Plads paa den paagældende Udstilling, men ogsaa at passe paa, at man virkelig beholdt den.

I den Henseende var der stor Forskel paa de forskellige Lande. Medens man altid kunde stole paa, hvad der var bleven lovet af Tyskerne, som stedse havde den skønneste Orden i deres Sager, var dette ingenlunde Tilfældet med de to Udstillinger i Bruxelles og Lyon. Deres Administration var slet ledet og vidste som Regel daarlig Besked med, hvad den gjorde fra den ene Dag til den anden. Man maatte derfor saa godt som altid selv sørge for at faa Orden i sine Sager og ofte selv træffe Aftale med de Lande, man skulde være Naboer til paa Udstillingen. Ved gensidig Hjælp og Imødekommenhed gik det ogsaa udmærket, og da man daglig under Arrangementet traf hinanden, lærte man snart at klare sig uden Bistand af de egentlige Udstillingsavtoriteter. Medens det i Bruxelles gik saa nogenlunde, naar man blot selv var om sig, kneb det ikke saa lidt i Lyon. Der var alt i den vildeste Uorden. Da jeg første Gang var dernede for at se paa den Plads,

man havde tiltænkt os, viste det sig, at ingen af de ledende havde skænket dette en Tanke. I en Hast blev jeg kørt hen til en afsides Plads paa Terrainet, men den nægtede jeg at modtage. Man lovede mig da en Plads i selve Hovedhallen, naar den en Gang blev rejst, men det var kun med det største Besvær, at det lykkedes at holde dem fast ved dette Løfte. Ingen vidste Besked, og tilsidst var der ikke andet at gøre end selv at indrette sig saa godt man kunde. I og for sig var Franskændene personligt elskværdige, de druknede blot i Vidtløftigheden af deres Administration. Af den Aarsag var de heller ikke færdige med noget i rette Tid. De lovede stort, men holdt intet deraf.

Jeg glemmer aldrig mit første Besøg hos den franske Generalkommissær for Udstillingen, den kendte Politiker Herriot; han vidste aabenbart ikke videre Besked om selve Udstillingen, men sagde til mig, at ethvert Ønske, jeg fremsatte, skulde blive imødekommet. Det viste sig blot snart, at hvad man vilde have gjort, maatte man selv skaffe sig Haandværkere til ude i Byen. M. Herriot var Byen Lyons Maire og aabenbart derfor bleven udset til Generalkommissær uden iøvrigt at have den mindste Forstand paa Udstillinger. Over hans Skrivebord var ophængt en stor Tavle, hvorpaa var malet en Opfordring til Besøgende om at tale kort og afgive deres Forretninger hurtigt, og da jeg efter en kort Samtale med ham om Udstillingen henviste til denne, sagde han meget elskværdigt, at den skulde jeg ikke bryde mig om, den gjaldt kun dem, der kom og klagede. Nu havde jeg nylig læst en af hans Bøger, som jeg saa ytrede et Par Ord om, og det blev Anledning til en længere Samtale, men om Udstillingen ikke et Ord. Alt, hvad den angik, var da ogsaa i den syndigste Uorden, og paa selve Aabningsdagen viste det sig, at kun Halvdelen var færdig, den anden Halvdel var dækket med Lærredsforhæng, saa da Præsidenten Poincaré kom for at aabne den, var han hurtigt færdig. Kun med Hensyn til det ydre Arrangement, med Festforestil-

linger, Middage o. s. v. var der truffen den bedste og festligste Ordning. Ganske vist maatte man selv sørge for at finde en Plads, men det gik ogsaa efter en Del Besvær.

Jeg oplevede iøvrigt baade i Bruxelles og i Lyon Eksempler paa, hvor ringe Kendskab man havde til Danmark. Ingen af Stederne havde Udstillingsavtoriteterne sørget for danske Flag, uagtet den danske Stat var officielt repræsenteret. Jeg maatte derfor alvorligt paatale denne Fejl og opnaaede derved, at man i største Skynding maatte fabrikere nogle Flag, der dog langt fra var rigtige i første Omgang og derfor Dagen efter Aabningen maatte laves om.

Det gjaldt om at hjælpe sig selv, om man vilde have noget gjort. I Bruxelles gik saaledes et Jernbanespor umiddelbart forbi den danske Afdeling. Ingen havde tænkt paa at faa Jernbanevognene med Udstillingsgodset kørt hen paa dette, og paa min Henstilling om, at dette skulde ske, svarede man, at der skulde blive gjort hvad man kunde, men intet skete. Nu var jeg saa heldig at kende en højere Embedsmand i et af Ministerierne, og ved Henvendelse til ham lykkedes det mig at faa vore Jernbanevogne transporterede hen umiddelbart udenfor vor Afdeling. Dette Arrangement var imidlertid sket uden Toldvæsenets Vidende, og da dette begyndte at gøre Indsigelser, var der ikke andet for end at lade, som man ikke forstod dem og ganske roligt begynde Aflæsningen, hvad der ogsaa skete uden videre Vrøvl.

Belgierne var iøvrigt saare gæstfrie Folk. I de Uger, jeg opholdt mig i Bruxelles, var der ikke en Dag, hvor jeg ikke var indbudt til en eller anden Festlighed. Paa den Maade lærte jeg mange elskværdige Mennesker at kende, som jeg senere stod i Forbindelse med, indtil Verdenskrigen afbrød alt Samkvem.

I Retning af Festarrangementer var Belgierne enestaende. Der var Fransk mændene en Modsætning. Medens man i Bruxelles blev inviteret til mange private Hjem, skete dette aldrig

i Frankrig. Det manglede ikke paa Høflighed, men den havde ikke den hjertelige Karakter som i Belgien.

Livet der prægedes iøvrigt stærkt af de to forskellige Folk, der dannede den belgiske Nation, den flamske og den vallonske. Overalt var der paa officielle Steder Opslag paa begge Sprog, men den førende Del af Folket i Bruxelles talte udelukkende Fransk. Spurgte man de fransktalende om, hvilken Rolle det flamske spillede, fik man som Regel det Svar, at de flamsktalende udgjorde den lavere Del af Folket, der saa godt som var uden Kultur, og som de dannede kun nødigt omgikkes.

Man roste sig af i Bruxelles, at Byen var et lille Paris, og at man forstod sig nok saa godt paa at spise der som i det store. Sandt var det, at man paa alle Restavranter levede godt og ogsaa forholdsvis billigt.

Stor Forskel var der paa Levemaaden i Belgien og i Tyskland. Som Helhed var den i det sidste Land baade paa Restavranter og i Hjemmene mere solid og absolut mindre raffineret. I det hele er Forskellen paa tysk og franskpræget Liv overmaade mærkbar, navnlig da i det officielle Liv. En tysk Avtoritet ved altid Besked med det, han meddeler En. Han kan være noget tilknapet og værdig i sin Optræden, men er altid korrekt. Ejendommeligt er det ogsaa at lægge Mærke til den Ordenssans og Renlighed, man overalt møder i Tyskland i Modsætning til, hvad man træffer i Frankrig. Forskellen f. Eks. paa Jernbanemateriellet er talende. Medens det tyske altid er forsynet med alle Bekvemmeligheder, manglede det franske næsten fuldkomment disse. Mærkeligt var det før Kriegen at se, hvorledes man paa de franske Grænsestationer fjernede Haandklæder og Sæbe fra Toiletrummene, og hvorledes de franske Vogne som Regel var udstyrede med den yderste Tarvelighed — og langtfra renlige. Med Hensyn til Renlighed tager man det i det hele taget i romanske Lande ikke særlig højtideligt. Der er nok af Forbud mod Spytning o. s. v., men

ingen retter sig efter dem, og de offentlige Toiletter, hvis de i det hele findes, er ofte i en Tilstand, der for os gør dem ubrugelige. Tildels hidrører dette i Frankrig fra den Sparsommelighed, som er karakteristisk for fransk Psyke. Mærkeligt er det saaledes atter her at se den Forskel, der raader paa Grænsestationer, f. Eks. paa Funktionærernes Uniformering. Medens den i Tyskland før Verdenskrigen altid var korrekt og ordentlig, kunde man i Frankrig finde en Uniformering, der ofte var højst uanstændig. Tit indskrænkedes den til en Uniformshue. Den samme Tarvelighed og Sparsommelighed træffer man ogsaa ved personlig Omgang med Franskmand. De er altid uhyre høflige og forekommende, men Gæstfrihed møder man saa godt som aldrig — og at blive bedt som Gæst i et privat Hjem forekommer sjældent.

Jeg husker saaledes et betegnende Træk fra Paris, hvor jeg som Deltager i en industriel Kongres sammen med en Del andre var inviteret til at se det store Dagblad »Matin«s Lokaler. Det skete paa den Maade, at vi i Løbet af en halv Times Tid blev trukken igennem de forskellige Lokalteter for saa at blive sat paa Porten uden at faa hverken vaadt eller tørt. Noget lignende kunde ikke være sket, hverken i Danmark eller i Tyskland.

En Franskmand er først og fremmest officiel og sætter stor Pris paa offentlige Udmærkelser. Har han en eller anden Dekoration, kan man være vis paa, at han altid bærer Baand i Knaphullet.

Er man i officiel Sendelse i Frankrig, kan man være sikker paa, at Samtalen altid ledes hen paa Ordensdekorationer, som jo ofte udveksles ved saadanne Lejligheder, og i den Henseende er det morsomt at bemærke, at en Franskmand altid erkyndiger sig, hvorvidt den Dekoration, han kan vente sig, giver Ret til Cordon, Cravate, Rosette eller Rubin.

Professor Pietro Krohn fortalte mig en Gang en lille karakteristisk Episode fra en Verdensudstilling i Paris, hvor han

var dansk Udsending. En Franskmand, som i den Anledning kunde vente at faa en dansk Dekoration, indledede en Samtale med Krohn derom med følgende forsigtige Spørgsmaal: »Jeg har hørt, at man i Danmark har noget, der kaldes Elefanten og Dannebrogsmænd«. Krohn, der mærkede, hvor Vedkommende vilde hen, svarede ham: Ja, det er rigtigt; Elefanten gives kun til fyrstelige Personer, og Dannebrogsmænd bliver kun den, der virkelig har fortjent det, men maaske kan der til Dem blive Tale om et Ridderkors, og det var aabenbart det, Franskmanden vilde vide.

En Franskmand tager altid sig selv meget højtidelig og kan ofte være i høj Grad tilknappet. Han vaager nøje over sit og spenderer nødigt paa andre. I den Henseende er han et Modstykke til den menige Italiener, der næsten altid er snaksom og venligt indladende. Kører man paa Jernbanen i 3. Klasse, kan man være sikker paa, at en medrejsende Italiener altid indleder Samtaler med en, og har han Madvarer med, bydes man stedse til at tage Del i Maaltidet. Den almindelige Italiener er altid uhyre gæstfri. Et Par Træk fra nogle af mine Rejser i Italien kan tjene som Eksempel derpaa. En Aftenstund vandrede jeg med nogle Rejsefæller i de sydlige Alper, da jeg lagde Mærke til en Mand, der søgte at indhente os. Det lykkedes ham ogsaa, og jeg kom under Turen i Snak med ham. Han fortalte da bl. a., at han om Sommeren arbejdede ude som Murer, men nu, da det var Lørdag Aften, var han paa Vejen hjem, hvor han vilde tilbringe Søndagen. Hjemme drev han en lille Beværtning, som Konen passede til daglig. Da vi næste Dag skulde passere dette Sted, indbød han os til at stoppe der og spise Frokost, hvad vi lovede. Paa Turen passerede vi et af de mange Helgenbilleder, som er saa hyppige i disse Egne, og for det blottede han ærbødigt Hovedet. Paa mit Spørgsmaal om, hvorfor han gjorde det, svarede han: »Joser De, Signore, man kan aldrig vide, hvad det kan være godt for, thi i Fjor laa min Kone i Barselseng og havde svært ved

at føde, men saa lovede jeg Madonna tre Messer, og det hjalp øjeblikkeligt«. Det var et talende Eksempel paa den folkelige naive Religjøsitet, som er almindelig overalt i Italien. Kirken har en uhyre Magt over Sindene, hvad jeg ogsaa erfarede ved en anden Lejlighed, hvor jeg i en lille Landsby overværede Gudstjenesten. I sin Præken tordnede Præsten paa det voldsomste mod den formentlige Drukkenskab, som raadede i Landsbyen, nævnede Exempler paa den Straf, der ventede Folket baade i det timelige og evige, aabenbart til stor Forfærdelse for Menigheden, som syntes stærkt greben. Præsten nævnede ogsaa enkelte Personer som særlig slemme Syndere. Paa mit Spørgsmaal bagefter i en Samtale med Præsten om Grunden til, at han turde gaa saa vidt, forklarede han, at det var den eneste Maade, der gjorde Indtryk paa Folket.

Men tilbage til vor Vandringsmand. Da vi næste Formiddag passerede hans Kro, stod han udenfor og bød os velkommen. Bordet var dækket med kogt Høne, Makaroni med Tomater, Salat og Frugt samt en udmærket Vin. Med alt dette gjorde vi os tilgode, men da vi saa tog Afsked og vilde betale, var der ikke Tale om, at han vilde modtage en Øre for Beværtningen. Det havde været ham en Ære at have modtaget de fremmede Signori som sine Gæster.

Et andet Exempel paa italiensk Forekommenhed er følgende. En Aftenstund kom jeg med mit Selskab til et Pas, hvor der ogsaa var Hotel, som vi vilde overnatte i. Under vort Aftenmaaltid erfarede vi imidlertid, at vor Passage næste Dag var spærret paa Grund af militære Øvelser med tilhørende Skarpskydning. Der var Udsigt til, at vi enten maatte blive, eventuelt et Par Dage, eller ogsaa gaa en stor Omvej. Her var gode Raad dyre, men da Officererne for den militære Styrke boede i samme Hotel og netop opholdt sig i samme Rum som os, besluttedes det at indlede Samtale med dem og invitere dem paa et Par Flasker Vin for at prøve, om vi kunde overtale dem til at lade os slippe igennem, inden Skydningen

begyndte. Som sagt, saa gjort. Officererne modtog vor Indbydelse, Stemningen blev animeret, og vi blev særdeles fine Venner med dem og fik Lov til at passere Afspærringen næste Morgen under militær Ledsagelse. Dette skete ogsaa til stor Forbavselse for det samlede Publikum, som aabenbart var i den Tro, at vi var Arrestanter, der skulde føres bort. En lignende Elskværdighed havde vist været utænkkelig i de fleste andre Lande.

En italiensk Embedsmand tager det ikke saa nøje med at overholde Reglementerne og hænger sig i hvert Fald aldrig i dem, under alle Omstændigheder ikke i den Før-Mussoliniske Tid. Om Togene kom rettidigt eller stærkt forsinkede, var der ingen, der tog sig nær. Jeg husker saaledes en Aftenstund paa Stationen Porta nuova i Verona, hvor jeg stod paa Perronen og ventede paa Toget fra Rom. Da der var gaaet et Kvarter over Ankomsttid, spurgte jeg Stationsforstanderen, om Toget var meget forsinket. »E in Orario« var hans Svar. Det viste sig at være tre Kvarter bagefter.

Denne Mangel paa Nøjagtighed kunde jo nok berede En Ubehageligheder, men jeg husker et Exempel, hvor en italiensk Embedsmands Ukorrektthed kun løb ud i lutter Fornøjelighed. Det var paa et lille Grænse-Toldsted paa Vejen ind i Italien i Alperne. Tolderen spurgte meget pænt om Tobak og Cigarer, og paa mit Svar, at vi havde ingenting, lod det til, at han vilde lade os passere. Imidlertid havde hans Medhjælper opdaget, at jeg havde sex Cigarer, der stak Hovedet frem af min Rygsæk. Dem trak han frem og spurgte, om jeg vilde betale Told af dem. Mit Svar ja beredte ham aabenbart en Del Vanskelighed. Det viste sig nemlig, at han havde svært ved at finde ud af Toldtarifen, saa jeg maatte hjælpe ham dermed. Men nu skulde Cigarerne vejes, og til den Operation fandtes kun en meget stor Vægt, der omtrent fyldte hele Lokalet. Derpaa blev saa Cigarerne lagt, og vi fandt ud af, at de skulde koste 3,50 Lire i Told. Jeg svarede, at dem skulde han faa, men

senere fandt jeg det rimeligt, at han til Gengæld gav Vin. Det var han ogsaa straks villig til og sendte Bud til en nærliggende Kro efter en Fiasco og Glas. Dem fyldte han, og da jeg i Mellemtiden havde fortalt ham, at vi var Danske, hævdede han galant sit Glas og sagde: »Il re Oscar«. Paa min Indvending, at det var den svenske Konge, der hed saaledes, og at vi var fra Danimarca, svarede han: Ah, det er sandt, Danimarca har jo lige revet sig løs fra Norvegia. Der foresvævede ham aabenbart noget om, at han havde læst i Avisen, at Prins Carl lige var bleven valgt til norsk Konge.

Disse Prøver paa italiensk Venlighed kunde jeg forøge med ikke faa andre. Taler man italiensk og kan gøre sig forstaaelig, er der ingen Ende paa den Elskværdighed, man møder. Den overgaar langt, hvad man træffer i andre Lande. Ganske vist forekommer en Italieners Optræden os ofte meget fremmedartet. Han skjuler aldrig sine Følelser og giver Udtryk for dem paa en ofte støjende Maade, men det hidrører fra, at han ikke er vant til at lægge Baand paa sig, men altid maa vise sit Sindelag, baade i Sorg og Glæde. Men aldrig ligger der Falskhed eller Underfundighed bagved. Der er noget barnligt ved enhver Italiener, og forstaar man først det, kan man ikke lade være at holde af ham. En Italiener kan løbe lange Veje for at hjælpe en til Rette. En tidlig Morgen i en lille By var jeg saaledes staaet op for at finde en Barber. Nede paa Gaden traf jeg to Carabinierer og spurgte dem om Besked. De var straks parat til at gaa med mig for at finde en, og da han endnu sov, bankede de ham udenvidere op, saa jeg kunde blive barberet.

Rejselivet i Italien har den Behagelighed, at der jo overalt er noget at se. Navnlig i de smaa Byer kan man, fremfor i de større og moderne, ofte finde de mærkeligste og skønneste Seværdigheder. Hvad man særlig lægger Mærke til er den Rolle, Lyset spiller. Det er ikke som i Tyskland og Norden Farvevirkningen, der fanger ens Opmærksomhed, men derimod

Formen og Linjen. Den kommer overalt frem i Bygninger og i Landskab. Rejser man gennem Alperne og har passeret Brennerpasset, opdager man snart den forandrede Karakter, Landskab og Huse antager, efterhaanden som man kommer sydpaa. Skovene forsvinder, og Bjærgene fremtræder som plastisk Masse. Sproget lyder en klart og afrundet i Møde, og Lyset leger med alt og hyller Husene i det skarpeste Solskin og den dybeste Skygge. Man kender heller ikke i Italien til vort Tusmørke. Paa faa Minutter forvandles klar Dag til kulsort Mørke. Italienerne lever ogsaa det meste af deres Tid under aaben Himmel. Haandværkerne flytter, hvor det er muligt, deres Virksomhed ud paa Gaden. Al Handel foregaar paa Torvene, hvor der sælges alle Slags Varer under Udfoldelse af en Raaben og Skrigen, som høres i lang Afstand. Til Tider skaffer en Sanger sig Plads og synger sine Viser eller en Bajads fremviser sine Kunster til almindelig Moro og i Forventning om Publikum's Paaskønnelse. Overalt hersker der et spillende Liv og en øredøvende Raaben.

Jeg husker en saadan Forestilling paa Torvet i en lille By i Alperne. Det var en Kraftkunstner, der optraadte. Han skulde bl. a. vise sine Kræfter ved paa en Dør, han løftede op med Hænder og Fødder liggende paa Jorden at bære bl. a. en Del Vægtlodder, men opfordrede tilsidst en af Publikum til at lægge sig ovenpaa Døren. Opfordringen blev modtaget af en af mine Rejsefæller, som var en stor og svær Mand. Ham kunde Kraftkunstneren imidlertid ikke bære, men maatte under Publikum's almindelige Munterhed give op. Det forsonede ham imidlertid, at hans Nederlag blev rigelig belønnet af os.

Det er Hundreder af Minder, der saaledes paatrænger sig fra de mange Rejser, jeg har gjort i Udlandet, baade i officielt og privat Øjemed. Det var i de gode gamle Rejsetider, hvor man hverken behøvede Pas eller anden Legitimation. Man passerede overalt paa sit Ansigt og var velkommen paa det. Saa sjældent var et Pas, husker jeg, at da jeg en Gang paa en

officiel Rejse var bleven forsynet med et saakaldt kongeligt Pas, udstedt af Udenrigsministeriet i Kongens Navn, og viste dette frem paa en fransk Grænsestation for at undgaa den sædvanlige franske Gennemroden af ens Kufferter og Lommer, blev Tolderen saa imponeret, at han øjeblikkelig tog min Kuffert og egenhændigt bar den ud i Toget, aabenbart i den Tro, at jeg var en meget fornem Person.

18. HAANDVÆRKSHISTORIKER

De lykkelige Tider forsvandt med Verdenskrigen.

Med Verdenskrigen ophørte mit Rejseliv af sig selv. Alle Grænser blev jo lukkede, og Besværligheder af enhver Art taarnede sig op om En.

Verdenskrigen satte tillige en Stopper for min Virksomhed i Industriforeningens Tjeneste. Arbejdet der blev saa uhyre, at jeg ikke kunde passe mine private Interesser. Jeg foretrak derfor at tage min Afsked i 1917 og har siden da levet for min Forfattervirksomhed, som jeg haaber at kunne fortsætte til min Død. I de senere Aar har jeg saaledes haft stor Glæde med at udarbejde en Del Jubilæumsskrifter for forskellige Fagforbund. Det blev interessante Opgaver, fordi jeg ikke paa Forhaand var bunden til at give Udtryk for bestemte politiske Anskuelser, men frit kunde kaste mig over at fremstille det paagældende Fags Historie, selvom der ogsaa blev lagt Vægt paa at give selve Organisationens Udvikling.

Jeg kom derved ind i vore Arbejderorganisationers Tilblivelse. Tiltrækkende rent historisk set har det været at gøre sig bekendt med en Underklasses Opkomst og dens Psyke. Man kommer dens Kamp for Tilværelsen og dens særlige Livssyn ind paa Livet og kommer til at forstaa mange af vor Tids Problemer, som man ellers vilde have staaet fremmed overfor.

Hvad der har voldet mig en særlig Glæde ved disse Arbejder, er det Bekendtskab og i mange Tilfælde Venskab, som jeg har stiftet med de ledende Mænd indenfor de forskellige Organisationer, hver for sig dygtige paa sit Omraade og langt fra ensidige i deres Syn paa Forholdene.

I det hele er en Organisationsmand i vore Dage, ligegyldig paa hvad Side han end staar, en helt ny Type i vort Samfundsliv, af hvis Overlegenhed og Klarhed over Tingene meget afhænger for den fremtidige Udvikling.

Men hvad den angaar, staar vi jo nu efter den sidste ødelæggende Verdenskrig paa usikker Bund. Meget vil afhænge af de ledende Mænds Ro og Overlegenhed.

PERSONREGISTER

Rasmus Berg selv og hans forældre, A. F. og Nielsmine Berg,
er ikke medtaget.

Andersen, H. C., digter	90	Christensen, J. C., politiker ...	89
Berg, Amalie	3	Clemmensen, Andreas, arkitekt	73
Berg, Andreas, sadelmager ...	3, 5, 7	Cortes, Th., skuespiller,	
Berg, Andreas, skomagersvend.	1	teaterdirektør	35
Berg, Ane	3, 5	Cortsen, Carl, tømremester ...	92
Berg, Caroline	3	Dessau, Benny, bryggeri-	
Berg, Caroline Marie, f. Told-		direktør	99
boe	2	Dragsted, Alfred, kunsthånd-	
Berg, Mathilde	3, 5	værker	96
Berg, Rasmus Andreas, bødker-		Eir, Georg, assistent, senere	
mester	2	distriktschef	71
Berg, Rasmus, forf.'s farbroder.	3, 5	Erslev, Edvard, geograf	23
Berg, Rasmus, bødkermester ...	1, 7	Foss, Alexander, ingeniør,	
Berntsen, Klaus, politiker	89	fabrikant	97 f.
Bindesbøll, Thorvald, arkitekt .	73	Frandsen, jomfru, pogeskole-	
Bing, Harald, fabrikant	81,	holderske	20
84 f., 92, 95		Frederik VII	13, 47, 52
Bjørnbak, Lars, højskolefor-		Fuchs, Wilh., assistent, senere	
stander	31, 58	jernbanebogholder	63 f.
Brammer, G. P., biskop	25	Geleff, Poul, politiker	40
Brammer, J. D., stiftskasserer,		Goethe, Johan Wolfgang,	
senere kasserer i National-		ty. digter	64
banken	24	Gregersen, Elisabeth, f. Jensen .	75
Brandes, Edvard, politiker	89	Gregersen, Hans, skole-	
Brandes, Georg, litteraturhisto-		bestyrer	71 f., 74 f.
riker	60 f., 65, 66	Grundtvig, N. F. S., digter	48
Brix, Harald, politiker	40	Gørresen, Ch., kulhandler	20
Brock, Ludvig, major, senere		Haakon VII, se prins Carl.	
oberst	16	Hallager, Morten, skolebogs-	
Bruun, Daniel, officer, for-		forfatter	21
fatter	88	Hannover, Emil, kunsthisto-	
Bøgh, Erik, digter	48	riker	78 ff.
Carl, prins	108	Heine, Heinrich, ty. digter	64
Christian IX	13, 40	Hendriksen, Fr., xylograf	81 f.

Henriksen, Victor, snedker- mester	94	Pio, Louis, politiker	40
Henriques, Axel, forfatter	79	Poincaré, Raymond, fr. poli- tiker	101
Herriot, Édouard, fr. politiker .	101	Prior, H. P., industridrivende...	97
Holberg, Ludvig, historiker, digter	60	Rasmussen, Alex., formentlig skrivefejl for August R., se denne.	
Hostrup, Chr., digter	48	Rasmussen, August (teksten Alex.), teaterdirektør	35
Høiholdt, Rasmus, gårdejer	6	Rasmussen, N. H., gymnastik- pædagog, cand. polyt.	74
Ingemann, B. S., digter	21, 48	Recke, Ernst v. d., digter	68
Ingerslev, H. P., godsejer, politiker	64	Rimestad, C. O., regnskabs- direktør	68, 70
Jacobsen, Carl, brygger, kunstmæcen	81	Rist, P. Fr., officer, forfatter ...	88
Jantzen, A. V., oberst	88	Rostrup, Kaspar, snedker- mester, orssgf.	86, 93
Klint, P. Jensen, arkitekt	74	Rostrup, N. P., snedkermester .	93
Krohn, Pietro, museums- direktør	80—83, 104 f.	Rousseau, Jean Jacques, fr. filosof	65
Larsen, A. C., bibliotekar, forfatter	68	Rye, Olaf, officer	48
Lehmann, Edvard, religions- historiker	90 f.	Rørdam, H. F., kirkehistoriker .	23
Lemvig, W. E., officer	88	Schiller, Friedrich, ty. digter	64
Liisberg, H., brygger, rådmænd .	35	Schiøtt, Julius, sekretær i Indu- striforeningen, senere direk- tør i Zoologisk have	84
Ling, Per Henrik, sv. gymna- stikpædagog, digter	74	Schlepppegrell, F. A., officer ...	48
Looft, J., assistent, senere stationsforstander	71	Schmiegelow, C. E., stadslæge .	45
Læssøe, Frederik, officer	48	Seelen, Ernst C. F. von, sadel- magermester	5
Michelsen, Carl, juveler	81	Simonsen, David, orientalist, overrabiner	87
Meyer, Axel, fabrikant ...	86, 94 f.	Skovgaard, Joakim, maler .	72 f., 80
Møller, C. C., komponist	33	Skovgaard, Niels, maler, billed- hugger	72 f., 80
Nicolaus, helgen	44	Slott-Møller, Agnes, malerinde	80
Nyrop, Kristoffer, filolog	71	Slott-Møller, Harald, maler	80
Nyrop, Camillus, industri- historiker	81, 92	Stampe, P. W., farver	54
Olsen, Sigvald, politiker	91		
Oskar II, sv. konge	108		
Overskou, Thomas, forfatter, teaterhistoriker	48		
Pingel, V., filolog, politiker ...	64		

Strandberg, Julius, forfatter, forlægger	57	Wilkens, Claudius, filosof	70
Sundby, Thor, filolog	71	Willumsen, J. F., maler, billed- hugger	79
Toldboe, Peder Christensen, drejermester	2	Winding, L. E., grosserer, portrætsamler	80, 83
Toldboe, Peter Funder, drejer- mester	5, 7, 33	Wissenbach, Carl, assistent, senere distriktschef	71
Zahrtmann, Kr., maler	80	With, håndværkssvend	41 f.
Vahl, Johannes, bibliotekar	66	Voltaire, François, fr. filosof ...	65
Vedel, Henrik, departements- chef	99	Oehlenschläger, Adam, digter .	48

INDHOLD

	Side
Indledning	V—VIII
Erindringerne:	
1. Slægten	1
2. Faderens ungdom	8
3. Barndomshjemmet	18
4. Århus i firserne	27
5. Håndværkerliv og håndværkersind	39
6. Politiske forhold	46
7. Dagligliv	51
8. Nytiden bryder frem	56
9. Ungdomsliv: Litteratur og bureaukrati	60
10. Møde med hovedstaden	66
11. Etatstjeneste	68
12. I grundtvigske kredse	71
13. I socialt arbejde	75
14. Fra Kunstindustrimuseets første år	78
15. Sekretær i Industriforeningen	84
16. Håndværkets og industriens mænd	92
17. Verdensudstillinger og rejseliv	98
18. Håndværkshistoriker	110
Personregister	112

Erhvervshistorisk årbog 1949. 96 sider, kr. 7,50

Indhold: Af Erhvervsarkivets historie.
Erhvervsarkiver i udlandet.
Arkivordningsprincipper i erhvervsvirksomheder.
Handelsstanden og butikslukningen 1840—1908.
Aktstykker fra arkivet.

Erhvervshistorisk årbog 1950. 88 sider, kr. 7,50

Indhold: Fra kaperkrigens begyndelse.
Et gullaschfirma fra Napoleonskrigenes tid.
På trampfart 1848/50.
Bogkøb i provinsen 1800—1850.
Postgang i det 19. århundrede.
Om opbevaring af mikrofilmarkiver.
Teknikerens og historikerens krav til industriarkiver.

Erhvervshistorisk årbog 1951. 110 sider, kr. 10,00

Indhold: Fra 19. århundredes handelsliv I. Af Luis Bramsens erindringer.
Af konsultatsvænets historie i det 18. århundrede.
En Vesterhavsstranding 1850.
Fra halvfemsernes konsulentvirksomhed. Et par episoder fra
Harald Fabers virke.
Holmens centralarkiv.

Erhvervshistorisk årbog 1952. 120 sider, kr. 9,75

Indhold: Et dansk handelshus i Australien. Melchior & Co., 1853—62.
Fra 19. århundredes handelsliv II. Af Luis Bramsens erindringer.
Af Limfjordshandelens historie. Aggerkanal og Doverodde.
Den illoyale konkurrence. Begrebets opståen.
Några reflexioner rörande industrirationalisering och arkiv.

Erhvervshistorisk årbog 1953. 116 sider, kr. 9,75

Indhold: Dansk handel på Isle de France.
Fra Kinakysten i 1850'erne.
Et dansk imperialistisk eksperiment. Plantageselskabet »Dansk-Vestindien«.
De økonomiske problemer ved Nordslesvigs genforening med Danmark.